

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1967

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1967

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS

AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VIKTOR RYDBERG OCH FICHTE DEN YNGRE

Några marginalier till Karl Warburgs och
Isak Krooks forskningar i ämnet

AV

ALF NYMAN

När vände Viktor Rydberg sin håg mot filosofien? När erbjöds honom tillfälle till mer ingående, något så när sammanhängande filosofiska studier? Han var ju dock ända in på 1870-talet publicist, tidningsman, med allt vad däri ligger av engagemang i nuet och av snabbt växlande arbetsuppgifter allt efter de yttre, kaleidoskopiskt växlande dagssituationerna. Tidvis var han även i härsen som följetongsförfattare, med tvånget att ständigt lämna manuskript för den dagliga ransonen »under strecket». Och den, som vill baka i nuets ugn, han får sannerligen vara rask i vändningarn. Han får kunna slå upp sitt bröd snabbt och raka ut det lika hastigt. Hur kunde där under dylika omständigheter bli rådrum för filosofiskt tankearbete, för fortlöpande meditation?

Nu tyckes den regeln gälla, att mycket av det bästa, som åstadkommes inom vetenskap och konst, kommer till stånd *trots* omständigheterna, ej till följe av dem. Det skulle också kunna sägas, att den isolering från yttervärlden, den klosterliknande avskildhet och kontemplativa stillhet, som tidigare ansetts oundgängliga för filosofisk spekulering, den innebär i mycket ett föråldrat tänkareideal. Eller också äger det giltighet endast för tänkare av viss »introverterad» anläggning. Andra tänkarelynnen finnas — och ha alltid funnits. Med hänsyftning härpå har författaren av dessa marginalier i en uppsats erinrat om dessa ting.

Därur må anföras: »Sokrates filosoferade... utmärkt i Athens fäkt- och gymnastikhallar. Nicolaus Cusanus undfick sin gudsmystiks ledande tankar under en antagligen icke alltför komfortabelt anordnad sjöresa från Konstantinopel. En tysk nutidspositivist som Joseph Petzoldt filosoferade bäst i det öppna kaféet i Warenhaus Wertheims stora trapphus, och Oswald Spengler, undergångsfilosofen, kulturpessimisten framför andra, har personligen anbefallt Berlin-börsens eller Bank of Englands korridorer såsom oöverträffliga

meditationsplatser.» — Så långt i uppsatsen (samlingen »Filosofiskt och ofilosofiskt», Lund 1935; citat från sid. 102). Vad särskilt beträffar kombinationen filosofi-tidningsmannaarbete, må här erinras om att både Georg Wilhelm Friedrich Hegel och Friedrich Albert Lange för en viss tid av sitt liv varit tidningsredaktörer.

Kombinationen finns alltså, och den går att genomföra, om än under påfrestningar! För Viktor Rydbergs vidkommande voro dessa senare säkerligen ytterst kännbara. Han hade en viss tung, svårmodigt kontemplativ läggning, med besvärande skov av håglöshet och dagdrömmeri. Han fick taga sig hårt samman för att fullgöra en ledareskribents och bokanmälares många brokiga åligganden — ja, till och med kåsörens uppdrag kunde under åren i Handelstidningen falla på hans lott. Utan hans mindre vanliga intellektuella kapacitet skulle det icke ha gått — då man besinnar, att vid sidan om hans publicistiska verksamhet fortgick eget litterärt skapande och omfattande teologiska och kulturhistoriska studier.

Därtill kommo alltså de filosofiska intressena. Hur røjde de sig i hans yttre verksamhet och i vad mån kunde de tillgodoses och fördjupas?

Därom erhåller man vissa vinkar i Karl Warburgs stora Rydbergbiografi (2:ne bd, Stockholm 1900). Det kan vara skäl att först beakta dem.

1

Under rubriken »Filosofiska uttalanden» (1:a bandet, sid. 272—285) meddelar levnadstecknaren följande uppgifter om Rydbergs filosofiska studier och åsikter under årtiondena närmast före 1870-talet, hans egentliga filosofiska decennium, och under hans verksamhetstid som publicist:

Det framhålles inledningsvis (sid. 272), att Rydbergs filosofiska studier heltvisst icke kunde »så direkt som hans teologiska komma till uttryck i tidningen» — Göteborgs Sjöfarts- och Handelstidning — »vid behandlingen af dagens ämnen».

»Dock — fortsätter Warburg — »finner man i en artikelserie från denna tid (1857?) här och hvar en del uttalanden byggda på hans filosofiska studium.» Inga detaljer meddelas.

Däremot övergår Warburg till att hastigt teckna den filosofiska situationen i Europa och Skandinavien vid sagda tid. Han antyder

hegelianismens sprängning i en höger- och en vänsterflygel; anför utdrag ur Viktor Rydbergs brev (av år 1882) till den norske hegelianen G. V. Lyng med dess lika skarpa som träffande karakteristik av den hegelska metoden och med ett par värdefulla upplysningar också om Rydbergs egen filosofiska lektyr under studentåren. Ett ställe ur detta brev lyder så här:

»Jag läste i mina studentdagar rätt mycket hegeliansk litteratur, och jag läste med uppriktig önskan att lära och få veta något; men sedan jag läst Marheineke den ena dagen och Michelet den andra och sett dem med samma skicklighet draga sitt logiska schemas nät genom de behandlade problemen, fann jag dock aldrig, att dessa problem blifvit lösta eller i någon mån närmade sin lösning, utan hvad jag fann var endast det, att de läto behandla sig efter den hegelska metoden. Men aldrig ett försök att gifva deduktionerna en bevisningskraft, som icke berodde på de i systemet liggande förutsättningarna. Behandlingen förekom mig rent formell och aldrig gående annorledes på sak än däruti, att den gaf saken den äskade formen.» (A.a., bd 1, sid. 273. — I uppsaten »Hegelarvet» i min bok »Från Platon till Einstein» meddelas (sid. 128 f.) ett utdrag av detta samma brev.

Bättre och rättfärdigare än i detta vänbrev kan man knappast i få ord karakterisera hegelianernas virtuosmässiga jonglerande med mästarens dialektiska metod. Indirekt karakteriserar emellertid Viktor Rydberg också sitt eget tänkande genom denna syrliga kritik. Det är tydligt, att han icke så lätt låter avspisa sig med något än så lärt formelkram. Liksom Søren Kierkegaard vill han helst »tänke i Existents» och sätter han sakbeviset över begreppsbeviset. Han har sin förnöjelse i det fylliga, konkreta. Därför kunde Hegel och hegelianerna icke fångsla honom, såvida de icke, i likhet med hans vän Lyng, beslutsamt gå från formen till innehållet och ge systemet »en mark under fötterna». Härom utsäger brevet:

»Kvarnen som förut malde idel luft får nu sakförhållanden att göra mäld af, och beviset för att kvarnen duger, erkännes icke ligga endast däri, att hon låter manipulera sig och att hennes hjul, kuggverk och stenar bilda ett sammanhängande helt, utan förnämligast däruti, att hon kan gifva oss ett godt och närande mjöl» (a.a. bd 1, sid. 273).

Detta brevställe ger tillika prov på Rydbergs konkret åskådliga sätt att tala om ganska abstrakta ting samt att målmedvetet och orubbligt genomföra en bild. Han icke blott tänker »i Existents»; han också

skriver »i Existents». Hans konstnärliga ambitioner gå härvid hand i hand med hans pedagogiskt journalistiska syften.

Detta är ungefär, vad vi få veta om Rydbergs ställning till Hegel och hegelianismen under hans studentår och som mogen man (1882).

Warburg berör därefter hans betydligt varmare förhållande till en annan tysk tänkare, nämligen till Johann Gottlieb Fichtes likaledes filosofiskt verksamme son, Immanuel Hermann v. Fichte, vanligen kallad Fichte den Yngre.

Om Rydbergs tankeskuld till denne numera rätt bortglömde tänkare förmåler biografien sålunda (a.a. bd 1, sid. 275): »Hans filosofiske lärofader vid denna tid» — slutet av 1850-talet och början på 1860-talet — »var en af de tyskar, som tagit till orda för den filosofiska teismen och för den individuella fortvaron efter döden, nämligen Immanuel Hermann v. Fichte (född 1797, död 1879)¹; i hvilken jämte filosofen och estetikern C. H. Weisse — Schleiermachers lärjunge — o.a. representerade kampen mot Hegels panteism, intagande »en förmedlande ståndpunkt mellan idealism och realism».

Så långt denna Warburgs första notis i ämnet. Det är icke ur vägen att utöka den med uppgiften, att denne Fichte den Yngre, vilken jämte den likaledes nämnde Christian Hermann Weisses i Leipzig och Karl Philipp Fischer i Erlangen bildade »die Theistenschule», redan 1829, i arbetet »Beiträge zur Charakteristik der neueren Philosophie», hade dragit i härnad mot Hegels panteism, till förmån för en teistisk åskådning. Vad hela denna »skola» bittrast saknade i den hegelska filosofien (vars dialektiska metod den i mångt och mycket bibehöll), det var just, liksom Rydberg, innehålllet. Alldeles som senare denne deras svenske meningsfrände, stötas denna skolas män tillbaka av dess håltomma formalism. De funno, som han själv i brevet till Lyng, att »kvarnen . . . malde idel luft». Eller, som Richard Falckenberg (i 8:e uppl. av sin »Geschichte der neueren Philosophie», sid. 606 f.) formulerar deras krav: »I stället för att, som Hegels logik, börja med Varats tomma begrepp måste filosofien begynna med den levande Gudomen. Ty kategorierna uttrycka (enligt en redan av Schelling uttalad invändning) endast nödvändiga former eller allmänna lagar, efter, vilka allt verkligt måste

¹ Enl. Richard Falckenbergs »Geschichte d. n. Philosophie», 8:e uppl. sid. 607; född 1796.

foga sig, men vilka aldrig förmå frambringa någonting verkligt: innehållet, som företer sig i dem och lyder dem, kan blott vara skapat av en Gudom samt bli föremål för kunskap på empirisk väg.» Tydligt är det en egenartad förening av teism och empirism, som därmed påyrkas, under bibehållande av den från Hegel övertagna dialektiska metoden. Alltså ett mixtum pixtum, sed non bene compositum! En filosofi av denna art bär på en gång övergångens och undergångens stämpel på pannan; och vad som i dessa stycken gäller om »teistskolan» i dess helhet, gäller också om dess avläggare i andra länder, t.ex. hos oss i Sverige.

Till kännedomen om Fichte den Yngre lämnar Warburg (a.a., bd 1, sid. 276) för övrigt detta bidrag: »Han blef 'personlighetsfilosof'» — skriver denne litteraturforskare —, »trädde inom skrankorna mot panteism och ensidig spiritualism, så väl som mot materialism, och inlade i sin forskning en alldeles uppenbar tendens, hvilken, enligt Höffding, hos honom var starkare än tänkareintresset. Han ville se världen såsom ett teologiskt helt, hvilket styres af ett högsta absolut väsende, som på en gång är inneboende i världen och står utanför den som absolut personlighet. Detta hufvudsakligen i sin »Speculative Theologie». I sin skrift »Die Idée der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer» söker han gifva vetenskapliga bevis för odödlighetens realitet.»

Med tillämpning på Rydberg tillägger så Warburg:

»Det behöfver icke påpekas . . . , huru en dylik filosofi skulle tilltala Rydbergs sinne, med dess religiösa behof och dess varma odödlighetsöfvertygelse. För systemets brister hade han då mindre öppen blick. Han erkände Immanuel Hermann v. Fichte såsom sin filosofiske mästare, då han — i en anmälan i november 1857 — nämner honom 'samtidens inflytelserikaste filosof, den segerrike bekämparen af såväl den ensidiga spiritualismen som materialismen', och i Siste Athenaren syftar han i en redogörelse för extasen på Fichte d.y., då han talar om »nittonde århundradets teistiske filosof, mannen på höjden af sitt tidehvarfs vetande, som i afseende å uppfattningen af extasen stod på en liknande ståndpunkt som neoplatonikerna» (a.a. sid. 276—277, bd 1). — För kronologiens vidkommande må erinras om att romanen »Den siste atenaren» ursprungligen inflöt som följetong i Göteborgs Handelstidning 1859 och utgavs i bokform samma år.

Detta är, vad man i Warburgs levnadsteckning får veta om den Yngre Fichte, »samtidens inflytelserikaste filosof», enligt vitsordet i

Rydbergs anmälan från 1857, och om denne senromantiske tänkares betydelse för den svenske diktarens livsåskådning. Det är icke mycket. Man mottager knappast heller intrycket, att litteraturhistorikern Warburg själv gjort sig närmare förtrogen med Immanuel Hermann v. Fichtes och den tyska »teistskolans» åskådning eller personligen läst deras skrifter. Hänvisningen till Harald Höffding i karakteristiken av honom säger en del, och det anförda läses i Höffdings »Den nyere Filosofis Historie», (2:a uppl., 1904, bd. 2, sid. 264), där man finner en god, fast ytterst knapp konturteckning av den yngre Fichtes och Christian Hermann Weisses teistiskt-personlighetsfilosofiska idébyggnad.

2

Bättre förtrogna med den förstnämnde tänkarens av Rydberg så beundrade filosofi visa sig då bland senare Viktor-Rydbergforskare teologie dr Isak Krook (i avhandlingen »Viktor Rydbergs lära om Kristus», Lund 1935) och professor Olle Holmberg (i boken »Viktor Rydbergs Lyrik», Stockholm 1935). Här må också nämnas dr Paul Gemers akademiska avhandling »Viktor Rydbergs ungdomsdiktning» (Stockholm 1931).

Det lönar sig särskilt att taga del av dr Krooks synpunkter på förhållandet Rydberg — den Yngre Fichte. Även om detta närmast intresserar honom ur teologisk-kristologisk synvinkel, faller dock från dem sidoljus även över det rent filosofiska mellanhavandet.

Frågan behandlas hos Krook dessvärre aldrig i ett fortlöpande sammanhang, endast i spridda ansatser och mera beträffande enskilda läropunkter i den Yngre Fichtes och Viktor Rydbergs skrifter. Allmänt framhålles dock (a.a. sid. 112—113) om de båda tänkarnas läggning och om den tyske teistens betydelse för den svenske publicisten före och under åren i Handelstidningen. Man inhämtar:

»Tidigt hade Rydberg gjort bekantskap med I. H. Fichtes skrifter. Att Rydberg varmt beundrade denne tänkare, finns det många bevis för, likaså att han med iver har gjort Fichte till föremål för sitt studium. Att Fichte spelat en stor roll för Rydberg, när denne under femtioalets senare år uppbyggde sin världs- och livsåskådning, har ofta påpekats av forskningen, och man har konstaterat påverkningar av olika slag, men man har aldrig konfronterat de båda åskådningarna med varandra med hänsyn till den innersta religiösa tendensen.»

— Ja, till detta dr Krooks uttalande kan genast läggas det, att man, såvitt veterligt, heller aldrig konfronterat de båda åskådningarna med varandra med hänsyn till den bestämmande filosofiska tendensen i dem. Över huvud torde Fichte den Yngres betydelse för svenskt tankeliv under decennierna närmast efter 50-talet vara undervärderad, delvis ej förstådd.

Om Rydbergs tankeskuld till denne senromantiske tyske teist, etikern och antropolog, liksom om hans filosofiska temperamentslikhet med honom uttalar dr Krook vidare i ett annat sammanhang detta (a.a. sid. 149):

»Rydbergs mottaglighet för dennes idéer är anmärkningsvärd. Hans receptivitet var ju utomordentlig, och att han tidigt känt sig tilltalad av den tyske filosofens läror framgår ej minst därav att han icke kunnat återhålla uttryck för sin beundran ens i sitt skönlitterära skriftställarskap» — dr Krook anspelar på Rydbergs även hos Warburg framhållna honnör för den yngre Fichte i »Den siste Atenaren», 1859. För övrigt hade Viktor Rydberg redan två år tidigare, i en anmälan av Fredrik Theodor Borgs arbete »Kvinnans historia, ett bidrag till kulturhistorien», hänvisat till Fichtes »Antropologie» och redogjort för dess idéer rörande de »olika könsens utvecklingssegenskaper, grundlikheter och grundskiljaktigheter» (jfr Warburg, 1, sid. 277). Han hade honom således dessa år väl i hågkomst och var en mottaglig klangbotten för hans läror. Dr Krook understryker också detta än en gång med anmärkningen (ibid.): »Rydberg mötte här en djupt besläktad ande, som med sin dragning åt det mystiska och översinnliga förenade en stark visshet om tillvarons rationalitet, och som i sin forskning leddes av en varm åstundan att lösa det brännande problemet om tro och vetande. Den djupast liggande föreningspunkten» — heter det till slut — »var emellertid bådads tro på människans gudsbefryndade natur.»

Frågar man sig vidare, huru denna »dragning åt det mystiska och översinnliga» närmare yttrade sig i Fichte den Yngres filosofiska arbeten, så tillhandahåller dr Krook följande uppgifter (a.a. sid. 113 f.): »I sina undersökningar i antropologi vill Fichte bevisa tillvaron av en högre kunskapsart och av ett förempiriskt väsen i människan, vilket han kallar ande (Geist) eller genius.» Med en sidoblick på transcendentalfilosofien och den romantiska efterkantiska spekulativen i Tyskland tillägger han (ibid.): »En högre art av kunskap än den sinnligt reflekterade föresvävade väl Kant som ett ideal, men särskilt Schelling ställde frågan om möjligheten av ett absolut ve-

tande. Hans svar var läran om den intellektuella åskådningen. Det är denna linje Fichte fortsätter i sin undersökning.»

Något närmare preciserande arten och omfattningen av den högre kunskapsart, som därmed bringas å bane, fortfar så författaren (a.a. sid. 113):

»I fråga om det aprioriska anknyter J. H. Fichte till Kant men går vida utöver dennes åsikt. Anden, det högsta i människan, icke blott äger vissa aprioriska beståndsdelar eller 'uranlag' utan är själv ett förempiriskt, aprioriskt väsen. För Kant» — markerar texten vidare — »bevisar ju plikten tillvaron av en översinnlig människa i den fenomenella, men Fichte vill utsträcka en sådan bevisföring till alla medvetandets företeelser, som ha karaktär av 'ingivelse'.»

Det i båda dessa citatställen om Fichte den Yngre utsagda må äga sin riktighet. För fulla segel stävar denne tänkare säkerligen utöver Kant och Kants kritiska gränsdragnin, ut mot det översinnliga och transcendenta. Likaledes låter det säga sig, att den Yngre Fichte på visst sätt fortsätter Schellings och den intellektuella åskådningens linje inom tysk filosofi. Däremot är det ett oförsiktigt uttalande, då författaren här om Kant förklarar, att »en högre kunskap än den sinnligt reflekterande väl föresvävade honom »som ett ideal» — ty vad Kant tänkte om ett kunskapande av 'högre' och annat slag än det i sinnlighetens båda aprioriska former, rum och tid, och i förståndets kategoriala tankeklaver bundna, det har han med tillbörlig tydlighet sagt oss i »Kritik der reinen Vernunft» såväl som, före Förnuftskritikens tider, i sin dråpliga uppgörelse med Emanuel Swedenborg, i »Träume eines Geistessehers erlättert durch Träume der Metaphysik,» från 1766. Och han har uttalat sig ännu öppenhjärtigare i ej så få av sina privata anteckningar: de av Benno Erdmann utgivna »Reflexionen Kants». Naturligtvis kände Kant från äldre filosofi väl till läror om en sådan föregiven 'högre' kunskap. Begreppet om en s.k. intellektuell (eller intelligibel) åskådning, dvs. ett oförmedlat skådande av översinnliga realiteter, av andeväsen, ja till och med av gudomen själv: det begreppet var honom välförtroget; ett skådande alltså ej medelst det jordiskt-anatomiska ögat, utan med en själens och intelligensens inre blick — en *visus spiritus*, med en Swedenborgsterm — in i en annan dimension av tillvaron, än den våra gängse sinnesorgan behaga visa oss. Men att en

sådan åskådning skulle vara oss människor möjlig, så länge vi ha vårt förstånd i behåll: det *bestred* Kant och den stämplade han som »eine fanatische Anschauung», besläktad med hallucinantens. (Jag hänvisar härom till kapitlet »Kabbala-Antikabbala» i min bok »Kants väg», Lund 1919, sid. 144 ff. och till uppsatsen »Kant — en mystiker?» i Vetenskaps-Societetens i Lund Årsbok, 1930, sid. 19—33, i utvidgat skick omtryckt i min bok »Utflykter i idévärlden», Malmö 1956, sid. 61—79). Och när dr Krook vidare förklarar, att för Kant »bevisar ju plikten tillvaron av en översinnlig människa i den fenomenella» (jfr citatet ovan sid. 12), så får detta sägas vara en kantianism »à l'usage de sacristie», med Victor Cousins roande uttryck om vissa för den katolska kyrkan nyttiga spöksägner. Pliktens nakna faktum bevisar enligt Kant ingenting; men det föranleder oss att i det praktiska förnuftets namn kräva (postulera) vissa översinnliga förhållanden (som viljans frihet, själens odödlighet och ett allvetande, allsmäktigt väsens existens). Man bör således väl beakta, att *kräva* är en sak, *bevisa* en helt annan. Att så Immanuel Hermann Fichte i sin efterromantiska spekulation icke håller på sådana findragna gränslinjer och över huvud följer en kurs bortom alla kantiska färdemärken, är viktigt att veta, betydelsefullt även med hänsyn till det inflytande, hans skrifter utövat på Göteborgsårens Viktor Rydberg. Den Yngre Fichte är som kunskapsteoretiker betydligt hämningsfriare i fråga om det transcendenta, dess vetbarhet och åtkomlighet för oss. Han utrustar oss enkom härför med ett kunskapsverktyg högre än det, Kant tordes tillerkänna oss. Människan består enligt denne senromantikens antropologi av trenne instanser: kropp, själ, ande; denna sista är det därvid förbehållet att uppnå kontakt med det översinnliga. Eller som dr Krook framställer denna läropunkt hos honom: »Det är tydligt, att Fichte tänker sig människans översinnliga faktor, hennes ande eller 'genius' som ett organ för det gudomligas uppenbarelse i mycket vidsträckt bemärkelse.» Och än vidare i ämnet:

»Det är i människans ande och i idéernas uppenbarelse genom denna, som vi upptäcka hennes sanna väsen. Icke i det själsliga kommer hennes individualitet till uttryck. Människan är ande genom idéernas närvaro i hennes medvetande, och hennes individualitet bestämmes genom det egenartade sätt, varpå idéerna uppenbaras (sich darstellen) hos henne. Och människans uppgift är att utveckla de i hennes 'genius' inneboende

idealen. Men blott i gemenskap med andra kan denna utveckling äga rum. Den förutsätter en andarnas enhet i Gud. Denna tanke» — tillägger så författaren — tanken »om människosläktets ursprungliga enhet i den absoluta anden kallar Fichte den högsta övertygelse, vartill antropologien på empirisk väg kan komma» (a.a. sid. 114).

Redan av dessa här sammanställda notiser är det tydligt, att det, trots dess föregivet »empiriska» karaktär, är en antropologi med djupa försänkningar i både äldre och nyare metafysik, som härmed utbjudes. Den försprider en doft av nyplatonism och kristendom på en gång — men en kristendom, starkt parfymrad med tysk romantik. Vad som är dess särmärke som romantisk — rättare sagt: senromantisk — tankeprodukt, är dess anspråk att få gälla som *empirisk* vetenskap och att ernå sina spekulativa resultat på erfarenhetsmässig väg. Man frestas säga: häri ligger dess förmätenhet, på samma gång som dess tribut till tidens och vetenskapens nya strävanden, efter ett par tre årtionden av en ganska ohämmad spekulation (Fichte den Äldres; Schellings; Hegels; Schleiermachers m.fl.s); man kan här lämpligen erinra om E. v. Hartmanns arbete, »Die Philosophie des Unbewussten» (1869), vilket som underrubrik förde devisen: »Spekulativa resultat, vunna med induktiv metod.» Och denna nya antropologis erfarenhetsmässiga natur, starkt framhävd av Fichte den Yngre själv, betonas likaledes i dr Krooks återgivning. »Som vi redan förut sett» — erinrar han oss i ämnet —, »antar Fichte, att människoanden är ett förempiriskt, individuellt väsen. Denna föreställning är icke en tom fantasi, utan kan, anser Fichte, uppvisas som resultat av nykter, empirisk forskning. . . Endast på erfarenhetens väg kan full visshet uppnås. I människans tidsexistens måste vi kunna uppvisa hennes evighet» (a.a. sid. 147).

Från lärofadern i Jena glider så framställarens tanke över till lärjungen — den vittre publicisten och amatörfilosofen i Göteborg. Dr Krook skriver om honom (ibid.):

»Det var denna väg, som Rydberg sökte gå, när han i sitt filosofiska arbete ville taga sin utgångspunkt i empiriska undersökningar. Fichtes bevisning sker genom ett slags analogimetod. Det gäller att i vårt härvarande liv söka analogier, som kunna leda över till den utforskade översinnliga världen, och på detta sätt bevisar Fichte såväl människans individuella preexistens som hennes fortvaro efter döden.»

Här må nu ett inpass få finna plats.

Enligt gängse, mindre genomreflekterade kristna föreställningssätt är mänskoanden visserligen odödlig. Man älskar emellertid att föreställa sig denna odödlighet endast under *postexistensens* former. Åt en eventuell preexistens ägnas i regel ingen eftertanke. Denna sida av saken förnimmes i varje fall mera sällan som ett problem. Gud har skapat dessa mänskliga andar och vid födelsen — eller helt kort före denna — inplantat dem i deras jordiska kroppar. Det är människoandens frälsning och kommande välfärd, som för den kristne står i brännpunkten och är föremål för hans farhågor och lidelsefulla förhoppningar.

Men för den skolade reflexionen innebär detta en halvhet. Det är en endast unilateral, »enkelriktad» evighet, som då ställes i utsikt — logiskt sett alltså en oformlighet; ett önskebetonat obegrepp. Man kan icke rimligen hävda postexistensen utan att också hävda preexistensen. Det ena följer av det andra. Så, före kristendomen, redan hos Platon, i den stora Phaidrosmyten och i Phaidon. Så också, i ännu högre grad, enligt nyplatonismen och Plotinos. I den första emanationsformen, Förnuftet eller Νοῦς, tänktes då alla enskilda mänskliga individer: Tersites såväl som Akilles, Kallikles såväl som Sokrates, vara företrädare av sina eviga urbilder, sina »prototyper», fattade som personliga väsen; och dessa tänktes inom Νοῦς vara sammangripna till en levande samfällighet, en översinnlig enhet. På liknande sätt enligt kyrkofadern Origenes' teosofiskt-kristna, starkt nyplatoniskt underfärgade system, samt — med ett språng över halvtannat årtusende — så även i den senromantiska antropologi och andelära, som utvecklas hos en Immanuel Hermann Fichte. Skillnaden vore närmast den, att den yngre Fichte tror sig om att på *empiriskt* presentabla grunder, med hjälp av analogier och analogislut från erfarenheten, leda en sådan andarnas bilaterala preexistens och postexistens i bevis.

På 1850- och 60-talens Rydberg, seglande med en försvarlig ballast av kristna föreställningssätt alltifrån barnaåldern, och romantiskt-kontemplativ till sin läggning, måste dylika läror, i tidsenlig utstyrsel, verka starkt anslående. De gävo honom något annat än en Michelets och en Marheines skrälltorra hegelska formalism. Där rymdes lyrik i dem. De tänkte för honom de »aningens facklor», varom Geijer diktat i ett ofta sjunget gravkväde. Därtill gingo de jämförelsevis tvångslöst in i den läroram, som var honom välförtro-

gen från Nya Testamentet och Pauli brev; frågor och frågetecken, som så länge och så grundligt skulle sysselsätta honom under förberedelserna till den stora stridsskriften »Bibelns lära om Kristus» med dess följskrifter, särskilt epilogen »Om människans föruttillvaro». För Rydbergs problemsinne måste den unilaterala evigheten i den gängse odödlighetsläran innebära ett *crux*. Hans tanke krävde den bilaterala odödligheten, tänkt som både föruttillvaro och s.k. liv efter detta. Den läran menade han sig också senare återfinna i Nya Testamentet, i all synnerhet hos dess ende verkliga metafysiker och teosof, Paulus. Denne måste rent av betraktas som ett av de tre stora *P*:na i Viktor Rydbergs utveckling som religiös och filosofisk tänkare: *Platon, Paulus, Plotinos*.²

Här kan också känslomässigt såväl som intellektuellt den fichteska antropologien ha kommit honom väl till pass. Dr Krooks avhandling berör även den sidan av saken. Sålunda påpekas där bl.a. (a.a. sid. 148) följande omständigheter:

»Rydberg har vid sitt studium av Fichte ej kunnat undgå att observera, huru dennes tredelning av människan» — i kropp, själ och ande — »stämde överens med det paulinska schemat. Här erbjöd sig en tolkning av detta schema, som kunde tillfredsställa en romantiker. Det måste ha varit en upplevelse för Rydberg att finna kärnpunkten i den platonskt-romantiska försoningsläran, preexistenstanken, dryftad i en vetenskaplig framställning och bevisad med tillhjälp av empirisk metod. Vilka rika möjligheter erbjöd ej det fichteska ande-begreppet till en tolkning av Nya Testamentet utifrån den romantiska livs- och världssyn, som var Rydbergs allt ifrån ungdomen!»

Så långt berör författaren av »Viktor Rydbergs lära om Kristus» detta ämne i det anförda textsammanhanget (a.a. sid. 148). Och i ett föregående (sid. 145), där det om preexistensläran uttalas, att denna var det ett »huvudintresse» i Rydbergs forskning att leda i bevis, nämner författaren filosoferna Carus och Immanuel Hermann Fich-

² I min studie »Viktor Rydberg och den paulinska teologiens system. Några ramlinjer till skriften »Om människans föruttillvaro», intagen i Vetenskaps-Societetens i Lund Årsbok 1955, nämnes (sid. 24) ytterligare ett fjärde namn: *Philon Judaeus*, bland de s.k. »stora *P*:na» i Rydbergs spekulation. Jfr även a.a. sid. 25 ff.

te som tänkare inom den med Rydberg samtidiga tyska filosofien, vilka bägge hävdade preexistensläran. Om den tillägger han likväl (*ibid.*):

»Rydberg har studerat båda, men den senare har haft den ojämförligt största betydelsen för honom. Nu hade Rydberg långt innan han började sin teologiska produktion levat sig in i Fichtes tankevärld (såsom Siste atenaren visar), och det var särskilt dennes antropologiska verk, som fångslade honom. I Bibelns lära får preexistenstanken fylla en stor uppgift, men det är omöjligt att säga, i vad mån Fichte spelar någon roll. Däremot är det säkert, att Rydberg till skriften *Om människans förut tillvaro tagit upp Fichtes Anthropologie till förnyat studium.*»

3

Är preexistenstanken sålunda en av de ledande tankar, som Viktor Rydberg har gemensamt med den yngre Fichte och för vilken han har kunnat hämta näring hos denne teistiske senromantiker (liksom hos de nämnda tre stora *P:n*a: Platon, Paulus, Plotinos; jfr ovan), så har han också en annan ledtanke gemensam med honom. Det är organismtanken, tillämpad på världen, andelivet och tillvaron i stort. Den tillhörde den romantiskt-filosofiska stamrepertoaren, och den förband sig osökt med den förra.

Även detta motiv uppmärksammas i den krookska avhandlingen. Efter att ha antytt dess roll hos en ärkeromantiker som Schelling, hos svenskar som Nyblaeus och Ignell, samt hos Hegel, utreder författaren sålunda ämnet (a.a. sid. 207):

»Hos Fichte spelar den ifrågavarande tanken en framträdande roll och hans uppfattning av världen som en enhetlig organism synes ha satt spår i Rydbergs diktning. Fichte söker i stor utsträckning bevis för sina spekulationer genom analogier från naturen. Liksom naturforskningen måste erkänna, att djur och växter bilda ett sammanhängande system, där varje lem är harmoniskt inordnad, så måste detsamma gälla systemet av mänskliga individer. Kunskapen om människosläktets systematiska enhet i Gud är den högsta övertygelse, vartill antropologien kan komma (Fichte, *Anthropologie*, s. 542). Genom sin analogimetod kommer Fichte till (citat från *Anthropologien*): 'den djärvaste och tillika följdriktigaste åsikt om människans väsen: att varje individ existerar i sin idelala förebild och i sin andliga egendomlighet, är förutsedd i den allmänna världsordningen' och att därför människo- och andevärlden är ett fulländat universum. I Gud — fortsätter referatet — »äro alla ändliga andar ett, emedan de ha del i hans eviga andeväsen.» (Fichte, *Anthropologie*, s. 585 f.).

Till så dristiga idéer förstiger sig i själva verket den med föregivet »empirisk» metod arbetande antropologi, den Yngre Fichte framlade, såväl i dess 1:a upplaga 1856 som i dess 3:e 1876; och så pass i andlig mening välsmakande ha arbetets idéer befunnits, att av ett verk om ej mindre än 623 sidor — sidantalet i trycket av 1876! — trenne upplagor visat sig nödiga under en tid av tjugo år! Det säger oss dock något om den högre andliga atmosfären i Tyskland vid denna tid, att sådana romantiska cirrusmoln kunnat hålla sig svävande i den och förefallit akademiska människor tänkvärda, ja tillförlitliga. Den högromantiska idéflykten i detta verk, liksom i andra av I. H. Fichtes hand, framstår ännu mer ovedersäglich, om man beaktar den förbindelse, organismtanken här ingår med preexistenstanken. Ty den Yngre Fichte kopplar de båda motiven samman på ett sätt, som något längre fram får sin motsvarighet hos Viktor Rydberg. Sin utredning om besläktade föreställningssätt hos de båda tänkarna fortsätter dr Krook nämligen med att framhålla såsom värt att observera, »på vad sätt Fichte sätter den metafysiska och etiska enheten mellan människorna i sammanhang med varandra. Så menar han», — jag anför här ånyo texten hos Krook —, »att 'die universelle Erscheinung einer Liebe in uns' lämnar det faktiska beviset för vår gemenskap i föruttillvaron.» Med hänsyn till den tyske teistens anspråk på att anses filosofera på erfarenhetens grund anmärkes vidare (sid. 207 f.), att Fichte anser, »att om den metafysiska teorien om andarnas preexistenta enhet är för den vanliga uppfattningen orimlig, så kan man hänvisa till den outrotliga drift till kärlek och självupppoffring, som finns hos oss i all vår naturliga själviskhet. Denna drift» — slutar dr Krook sitt Fichtereferat — »vore oförklarlig, om vi icke varit förenade i en mystisk enhet före vår jordiska tillvaro» (a.a. sid. 207—208; beläggen hos I. H. Fichte i Anthropologien, sid. 587, i den av Krook anförda upplagan). Med anspelning på Viktor Rydbergs besläktade åskådning tillfogas (a.a. sid. 208): »Att en sådan innerlig gemenskap, vari människornas själviskhet dödas och de själva utvecklas till sanna personligheter, bevisar preexistensen, är också Rydbergs övertygelse» (hänvisning till Viktor Rydbergs Skrifter, bd X, sid. 345, 347). Annorlunda utsagt: *båda* tänkarna sluta från den empiriska gemenskapen, människor emellan, till föruttillvaron och en andarnas enhet inom denna såsom en förutsättning för den empiriskt upplevda och praktiserade ge-

menskapen. Det är alltså frågan om ett slut *från* någonting faktiskt, tolkat som 'verkan', till något icke-faktiskt, tolkat som 'orsak', eller formallogiskt talat: från det betingade till betingelsen; från följden till grunden, och sådana baklängesslut äro alltid starkt hypotetiska, ja, rent logiskt sett ogiltiga. — Nogav: de båda tänkarna sluta i alla händelser så. Och tankesteget i fråga äger för dem båda synnerlig vikt. Ty därmed kastas ett svindlande brospann från erfarenhetsvärlden till transcendensen.

Håller bryggan — eller håller den icke? Rent subjektivt och psykologiskt håller den nog — i synnerhet då den uppbäres av den religiösa förtröstans stadiga landfästen. Så var veterligen fallet livet ut med Immanuel Hermann Fichte, om man vågar döma av företalet till Anthropologiens 3:e upplaga, skrivet i april 1875, fyra år före hans död. Så var antagligen fallet även med Viktor Rydberg, låt vara att åtskilliga kritiska toner längre fram, starkast under 1890-talet, skulle dämpa hans trosvisshet rörande det, som ligger 'bakom' fenomenen.

Men rent vetenskapligt och filosofiskt håller bryggan inte — helt enkelt därför att ingenting är i saken bevisat, ehuru väl mycket är antaget. Och hur mycket den Jenensiske romantikern-epigonen och hans vittre göteborgske meningsfrände härvidlag antaga, röjes måhända bäst av vad den krookska avhandlingen (sid. 208) ytterligare förebringat. Den svenske teologen skriver nämligen, därmed förtjänstfullt fullständigande sin föregående parallellisering av dem båda:

»Fichte har också den viktiga synpunkten, som vi strax skola möta hos Rydberg, att utvecklingen i individens och släktets historia ej beror på ett yttre förhållande mellan människorna utan därpå, att andarna i ett innerligt sammanhang komplettera och fullkomna varandras anlag och förmögenheter. En sådan växelverkan mellan andarna i tiden, anser Fichte, vore likväl omöjlig, om man icke finge antaga ett sådant organiskt förhållande i en föruttillvaro, där andarna utgöra »eine bis ins Einzelne providentiell geordnete», »eine individuell gegliederte Geisterschöpfung von vollendeter Weisheit und Herrlichkeit» (a.a. sid. 208; Fichte-citatet från Anthropologien, sid. 589).

Det i hela denna passus sagda kunde också uttryckas så, att den Yngre Fichte — och Rydberg, så långt denne går i hans fotspår — löser den individuella och den allmänneliga, eller den ontogenetiska

och fylogenetiska kulturutvecklingens oerhört trassliga men rent empiriska ekvation så, att han inför tvenne metafysiska hjälpstorheter: föruttlivarons och den andliga organicitetens båda huvudtankar, och på detta sätt får till stånd en harmonisk lösning, i platoniskt-romantisk riktning. Men det blir i själva verket att införa *tvenne nya obekanta* i räkningen. Så till vida går det emot reglerna för all naturvetenskaplig såväl som matematisk problembehandling. Det går stick i stäv också med Roger Bacons klassiska regel att *entia non esse praeter necessitatem multiplicanda* («Rakknivsregeln»).

Nu faller det kanske någon in att invända: Ja, men dessa Fichte den Yngres båda tankemotiv, eller med dem nära besläktade, möter man också ibland hos Kant! Låt oss blott draga oss till minnes, huru dock denne i stridsskriften mot Swedenborg, även han, spekulerar över en andarnas gemenskap, en mundus intelligibilis, där allt vore i allt, eller huru han till och med i »Kritik der reinen Vernunft», i lärosatserna om den etiska kosmos, om en corpus mysticum och »die moralische Welt», utvecklar med Fichte den Yngres befryndade läror! Har Kant för övrigt icke i sina praktiskt-filosofiska skrifter gång på gång tangerat liknande idéer med sin välbekanta lära om ett »ändamålsens rike», ett »Reich der Zwecke», vari alla förnuftiga väsens viljor stämde samman till en ogrumlad total harmoni? Ligger väl detta så fjärran från den senare tyske teistens satser om andarnas organiska enhet, i kraft varav de utgöra, enligt hans egna, nyss anförda ord, »eine bis ins Einzelne providentiell geordnete», »eine individuell gegliederte Geisterschöpfung von vollendeter Weisheit und Herrlichkeit»? (Jfr ovan, sid. 19).

Ja — flyktigt sett kunde det kanske förefalla så. Begreppen som sådana förete obestriddigen syskontycke. Men — skriften mot Swedenborg helt ställd åsido; den är ju betydligt maliciös i tonfallen och i grunden ett dråpligt filosofiskt scherzo; den hör för övrigt till ett förkritiskt skede av Kants utveckling —: så må man i övrigt väl bemärka, att när begreppet om en andarnas gemenskap, en corpus mysticum (eller andra snarlika begrepp) återkomma i Förnuftskritikens framställning, då är det — som jag sökt framhäva i min tankebiografi »Kants väg» (Lund 1919, sid. 153) — »ej längre fråga om realmetafysik utan om suggestionsmetafysik — om en praktisk förnuftsidé, »die wirklich ihren Einfluss auf die Sinnenwelt haben

kann und soll»: nämligen idén om en alla viljors samstämmighet enligt moraliska frihetslagar. Hela dess verklighet uttömmes då i dess verksamhet, i dess suggestionsstyrka, dess makt att leda och försköna vårt handlande; vad därutöver är, är åtminstone kunskaps-teoretiskt taget av ondo. Och denna rengöring från allt ontologiskt, transcendent verklighetsinnehåll måste alla metafysikens standardbegrepp underkasta sig, innan de intagas i Kritiken», — fortsätter min text: »De komma dit in endast som rena 'tanketing', rena 'entia rationis' och såsom handlingsnödvändiga och hälsosamma inbillningar.»

I texten säges det än vidare: »Detta är, vad man kunde kalla de metafysiska begreppsstorheternas euthanasi: de dö i metafysiken för att uppstå i etiken.»

Och med ett sidosteg i framställningen:

»Detta är även innebörden av den berömda 'Als-Ob'-läran hos Kant: man skall leva, som om en 'gud' finnes, som om 'själen' vore odödlig, som om man en gång skulle stå till ansvars för sina handlingar, etc.» (a.a. sid. 153). Med hänsyn särskilt till begreppet »ändamålens rike», »das Reich der Zwecke», markerar Kant fullt klart och tydligt, att detta visserligen blott är ett ideal (»freilich nur ein Ideal»; Vorländer's Kant-edition, Philosophische Bibliothek, bd III, sid. 58 f.); eller, som det också säges, det är »eine praktische Idee, um das, was nicht da ist aber durch unser Tun und Lassen wirklich werden kann, und zwar eben dieser Idee gemäss zustande zu bringen» (samma edition, bd III, sid. 62 f.). Och anknytande detta begrepp till *Som-Om*-betraktelsen dekreterar Kant: »Demnach muss ein jedes vernünftige Wesen so handeln, als ob es durch seine Maximen jederzeit ein gesetzgebendes Glied im allgemeinen Reiche der Zwecke wäre» (s. e., bd 111, sid. 65. Jag anför samtliga dessa ställen från Kants »Grundlegung zur Metaphysik der Sitten»; flera finnas).

Sådana är följaktligen Immanuel Kants inställning till sådana begreppsbildningar som 'mundus intelligibilis', 'andarnas gemenskap', 'corpus mysticum' och 'ändamålens rike', sedan han i Förnuftskritiken uppdragit gränserna mellan det vetbara och ovetbara och anlagt Als-Ob-betraktelsen på de nedärvda metafysiska standardbegreppen. Att den är en helt annan och subtilare än den, som framträder hos Fichte den Yngre, torde omedelbart vara klart. Denne senare är metafysiker till hjärta och njurar, därtill en romantisk

sådan, och han anser sig ha något av vikt att meddela mänskligheten om de »ting i sig», vilka Förnuftskritiken fridlyst i kraft av den transcendentala deduktionens resultat. För honom är detta begrepp om andarnas översinnliga samkväm och sammanslutning till en organisk, preexistentiell helhet begreppet om någonting *verkligt*, ja om det verkligaste av allt verkligt. Må man blott läsa de sidor i Fichtes »System der Ethik» (bd II, 1, 17—18, 21) — anförda även i hans »Anthropologie», § 261, där han utvecklar denna tankegång! De lyda i översättning:

»Blott i sin sinnliga omedelbarhet är människan en enskild, motställd de andra; hennes sanning är tvärtom hennes fullständigande samband med alla andra. Bedömd enligt företeelsen är mänskligheten en summa... av enstaka och från varandra skilda individer; enligt väsendet och det i hennes bakgrund liggande (gudomliga) ursprunget är hon en andesläkts slutna enhet, vari den högsta och tillika rikaste enheten, det gudomliga andeväsendet ($\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha$), framställer sig. Genom Gud äro alla världsliga väsen ett, dvs. inordnade i universums idé. I Guds ande äro alla ändliga andar ett, emedan de ha del i hans eviga andeväsen, detta är den djupaste och egentliga grunden till deras ömsesidiga etiska fullständigande av varandra.»

Fichte den Yngre fortsätter den härmed inslagna tankegången från sin Etik på följande karaktäristiska sätt, under utdragande av dess konsekvenser för människans moraliska liv:

»Därav följer tillika, att människan är 'demiurgisk princip' i den ändliga världen, medskapare och fullbordare av jordtillvaron, i det att hon genom sin frihet bringar till utförande i verkligheten det endast i sig varande (förvärldsliga), eller, vilket innebär detsamma: genom människan och hennes med honom förmedlade viljan skapar Gud ut jordtillvaron.» Här-till fogar Fichte en ny konsekvens — nämligen denna: »Einheit des Menschen mit Gott (Gottinnigkeit, Gottesliebe) und Einheit des Menschen mit den andern (Menscheninnigkeit, Menschenliebe) sind im tiefsten Grunde ein und derselbe Begriff, nur nach seinen verschiedenen Aeusserungen betrachtet.»

Med ett språng i texten föres man så till det kärnställe, där Fichte den Yngre från den empiriskt betygade människokärleken och altruismen sluter till vår förtidliga enhet i den osinnliga världen och vidare till denna världs organiska författning — varvid alltså *preexistensmotiv* och *organicitetsmotiv* på romantiskt-platoniskt sätt kny-tas samman. Stället lyder:

»Den universella förekomsten av en kärlek hos oss utgör det faktiska beviset för vår innersta gemenskap i alla tings eviga grund; men däri är också gåtan med allt ofrivilligt etiskt, all lust till självförsakelse och uppoffring löst. Och omvänt, om det som metafysiken måste påstå i fråga om en alla andars ursprungliga enhet i Gud, skulle förefalla den vanliga uppfattningen abstrukt och tvivelaktigt, så har man blott att hänvisa till det stora sakförhållandet, att tvärs genom yttringarna av en naturlig själviskhet i oss går outplånlig och outrotlig en kärlekens och självuppoffringens drift, för att inse, att denna senare skulle vara helt oförklarlig, därest icke före vår sinnliga tillvaro och före alla dennas verksamhetsformer bestode en hemlighetsfull enhet, vilken förbinder oss i alla tings eviga grund.» Och Fichte den Yngre samlar hela denna sin etiskt-metafysiska tankegång i de sammanfattande och poängterande orden: »Das wir ewig sind und eins in Gott, was an sich eine so überschwengliche Behauptung scheint, davon kann uns jeder Zug unwiderstehlichen Mitgeföhls überzeugen, das oft überraschend genug im Bewusstsein des selbsüchtigsten Klüglings emporsteigt und uns belehrt, dass er durch alle Cultur raffinirter Besonnenheit die Nachwirkung jener ursprünglichen Einheit mit allem Menschheitlichen nicht völlig in sich hat vertilgen können» (Anthropologie, 3:e Auflage, sid. 601—603; System der Ethik, II, 1, 17—18, 21).

Härmed förelägges autentiska texten rörande detta »slut» från medkänslan och altruismen (såsom följd) till människosläktets organiska helgjutighet och enhet i föruttillvaron (såsom grund), vilket i det föregående har till dess logiska och vetenskapliga värde karakteriserats. Här ha vi tillika det huvudställe i Immanuel Hermann Fichtes skrifter, vartill dr Krooks avhandling anknyter; säkerligen också ett av de ställen, som Viktor Rydberg läst och begrundat med levande, personligt instämmande. I varje fall finner man hos den svenske diktarfilosofen nära överensstämmande tankegångar såväl i fråga om preexistensläran som i fråga om organicitetstanken. Dessa båda romantiskt-nyplatoniska tvillingmotiv förbindas hos honom därtill med den kristologiska frågan och — som man strax skall se — med utvecklingstanken till ett stort sammanhörande problemkomplex; det som han brottas med i sin stora stridsskrift »Bibels lära om Kristus» samt i dess följskrifter.

Även härom erhåller man vissa vinkar i dr Krooks undersökning. Sålunda läser man (sid. 210) hos honom bl.a. följande:

»Rydberg betraktade den preexistentia mänskligheten som en organism, vilken blivit splittrad genom Synden, men den organiska enheten och

harmonien skall återställas till vad den en gång varit. För individens del gäller det, att han i sinnevärlden skall utveckla och förverkliga anlagen i sitt gudsbeläte. Om detsamma gäller hela mänskligheten i stort, ligger möjligheten härtill i det organiska förhållande, vari andarna stå till varandra.

Redan *härmed* äro preexistenstanken och organicitetstanken för Rydbergs vidkommande redovisade — och redovisade under likartade former som hos Fichte den Yngre; vidare är utvecklingstanken åtminstone anlagen och satt i samband med organicitetstemat. Individerna ha sålunda uppgiften att i sinnevärlden förverkliga sina medbragta preexistentiella anlag, och förverkliga dem i ett fortskridande personligt utvecklingslopp. Med en sidoblick till dåtida svensk boströmianism påpekar dr Krook därjämte i detta ämne (*ibid.*): »Liksom Nyblaeus antar Rydberg ju en rangordning mellan högre och lägre individer allt efter den uppgift, som givits dem att förverkliga» —; och även till den rangordningstanken finnas motsvarigheter hos en Immanuel Hermann Fichte. Den sammanhänger f.ö. på ett naturligt sätt med både läran om *föruftillvaron* och läran om den osinnliga världens *organiska* författning. Allt är trådar ur en och samma stora romantiskt-nyplatoniska tankevävnad, hos Rydberg såväl som, före honom, hos Fichte den Yngre.

Om det emellertid hos Viktor Rydberg skulle påvisas något eget och nytt i denna tankespånad, så stode kanske detta närmast att finna i den här inflätade kristologiska frågan och i frälsningstanken. Därom anmärker å sin sida dr Krook (a.a. sid. 211): »Rydberg tröttnar icke att framhålla, att om Kristi frälsningsgärning består däri, att han förenar mänskligheten till en andlig organism, så har detta en orubblig metafysisk grundval. Varför skulle just Kristus bli frälsaren, som samlar andarna till en enda helig organism?» — framkastar författaren och låter Rydberg med egna ord besvara frågan så, att det beror därpå, att Kristus före kosmos' grundläggning (Rydbergcitat:) »i sig sammanfattat andevärlden med alla hennes potenser. Såsom han har preexisterat, hava de preexisterat i honom». — »Ja», bekräftar författaren, i det han återtager tråden, »såväl den kristna gemenskapens möjlighet som Kristi betydelse som mänsklighetens livsprincip . . . 'vilar ytterst på verkligheten av detta preexistentiella, översinnliga förhållande';» — de sista orden äro f.ö. även här Rydbergs egna (jfr Skrifter X, sid. 347). Man kunde

också uttrycka, vad dr Krook i det anförda vill ha utsagt, såhär, att Kristustanken för Rydberg väsentligen sammanfaller med organicitetstanken, sådan denna, med anor långt bort i nyplatonism och alexandrinsk-judisk spekulatio, utformats hos Fichte den Yngre. Ty om hela mänskligheten är preexistent given i Kristus, blir denne de facto liktydig med den övergripande »organiska» enhet, som binder andarna samman i föruttillvaron; hans »frälsargärning», åter, blir liktydig med ett återställande av denna genom människoandarnas inträde i timligheten splittrade och sprängda enhet. På detta sätt knytes ytterligare försoningsmotivet, i dess kristna såväl som i dess ursprungligt platonska form, samman med preexistenslära, organicitetstanke och utvecklingstanke. Rydbergs spekulatio över dessa översvinnliga ämnen blir därigenom på något sätt rikare orkestrerad, griper över flera strängar än Immanuel Hermann Fichtes, vilken likvisst torde vara dess i tiden närmaste förebild. Det är också väsentligen frågor av denna *kristet-romantiska*, för att icke säga *kristet-platonska* typ, som sysselsätta Rydberg under åren 1857—1868, vilka man också därför betecknat som »den teologiska perioden i Rydbergs liv». (Krook, a.a. sid. 95). Då det i enlighet med hans undersöknings syftpunkt alldeles övervägande är denna period av Viktor Rydbergs liv, som intresserat dr Krook, blir det också för oss naturligt att söka tillgodogöra oss, vad hans undersökning bragt i dagen av filosofiskt intresse rörande dessa år och deras tankeresultat. Det kan vara ägnat att kasta ytterligare ljus över de tankemotiv hos Rydberg och Fichte den Yngre, som vi här haft före.

4

Jag upptager i sådant syfte främst *försoningsmotivet* hos Rydberg, i dess naturliga samband med *preexistensmotivet* och *utvecklingsmotivet*.

Dr Krook erinrar då, på tal om detta motiv, om huruledes för romantiken försoningen varit ett huvudproblem; och — tillfogar han (a.a. sid. 97) — »framställningen i Singoallas första version utmynnar i en fråga efter försoning. I epilogen utbrister diktaren i romantisk smärta inför tillvarons disharmoni:

»Sagan slutar såsom när under ett strängaspel strängarna plötsligt brista i ett disharmoniskt ackord, förrän detta hunnit upplösas i försonande sam-

ljud. Ty harmoni och försoning, var finnas de härnere? Hör, stormen börjar åter brusa i skogen! Sjunger hans vilda röst om harmoni och försoning? Orkanen ryter högt över jorden; men nere, i dess mull, arbetar förgängelsen, alstringskraften och åter förgängelsen. Blomman uppspirar, för att dess skönhet skall maskstingas; barnasjälar uppstiga ur det obekanta, för att iklädas stoftskrud och orenas av synden. Trängtar du efter evig skönhet, obefläckad oskuld, oförgänglig lycka, sök den icke på jorden, men hoppas på evigheten!» (I Aurora, Toilettkalender för 1858, sid. 152).»

Bedömt fristående måste detta prosastycke, eller om man så vill, detta stämningsutbrott, sägas innehålla ett koncentrat av »Welt-schmerz», platoniskt-romantisk »Weltschmerz» — så starkt, att man inom svensk litteratur får gå tillbaka till Erik Johan Stagnelius' dikter, för att finna något jämförligt eller ännu starkare. Det är heller icke svårt att tränsa upp de *rent filosofiska* tanketrådar, var-över det är broderat. Dr Krook fäster uppmärksamheten vid ett par av dem. Till detta utbrott i Singoalla-epilogen (i dess första utformning) fogar denne Rydbergforskare sålunda (a.a. sid. 98) följande träffande reflexioner: »Här återspeglas ju med all tydlighet det platonska försoningsmotivet... Det obekanta, varur barnasjälar uppstiga för att iklädas stoftskrud, är naturligtvis den preexistentia världen, och försoningen består däri, att själen genom döden återvänder dit...»

Vidare, i samma ämne, betonas (ibid.), hurusom den platonska försoningstanken ju »behärskar hela nyromantiken, och hos Rydberg» — tillägger texten — »hör den till det mest typiska i det romantiska arvet». Detta är fullkomligt riktigt. Man frestas endast att anmärka, att vad författaren här betecknar som »den platonska försoningstanken», via romantiken erhållit ett kristet förtecken. Det får för övrigt hos Rydberg *all* antik spekulation; och häri påminner han om Pontus Wikner.

Emellertid är det ej blott i Singoalla-epilogen, som detta religiöst-filosofiska motiv bryter igenom. Utkastet »Ur en klosterbroders dagbok» (Skrifter, bd VIII, sid. 335) vittnar enligt Krook om samma försoningsproblematik hos *författaren* Rydberg, samma personliga fångenskap i dessa frågor. Klosterbrodern i detta diktalster är sålunda »en platonsk idealist» (a.a. sid. 101). Krook understryker (sid. 102) detta än en gång och fastslår, att »den åskådning, som dominerar i Klosterbrodern, är platonsk, ja detta dokument är ett koncentrat

vittnesbörd om huru platonismen har liksom genomdränkt Rydbergs tankevärld . . . I den idealistiska världsåskådning, som klosterbrodern bildat sig, intar preexistensen en fast plats».

5

Med detta sålunda framhållna platonskt-romantiska försoningsmotiv förbinder sig hos Viktor Rydberg efter hand *utvecklingstanken*. Detta sker så, att »försoningen» för fallet ur preexistensen ned i timlighetens och skröplighetens rike tänkes förverkligas genom en fortgående utveckling, dels av de mänskliga anlagen, dels av hela tillvaron i riktning mot en »all tings återställelse» (*ἀποκατάστασις πάντων*). Så kan Rydberg upptaga liberalismens och utvecklingslärans profana framstegstanke inom en romantiskt-platonskt-kristen bottnåskådning av i övrigt tydligt pessimistisk färg. Ja, man kunde säga: det är hans egentliga filosofiska konststycke att så göra. Däri röjes något av hans personliga originalitet som tänkare.

Det svåraste förefaller då kanske vara att bringa det platonska preexistensmotivet, å ena sidan, och det liberalistiska utvecklingsmotivet å andra, i samklang med specifikt kristna åskådningssätt. Men må man då minnas, att man i den paulinska kristendomen i själva verket har både preexistens- och återställsetanken anslagna! Det krävdes endast, att de båda motiven något starkare framhävdes och att de knötos samman med utvecklingstanken i modern, liberal mening. Detta är i själva verket, vad Rydberg gör. Om detta sammanlänkande och dess nya-testamentliga förutsättningar uttalar sig dr Krook (sid. 138) i följande vändningar:

»I Nya Testamentet hade Rydberg funnit tvenne läror, som båda betingade varandra och som kommo att på ett karakteristiskt sätt bestämma hans syn på mänskligheten. Den ena var läran om alla människors förut-tillvaro eller preexistens, vilken han tänker sig som ett tillstånd av fullkomlig harmoni, där varje ande har fått sin plats bestämd efter måttet av sina anlag. Den andra läran var apokatastasis eller alltings återställelse. Denna förutsätter, att den ursprungliga harmonien blivit bruten. Det har uppstått en splittring i andevärlden, och detta är orsaken till, att andarna komma hit ned i sinnligheten och korporiseras. Jordelivet blir en skola för andarna, där deras preexistentiella anlag skola utvecklas till aktualitet. Ty i förut-tillvaron äro andarna endast potentiellt fullkomliga.»

Sådan är dr Krooks återgivning i fråga om världsdramats upprä-ning inom prexistensen — allt enligt Viktor Rydbergs utförande av

vissa platoniskt-paulinska motiv. Om världsdramats slutakt, sådan Rydberg tänker sig den, anförs hos dr Krook följande (ibid.):

»När förrådet av andar är uttömt, när de alla lämnat preexistensen och genomgått sin utveckling, når världsdramat sin avslutning i alltings återställelse. Då återintaga andarna sina förutbestämda platser i det gudomliga systemet . . . Men även den övriga skapelsen skall då nå sin bestämmelse, befrias från förgängelsens trälldom. Då är världsprocessen avslutad och försoningen fullbordad. Ty försoningen innebär, att splittringen i förut-tillvaron är upphävd och den ursprungliga harmonien återställd» (a.a. sid. 138—139).

Så långt dr Krooks text! — Nu är det utan vidare klart, att Viktor Rydberg med dessa dristigt teosofiskt-filosofiska tankar går utöver Paulus och utöver Nya Testamentet, även om liknande tanketrådar kunna spåras däri. Närmast kommer han den kristet-nyplatoniskt-alexandrinska spekulation, som funnit sitt uttryck hos *Origenes*. Dr Krook är heller icke sen att hänvisa till denne. Härom inhämtar man nu (a.a. sid. 139):

»Likheten med Origenes' system faller strax i ögonen. Mellan preexistens och apokatastasis ligger sinnevärlden, som är platsen för andarnas uppfostran och medlet för deras utveckling. Det är helt naturligt, att Rydberg i sin undersökning Om människans föruttillvaro hänvisar till Origenes. I dennes teologi» — fortsätter så utredningen — »förelåg en syntes mellan Hellas och Nya Testamentet, sådan han kunde acceptera den . . . Och att det främst var i den antropologiska uppfattningen han kände samhörigheten med Origenes, är helt naturligt och framgår tydligt av hans uttalanden.»

Det förtjänar att uppmärksammas, att det platoniskt-kristet-romantiska världsdrama, som i medveten anknytning till tankegångar hos Paulus och Origenes upprullas för oss hos Rydberg, företer samma trededade grundschema, som präglar de flesta utvecklingsläror, respektive emanationsläror, från Origenes och Plotinos fram till Kant, Hegel, Comte och Spencer. Plotinos, t.ex., lär en emanation i trenne nivåer från »Det Ena», nämligen Νοῦς, Ψυχὴ (här Världssjälen) och Κόσμος. Kant hävdar, för de filosofiska systemens vidkommande, en utveckling från dogmatism, genom skepticism, till criticism; Hegel — en dialektisk utveckling på alla tillvarons områden från tes, genom antites, till syntes; Comte åter, för kulturlivets del, en utveck-

ling från ett teologiskt, genom ett metafysiskt fram till ett positivt (eller positivistiskt) stadium; och Spencer slutligen, en kosmisk, biologisk och social utveckling, från koncentrationens stadium, genom differentiationens ledande över till determinationens (eller segregationens) såsom evolutionens högsta trappsteg. Tänker man ytterligare på en sådan nyare metodolog som Hans Vaihinger, så har denne (i sitt arbete »Die Philosophie des Als Ob») velat påvisa en ständigt pågående förskjutning på det vetenskapliga arbetets fält, från dogm genom hypotes över till fiktion — samt omvänt; detta är innebörden av hans kända »Gesetz der Ideenverschiebung», över vars formulering och påvisande han med rätta var stolt. Tages än vidare hänsyn till en sådan rabiat kulturpessimist som Oswald Spengler (i hans båda arbeten »Der Untergang des Abendlandes» 1917—1922, och »Jahre der Entscheidung», 1933), så finner man också hos honom ett trestadieschema för kulturutvecklingen, så till vida som enligt hans kultur morfologi varje världskultur genomlöper ett kulturstadium, ett civilisationsstadium och ett caesaristiskt slutstadium, innan den helt upplöses och försvinner.

Det må få vara en öppen fråga — fast heltvisst en stimulerande sådan —, vilka logiska och psykologiska faktorer, som härvid spela in och tubba tänkare från vitt skilda tider och bildningsområden att ständigt lägga ett dylikt treledat schema till grund för sina spekulationer över den kosmiska och historiska utvecklingen. Ty, att vi här icke ha blott med en schablon att göra, utan med något för vårt tänkande och förstående konstitutivt, det får anses tämligen påtagligt.³ I varje fall hör även Viktor Rydberg i kraft av sin teosofiska spekulation med i raden av tänkare, som hylla de *tre stadiernas lag*. Och hur den svenske diktarfilosofen efter platonskt-alexandriska, resp. kristet-romantiska och — ej att förglömma! — Yngre-fichteanska förebilder föreställer sig det treledade världsförloppet, just med tonvikt lagd på detta triadiska schema, — det får Isak Krook mycket klart fram (sid. 160—161) i sin avhandling.

»Världsdramat», utredes där, »är ju i första hand en framställning av människoandarnas öde och Kristus inställes jämte mänskligheten i detta väldiga kosmologiskt-metafysiska sammanhang, där vägarna ligga klart

³ I min avhandling »Gränsbegrepp och renodling inom vetenskapen. Exempel — Analyser — Teori» (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 47. Nr 1. — Lund 1951), diskuteras bl.a. denna fråga, speciellt sid. 126—132.

utstakade mellan himmel och jord, mellan tid och evighet, mellan andarnas föruttillvaro och deras slutgiltiga återförening efter splittring och strider. Detta världsdrama innehåller, kan man säga, tre akter. Den första är den harmoniska tillvaron i preexistensen, som emellertid störes genom en »splittring» i andevärlden, vilken blir en orsak till andarnas nedstigande. Den andra akten utgöres av andarnas utveckling under livet i sinnevärlden. Den tredje akten slutligen framställer de söndrade andarnas återförening med varandra och med Gud.»

I starkaste förtätning återger detta ställe i dr Krooks arbete Viktor Rydbergs teosofiska idéer under hans första, »teologiska» period fram till år 1868; och den, som av Rydbergs filosofi endast kände dessa tankegångar, skulle med fog i honom kunna se en svensk Origenes, liksom man i Christopher Jacob Boström velat hylla en svensk Platon. Under alla omständigheter hör den alexandrinske kyrkofadern med i den rad av lärofäder, som här förut angivits som de *tre stora P:na* i Viktor Rydbergs filosofiska utvecklingsgång, nämligen Platon, Paulus, och Plotinos; ja, man vore (såsom här förut, sid. 16, anm., antytt) fullt berättigad att ytterligare införa ett fjärde sådant *P*, med *Philon Judaeus*. Ty, såsom längre fram, i samband med Axel Nyblaeus' inlägg i striden om Rydbergs kristologiska ståndpunkt kom i dagen, har Rydberg därjämte en bevislig tanke-skuld även till den judisk-alexandrinske tänkaren, framför allt i fråga om hans λόγος-lära; och denna doktrin hade han bl.a. lärt känna i en skrift av rabbinen M. Wolff, judisk rabbin i Göteborg vid slutet av 1850-talet. I Philon judens filosofi såg Viktor Rydberg också »det närmaste utvecklingsskedet till Paulus' system» — detta enligt hans eget uttalande (i Skrifter X, sid. 359). Så sluter sig kedjan med ännu en länk — från Platon, via Philon, Paulus och Plotinos; och i denna kedja ingår, sakligt såväl som historiskt, även Origenes — Plotinos' medlärjunge hos nyplatonismens egentlige grundare Ammonios Sakkas, proletärfilosofen från Alexandria.

Men för denna platonskt-nyplatoniska stamlinje får man likväl icke förlora ur sikte den senare romantiska sidolinjen: den, som från Fichte den Yngre och tyska »teistiska» skolan leder direkt över till den svenske diktarfilosofen. Mellan dessa linjer råder heller ingen spänning. Tvärtom fortsätter den romantiska den från Platon utspringande. Och hos Rydberg löpa de båda linjerna samman. Må man blott från Immanuel Hermann Fichte erinra sig de båda nära

hophörande *preexistens-* och *organicitetsmotiven* och deras senare likartade förkomst hos hans för honom helt okände svenske lärjunge! Allt detta är kristnad platonism respektive kristnad nyplatonism, i senromantisk färgläggning. Tänker man därefter på läran om den föregivna »splittring» inom andevärlden, varav enligt Rydberg andarnas nedstigande i timligheten betingas, så kommenteras denna av Isak Krook (a.a., sid. 176) i dessa ordalag:

»Det är naturligtvis romantikens avfallslära, som här tages till hjälp, den är helt enkelt nödvändig för världsdramats skull.» I akt och mening att understryka dels en särskild känslobetoning i Rydbergs återgivning av denna lära, dels även dess sammanlänkning med *utvecklingsmotivet* hos honom, tillfogar författaren (ibid.): »Har Rydberg tillgripit den romantiska läran om ett fall i preexistensen, emedan den var nödvändig för systemet, så må emellertid anmärkas, att denna lära här ej uppträder i den dystra form, vari vi ofta finna den hos våra romantiker, t.ex. Stagnelius och Tegnér . . . Så betraktar Tegnér nästan genomgående den sinnliga tillvaron som ett straff. Helt annorlunda Rydberg, som i detta stycke har mera frändskap med Atterboms ljusare syn. Det blir emellertid den metafysiskt bestämda utvecklingstanken, som ger prägeln åt Rydbergs åsikt. Det hör till den antropologiska teorien, att anden i preexistensen är en potens, som skall utvecklas till aktuellt liv i sinnevärlden. Tanken på utvecklingen spänner sålunda bryggan mellan idévärld och sinnevärld och skänker jordelivet en högre mening. Sinnevärlden blir ej den mörka ort, dit andarna nedkastas till suckar och kval, utan den måste i stället te sig som en efterlängtd utvecklingsform. Grundvalen till Rydbergs optimistiska utvecklingsstro är lagd i själva förut tillvaron i och med övertygelsen att andarna äro potenser, som i jordelivet skola utvecklas.»

6

På det sätt, som härmed antydes, har det också lyckats Viktor Rydberg att flicka in sin liberalistiskt profana framstegstro i ett för övrigt starkt spekulativt, kristet-platoniskt tankesammanhang. I denna omgivning får den tillika en säreget religiös betoning. Det är nämligen på *evolutionen*, på det mänskliga framåtskridandet i intellektuellt, sedligt, estetiskt och politiskt avseende, som hela försoningsverket vilar. Utan evolution — ingen försoning, alltså heller ingen »återställelse», ingen ἀποκατάστασις πάντων. Kulturprocessen fördjupas därmed till en religiös process, spännande sig mellan ande- »splittringen» i prexistenstillståndet till »återställsens» slutmål: — allt i enlighet med »de tre stadiernas lag»! (Jfr ovan, sid. 29 f). Hela

detta treledade förlopp innebär samtidigt en andarnas övergång från potentialitet till aktualitet, varmed ett grundtema välbekant från all filosofisk rationalism, upptages; fastän det även förekommer i romantiskt-filosofiska system; hos Schelling, t.ex. Och i samma mån, som detta aktualiseringsmotiv betonas, i samma mån kommer också hos Rydberg vikten och värdet av livet i timlighetsvärlden att urgeras. »Fallet» ur preexistensen — efter andarnas »splittring» och förstörelsen av deras osinnligt organiska sammanhang med varandra — ter sig därmed som en oundgänglig *förutsättning* för deras egen senare utveckling och fullkomning till intellektuella, fria sedliga personligheter. Jordelivet framstår då ej heller enbart, eller i första hand, som ett 'fängelse' — såsom för Platon, eller som en 'jämmerdal' — såsom för den vulgärkristne, utan som ett nödvändigt led i förverkligandet av de anlag och »potenser», vilka slumrade i oss under föruttilvarons skede och som vi fingo med oss därifrån såsom en metafysisk hemgift. »Världsdramats» 2:a akt vinner starkt i betydelse, därmed att den icke blott innebär försoningen för »fallet», utan tillika förverkligandet av anderikets inneboende möjligheter, i och genom kulturarbetet och evolutionen. Och, för att ännu en gång betona det: detta inarbetande av utvecklings- och den »liberala» framstegstanken i det kristet-platonska lärokomplexet, det är Viktor Rydbergs originella insats i denna äldre romantiska spekulaton. Livets plågor och motgångar bedömas då ej längre (som hos Kierkegaard och August Strindberg) som 'straffdom' och 'tuktan' allenast, utan i främsta rummet som eggelser till arbete och utveckling — för att *övertvinna* svårigheterna och stegra vår personlighet. »Försoningen», i Rydbergsk mening, vinnes ej heller på annan väg. Den måste vara vårt eget verk, resultatet av våra samlade ideella strävanden. Alltså: ingen »Agápe»! Inget nådeflöde ovanefter!

En Rydbergforskare som Isak Krook har i olika sammanhang och med rätta understrukt detta mer energetiska drag i Viktor Rydbergs åskådning. Sålunda framhåller han (sid. 121 f.), hurusom »den mänskliga aktiviteten» förhärskar i den svenske tänkarens syn på försoningsläran. Man läser hos Krook, i en passus, där Rydbergs roman »Den siste atenaren» varit föremål för reflexioner: »Detta den mänskliga aktivitetens primat i Rydbergs försoningslära står i full samklang med den definition av religionen, som han strax förut låtit Krysantheus framställa» — och så följer, i Rydbergs egen text,

denna definition, då det om Krysanteus i romanen heter: »Han talade om religionen som människans strävan till Gud och till utbildande av sin egen högre natur, som även han, i likhet med alla bildade hedningar, fattade som Guds beläte. Detta förverkligas genom sanning, skönhet och frihet. Religionen är icke blott människosjälens självförsänkning i Gud, utan ock en strävan att i den yttre världen utföra Guds avsikter. För den fromma människan är därför hela livet en religionsutövning, som i sig innefattar filosofien, konsten, arbetet och statslivet» (Skrifter VI, sid. 109). — I dessa den filosofiska romanens ord har man alltså Rydbergs eget framhävande av »den mänskliga aktivitetens primat», för att citera dr Krook. Det är för övrigt ett genomgående tema i hans filosofi, vilket det är av vikt att beakta. Med det talar Rydberg även den praktiska idealismens och etiska energetismens sak gentemot varje »Weltflucht», varje anakoretisk självinkapsling — av sådant slag som den, vilken ett par årtionden tidigare inom skandinavisk filosofi hade anbefallts av Søren Kierkegaard, i hans lära om »den Enkelte» och dennes beständiga ångestfyllda tête-à-tête med sin Gud. — Man har också förmodat, att man i denna punkt hade att göra med ett inflytande från den kantska pliktmodalen på Viktor Rydberg; ett inflytande, förmedlat av Immanuel Hermann Fichte, Rydbergs förnämsta brygga till den tyska filosofien vid denna tid. Dr Krook anspelar också (a. a. sid. 121 f.) på dessa möjligheter. Under form av en jämförelse mellan Rydberg och Esaias Tegnér uttalar han bl. a. följande förmodande: »Ligger den kantska pliktmodalen bakom Tegnérns starka poängterande av den mänskliga insatsen i försoningen, så är detta säkerligen också fallet hos Rydberg, Bekantskapen med den praktiska idealismen synes ha betydtt oerhört mycket för den världs- och livs-åskådning, Rydberg vid denna tid håller på att uppbygga åt sig. Denna idealism» — fortsätter författaren —, »vars inflytande på Rydberg Fichte d. y. kanske mera än någon annan förmedlat, har emellertid givit en betydligt starkare fläkt av optimism åt Rydbergs försoningslära än åt Tegnérns. I den tegnérnska åskådningen är döden befriaren ur jordelivets fängelse» — och, kan man här falla dr Krook i talet, så till vida är Tegnér *mera platoniker* till sin åskådning än Viktor Rydberg (jfr $\sigma\omega\mu\alpha$ - $\sigma\eta\mu\alpha$ -motivet). Emellertid hänvisar Krook, korrigerande sitt uttalande, till hurusom »en besläktad pessimistisk livssyn» också en gång har »behärskat Rydberg» (ibid.). Men

— tillfogar han så — »han lyckades arbeta sig ut ur den. Siste atena-rens optimism avtecknade sig klart mot den mörka bakgrunden av den pessimism, som sökte sig utlopp i tidigare diktning . . . Denna optimism kommer till uttryck både i försoningsläran och i religionsbegreppet. Kärnpunkten är i båda tron på gudsbelätet . . . Men det är denna vår högre naturs förmåga av utveckling, som ger spännkraft åt Rydbergs förtröstan,» avslutar författaren denna sin exposé (a.a. sid. 121—122), varmed utvecklings- och framstegsmotivet blir satt i samband dels med Kants pliktetik och dess praktiska idealism, dels även med preexistensmotivet och det ur preexistensen stammande idealmedvetandet (eller »gudsbelätet»).

Av det härmed framställda torde numera stå klart, huru hos Viktor Rydberg (under hans »teologiska» period) kristendom, platonism och senromantisk spekulatio n samverka, och huru det tillika lyckats för honom att inom ramen av en trestadielära för världsutvecklingen förbinda den liberala framstegstanken med läran om »fallet» och »försoningen». Det bör samtidigt ha framgått, vilken överväldigande roll den alexandrinskt-judiska och kristet-nypatonska spekulatio nens mästare därvid haft för honom, så alltifrån Philon Judaeus', Paulus', Plotinos' och Origenes' dagar, — och hur deras tankar fått smälta samman med en kristen senromantikers som Immanuel Hermann Fichte, för att i Viktor Rydbergs filosofiskt religiösa inbillning ge upphov till de ganska djärva konceptioner, som numera äro oss välbekanta.

Ty må man icke förlora känslan av att dessa Rydbergiska idéer äro dristiga — och dristiga i skilda avseenden: först ur allmänt kunskapsteoretisk synpunkt — för så vitt de utan varje rannsakan av den mänskliga kunskapsförmågans möjligheter och gränser ge sig i kast med frågor rörande transcendensen och dess förhållanden; men därefter också ur den positiva religionens synpunkt — och detta var vid den tidpunkt och i det land, vari Rydberg uppträdde med dem, säkerligen det riskablare. Ty man förstår utan vidare, att ur luthersk-evangelisk synpunkt dessa läror voro icke så litet kätterska. Så exempelvis redan den närmast platoniska läran om preexistensen; så än vidare läran om försoningen såsom, i kraft av det fortskridande kulturarbetet, väsentligen ett mänsklighetens *eget* verk; så natur-

ligtvis ej minst förnekelsen av Kristi gudom, vilken utgjorde den värsta stötstenen och var huvudpunkten i Rydbergs kristologiskt-exegetiska arbete »Bibels lära om Kristus» (1862); mot den reagerade också teologerna och den allmänna opinionen våldsammast; på den följde polemik i långa banor.

Men med »Bibels lära om Kristus» jämte dess följskrifter hade Viktor Rydberg också s. a. s. skrivit sig fri från detta mer teologiskt-teosofiska, romantiskt färgade problemkomplex, som så starkt upptog honom under 1850- och 1860-talets år: kort sagt under hela hans s. k. teologiska skede. Icke så att förstå, som om därmed dessa problemmotiv föllo bort som vissnade blad. Alls icke. Men de ingingo i ett större och allännare filosofiskt sammanhang, allt efter som Rydbergs egen filosofiska bildning vidgades och nya inflytelser tillkommo, både sådana från boströmianismens och — senare — från nykantianismens håll, och i och med att han själv under 1870-talet kom att i Göteborg framträda som filosofisk föreläsare. I alla händelser var det dessa motiv, som gjorde honom till tänkare och öppnade hans väg till filosofien.

Det »teologiska stadiet» avlöstes därmed av det »metafysiska» — hos Rydberg likvisst nyanserat av en vaknande kunskapsteoretisk självbesinning vars fulla mognad avbröts av hans bortgång.

ZUSAMMENFASSUNG

In Anschluss an Arbeiten von zwei schwedischen Forschern, den Literaturhistoriker Karl Warburg und den Theologen Isak Krook, suchen vorliegende „Marginalien“ die sachlichen Verbindungen zwischen unserem schwedischen Dichterphilosophen Viktor Rydberg und der spätromantischen Spekulation des Immanuel Hermann v. Fichte zu studieren. Dabei war es zugleich unumgänglich, die religiöse und philosophische Traditionskette zu berücksichtigen, die sich von der Antike her bis zu dem jüngeren Fichte spannt. Eben dadurch wurde es ganz klar, welche gewaltige Rolle die Meister der alexandrinisch-judaische sowie der christlich-neuplatonischen Spekulation auch für den schwedischen Dichterphilosophen gespielt haben.

In dieser Kette bezeichnen Platon, Paulus und Plotin die drei grossen *P*:s in der Philosophie Rydbergs, wozu noch als ein viertes

P Philon Judäus genannt werden kann. Besonders waren es die platonische Präexistenzlehre und die neuplatonische Doktrin von den im Νοῦς eingeschlossenen Prototypen, kurz die Vorstellung von einem ursprünglichen organischen Zusammenhang der menschlichen Seelen während der Präexistenz, die, von der Spekulation des jüngeren Fichte erneuert, in die seines schwedischen Jüngers hinüberwanderten. Rydberg hat dann versucht, innerhalb des Rahmens einer Dreistadienlehre für die Weltentwicklung den typisch *liberalen* Gedanken von dem wissenschaftlichen, ethisch-politischen und ästhetischen Fortschritt der Menschheit mit den älteren Lehren vom Falle und von der Erlösung derart zu verbinden, dass eben durch diesen Fortschritt die Menschheit sich selbst erlöst. Die Zersplitterung der ursprünglichen organischen Verfassung der Menschen-seelen während der Präexistenz wird dadurch aufgehoben und die in diesen Seelen schlummernden Potenzen werden eben durch diese irdische Kulturarbeit voll aktiviert und entwickelt.

Gewiss, das ist ein Gewebe von platonischen, neuplatonischen und christlichen Gedanken, wie sie sich in ähnlicher Weise auch beim jüngeren Fichte, besonders in seiner Anthropologie und in seiner Ethik, zusammengewoben finden. Nur wird die Bedeutung des allgemeinen Kulturfortschritts, so etwa wie er von dem Liberalismus gedacht wurde, von Viktor Rydberg etwas stärker hervorgehoben als bei I. H. Fichte.

Diese durch und durch christlich-platonischen Vorstellungen erscheinen uns vielleicht heute ziemlich harmlos und verblasst. Aber vergegenwärtigen wir uns nur die konfessionellen Zustände in Schweden etwa 1855—1865, so bekommen wir ein ganz anderes Gefühl. Dann werden diese Ideen Rydbergs dreist, und zwar dreist in verschiedener Hinsicht. *Erstens*: in allgemeiner, erkenntnistheoretischer Hinsicht, in soweit sie ohne jede Prüfung von der Möglichkeit und den Grenzen des menschlichen Erkenntnisvermögens verschiedene überschwengliche Fragen hinsichtlich der Transzendenz entscheiden will; und *zweitens* aus dem Gesichtspunkt der positiven Religion — und dies war an der Zeit und in dem Lande, wo Rydberg mit diesen Ansichten auftrat, sicherlich das gefährlichere. Denn es ist ohne weiteres ersichtlich, dass die hier erneuerte platonische Lehre von der Präexistenz der Seelen, sowie ganz besonders die eng damit verknüpfte Vorstellung, dass die Versöhnung schon durch

die irdische Kulturarbeit erreichbar wäre und somit als eigene Tat der Menschheit selber angesehen werden könnte, vom protestantischen Gesichtspunkt aus beurteilt, kaum zu dulden waren. Und *drittens* musste die in seiner christologisch-exegetischen Arbeit „Die Lehre der Bibel von Christus“ (1862) erfolgte Verneinung der Gottheit Christi als der schlimmste Stein des Anstosses angesehen werden, gegen welche Verneinung die Theologen und die allgemeine Meinung in Schweden heftig reagierten.

Aber mit dieser Schrift hatte Viktor Rydberg sich gewissermassen auch von diesem ganzen theologisch-theosophischen, stark romantisch gefärbten Problemenkomplexe befreit, der ihn so stark während der vorhergehenden Jahre beschäftigt hatte. Und damit ist er auch von seinem ersten philosophischen Führer, Immanuel Hermann Fichte, in aller Stille geschieden. Die früheren Problemotive verschwanden freilich nicht ganz; aber sie gingen in einem grösseren Zusammenhang auf, sobald Rydberg mit dem System Boströms und — noch später — mit den Schriften der Neukantianer besser vertraut wurde.

SYMPOSIER
ÖVER ESTETISK PERCEPTION

Vetenskaps societeten i Lund inbjöd under verksamhetsåret 1966—67 intresserade medlemmar till en symposieserie om tre sammanträden där experiment, rön och hypoteser rörande den estetiska varseblivningens natur behandlades.

Det första sammanträdet rörde huvudsakligen perception av bildkonst och baserades på experimentalpsykologisk analys av sex konstverk. Experimenten utfördes med s.k. percept-genetisk metodik. Bakom denna ligger antagandet att vår varseblivning av omvärlden inte är en momentan registreringsakt utan en process med utsträckning över tid. Det stabila slutstadiet i denna process, det enda stadium som iakttagaren själv i regel uppmärksammar, skulle alltså föregås av ett skeende med viss varaktighet, ett skeende som löper från personnära, förtätade och mångtydiga stadier till alltmer persondistala och entydiga (vår allmänt accepterade omvärld). Det rör sig sålunda inte om en summeringsprocess, en addering av delintryck till ett slutgiltigt helhetsintryck, utan om en gradvis eliminering av subjektiva strukturer till förmån för mer objektiva. Ju mer tillvanda vi är till stimuleringen desto mer automatisk löper denna process.

I vardagsperceptionen, särskilt den som rör nya ting eller invanda ting i oväntade kombinationer, blir elimineringen sällan fullständig. Kring det tydliga »fokus» kvarstår en mer eller mindre markerad »marginal» av känslotoner och associationer, de senare ofta med starkt privat anknytning. Den introspektive iakttagaren kan i viss mån hålla fast och accentuera dessa marginalstrukturer som annars lätt diskvalificeras och glöms bort för nya varseblivningar. Men för experimentatorn ter sig de på associativ-introspektiv väg återvunna förstadierna gärna kaotiska och ofullständiga — ett osäkert underlag för empirisk forskning.

Målet för experimenten har därför varit att rekonstruera percep-

tionsförloppet från början till slut genom en konstgjord förlängning. Istället för att presentera en bild och förhöra sig om iakttagarens associationer presenterar experimentator bilden på mycket korta tider som endast gradvis förlängs. Till en början syns kanske ingenting alls. Sedan kommer rapporter om diffusa intryck, ofta mångtydiga, som efterhand får mer kontur, växlar i form och betydelse ett antal gånger, för att slutligen bli alltmer korrekta. Serien av rapporter från första meningsfulla intryck till stabiliserad slutfas anses numera på goda grunder representera ett perceptionsförlopp, ett förlopp som framför allt i början är starkt präglad av den individuella erfarenheten.

Medan huvudparten av tidigare experimentella studier avsett att analysera skillnader mellan betraktare med hjälp av ett fåtal, standardiserade stimuli, riktas uppmärksamheten här mot skillnader mellan stimulusobjekt. Frågan blir alltså hur de sex konstverken skiljer sig åt beträffande det upplevande de aktualiserar hos 60 studenter, slumpmässigt fördelade med hälften var på tre konstverk. I begreppet upplevande ingår då dels de förstadier som anses bilda slutintryckets klangbotten, dels slutintrycket själv med kring detta redovisade reaktioner. Man bör i detta sammanhang också räkna med att ett stabilt slutintryck i vissa fall aldrig uppnås eller är svårt att definiera.

Sedan undertecknad i samarbete med fil.lic. Hans Sjöbäck tecknat den grundläggande designen för undersökningen och docent Sven Sandström valt ut sex konstverk av El Greco, Tizian, Manet, Rouault, Picasso och Vasarély svarade fil.mag. Lars Sjögren för datainsamling och bearbetning. Bland resultaten kan nämnas att konstverken skilde sig kraftigt åt beträffande associationsunderlag, med Picasso i toppen och Vasarély i botten. Arten av emotionsrapporter växlade också betydligt mellan förstadier och slutstadier. Det visade sig t.ex. att de tidiga stämningsrapporterna i El Greco (självpporträtt) hade stark anknytning till osäkerhet, rädsla o.d. samtidigt som formsvar länge kvarstod på bekostnad av mänskliga figurer. På slutnivå dominerade istället en konventionellt negativ reaktion mot bildens förment högdragna uttryck. Picasso däremot gav svar med ofta omedelbar anknytning till levande, maskulina gestalter och med en stark spridning av de emotionella svarsvarianterna, även på slutnivå.

Lars Sjögrens bearbetning koncentrerades bl.a. till ett studium av olika affektkategorier i försökspersonernas svar och deras relation till varandra på olika varseblivningsnivåer. De sålunda erhållna resultaten konfronterades med de konstvetenskapliga analyser av verken som utförts parallellt med och oberoende av den psykologiska undersökningen. Sjögren tycker sig kunna konstatera överensstämmelser mellan konstvetenskapsmannens och försökspersonernas val av beskrivningskategorier. I några fall visade den dominerande kategorin en nedgång på slutnivå jämfört med tidigare nivåer. Detta tolkar Sjögren hypotetiskt som resultatet av en bortträngningsprocess, som bl.a. skulle ha sin källa i vissa konstkonventioner. Ytterligare data finns att hämta i Sjögrens trebetygsuppsats »En percept-genetisk undersökning av konstupplevelsen» (Psykologiska institutionen i Lund, 1967).

Resultaten kunde sålunda närmast besvara frågan i vad mån bilderna var personligt engagerande eller inte och vari det personliga engagemanget närmast bestod. Därav följde omedelbart frågan om de av förstadierna kartlagda, marginala upplevelsestrukturerna blockerades av konventionella reaktioner på slutnivå eller om slutintrycket på annat sätt skilde sig från de tidiga, personliga intrycken. Sjögrens huvudproblem blev därför om konstkritikerna registrerat samma associativa bakgrund som våra försökspersoner eller om de varit bundna av begränsande slutintryck, av privata eller tidsbestämda konventioner. Man kunde också fråga hur våra resultat motsvarar konstnärens redovisade intentioner. Förutsåg t.ex. Vasarély att även förstadierna till upplevandet av hans tavla skulle vara emotionellt utarmade och närmast få formal karaktär, med växlingar i rumslig struktur snarare än personnära associationer?

Trots ett antal statistiskt säkerställda differenser måste flertalet trender ännu anses vara osäkra. Sammanträdesdiskussionen visade emellertid klart att mycket av gemensamt intresse för experimentalspsykologi och estetik står att vinna på den inslagna vägen.

Det andra sammanträdet gällde upplevelsen av lyrik. Avsikten med det till sammanträdet presenterade experimentet var att ge exempel på en tänkbar metodik för undersökning av samband mellan upplevelse av lyrik och personlighetsdrag. Huvudledaren för detta experiment lic. Sjöbäck påpekar i sin inledning att »uppslaget präglas

av magnifik storslagenhet» och att försöket snarast bör ses som »en exemplifikation av en frågeställning, en problemväckare och ett diskussionsunderlag». Undersökningen utfördes av fil.kand Stefan Jern och de sex kortdikterna valdes av docent Ingvar Holm. Följande författare var representerade: Runeberg, Ekelöf, Gullberg, Thour-sie, Heidenstam och Lindegren.

Ur inledningen citeras vidare: »Det första problemet man konfronteras med gäller hur man ska kunna mäta upplevelse på ett sätt som medför acceptabel jämförbarhet mellan olika individer, inför olika upplevelsestoff. En metodik som i några år varit använd är den bipolära skattningens metod: Stark . . . Svag. Man har till uppgift att redovisa sitt intryck av det skattade objektet genom att markera i något av facken mellan orden, därmed angivande en position i dimensionen stark—svag.

Nu kan man rimligen invända att båda orden kan vara irrelevanta i de sammanhang de förekommer, och att unipolär skattning är en mer realistisk metod. En försöksperson har då möjlighet att redovisa två begreppsmässigt motsatta ord så att båda uppfattas som irrelevanta — ett antagande som inte är orimligt när det gäller skattning av lyrik.

Vi valde således för försöket att arbeta med skattning i unipolära skalor; försökspersonerna fick till uppgift att skatta 40 ords relevans som uttryck för upplevelse av en dikt.

Valet av ord måste bli en ganska skönsmässig procedur när man första gången gör ett försök av denna art — först den statistiska bearbetningen av första försöksomgången säger något om ordens lämplighet från testteknisk synpunkt. Vi valde ord hemmahörande i fem grupper, samlade kring följande temata:

»upprörd-lugn»	4	ordpar	
»lust-olust»	3	»	
»nedstämd-upprymd»	4	»	
»splittrad-harmonisk»	5	»	
»tarvlig-storslagen»	4	»	(»värde- omdömen»)

Valet av dikter gjordes utifrån två helt olika värderingsgrunder. De valdes som tämligen representativa för olika tidsperioder och olika stilar, därför att vi ville se om mätmetodiken fungerade meningsfullt när försökspersonerna hade till uppgift skatta upplevelsen av så omfattande och komplicerade entiteter som hela dikter. Tidigare tycks man endast ha arbetat med skattning av enstaka metaforer ur dikter. . .

Dikterna valdes också med tanke på att kunna väcka lätt motsägelsefulla och ev. även lätt olustbetonade stämningar till liv. Avsikten var att se i vilken utsträckning det motsägelsefulla, disharmoniska elementet i poesiupplevelsen redovisas — och att se vilka individer som är beredda att redovisa sådana aspekter av lyrikupplevelsen. . .

Beträffande *beskrivningen av personlighetsdrag* blir den naturligtvis i ringa grad incisiv i en studie av detta slag. Följande instrument har begagnats: Ulf Kraghs Defense Mechanism Test samt några frågeformulär, bl.a. ett avseende graden av emotionell rigiditet.

Defense Mechanism Test är en av metodikerna inom perceptgenesgruppen och innebär att man exponerar bilder under synnerligen korta men successivt ökande tider och studerar hur perceptionen av ett motiv framväxer.

I testet användes två taraktiska bilder — med aggressionsmotiv — och man undersöker således hur dessa bilder tolkas på olika stadier i perceptgenesen. Särskilt undersöks de »förvrängningar» av stimulusmotiven som förekommer innan en definitiv korrekt uppfattning av bildens innehåll uppstått. Dessa förvrängningar . . . klassificeras som uttryck för de s.k. försvarsmekanismernas verksamhet. Begreppet försvarsmekanism är sedan länge känt inom psykoanalysen och ingår numera självklart i varje modern personlighetsteori. Det kan anses säkrat att de upplevelser som kommer till synes i Defense Mechanism Test och som hänföres till olika försvarsmekanismer också faktiskt utgör indikatorer på dessa. De försvarsmekanismer som i ett normalklientel främst intresserar och som genom testet görs åtkomliga för studium är: bortträngning, isolering, reaktionsbildning, förnekande, vändning mot det egna jaget samt identifikation med angriparen . . .

Som försökspersoner deltog i försöket 50 psykologistuderande (första terminens studium).»

Försökspersonernas skattningar av sina diktupplevelser underkastades först och främst en s.k. faktoranalys. Därigenom kartlades bl.a. de för varje dikt väsentliga upplevelsedimensionerna. De olika dikterna skilde sig åt i detta avseende, ofta på ett flagrant sätt. Medan skattningarna av Runebergs dikt i stor utsträckning organiseras av en lust-olustdimension framträder t.ex. i skattningarna av Thoursie i första hand en dimension som har relation till klarhet (—dunkel, —förbryllande, —otillgänglig, +klar, +lättillgänglig etc). Om man istället ser till de ord som av försökspersonerna anses ha hög eller låg relevans för beskrivning av dikten får man fram en annan sorts skillnader diktverken emellan, skillnader som ofta tycks vara kongruenta med den upplysta kritikeruppfattningen.

Relationen mellan personlighetsdata och diktuppfattningen bearbetades endast tentativt inför sammanträdet. Medan frågeformulären inte gav några resultat visade Defense Mechanism Test några samband av intresse. Dessa gällde bl.a. strategin i valet av skattningssiffror men också olikheter i reaktioner på bestämda dikter. Man kunde t.ex konstatera att mer tvångsneurotiska försökspersoner upplevde flertalet dikter på större distans än mindre tvångsneurotiska, mindre direkt och emotionellt. Ifråga om en dikt blev emellertid skillnaden omvänd, Thoursies dikt med de för ett tvångsupplevande tydligen befriande slutorden: »Sen utskjuts du från ångestens båge/ svallikt, lärklikt genom köldhinnan.» En mer fullständig presentation av data väntas i Stefan Jerns trebetygsuppsats hösten 1967.

Det tredje sammanträdet blev en diskussion av hittills framlagt material och av allmänna problem i samband med experimentell analys av estetiska problem. Ett fortsatt intimt samarbete mellan psykologi och estetiskt-historiska vetenskaper rekommenderades.

Gudmund Smith

**HUMANISTISK FORSKNING
I LUND**

Aktuella forskningsuppgifter inom skilda områden

Inom ett universitet av Lunds storlek är det inte längre möjligt för forskare inom skilda ämnen att följa arbeten och uppslag ens inom angränsande institutioner. Det är givetvis ännu mindre möjligt för humanistiskt intresserade utanför universitetets kretsar att följa förändringarna inom skilda vetenskapsgrenar, så som de kan avläsas i nya forskningsobjekt och i publikationer under förberedelse.

För att i någon mån bryta isoleringen vetenskapsgrenarna emellan och för att informera intresserade parter — till dem räknar vi också Vetenskaps-Societetens stiftande ledamöter — har dessa översikter över forskningsläget inom en rad humanistiska discipliner ställts samman. För uppslaget och genomförandet har jag att tacka Vetenskaps-Societetens sekreterare docenten Sven Sandström.

Avsikten är *inte* att årligen fortsätta med forskningsrapporter av detta slag inom årsbokens ram. Däremot torde det vara befogat, när fem eller tio år har förflutit, att på nytt söka åstadkomma en inventering och en överblickande översikt. Själva uppslaget är i varje fall givet.

Carl Fehrman

DRAMA — TEATER — FILM — FORSKNING

En del av verksamheten vid det högre seminariet i Drama—teater—film har under läsåret 1966—67 fördelats på ett antal forskarlag under docent Ingvar Holms delning och med universitetslektor Arnold Mullaert som assistent och metodlärare. Arbetet har berört *film* (intrig- och stoffkategorier i film med litterär förlaga), *teaterkritik* (argumenteringstyper i svenska teaterrecensioner 1945—65) och *teaterpublik* (sistnämnda område har inriktats på publikens upplevelseberedskap och har utförts i samarbete med Sociologiska institutionen).

Vidare har ett arbete påbörjats över de bl.a. i drama- och teaterhistoria

använda begreppen »naturalism», »symbolism», »expressionism» och »absurdism» samt den dramatik som brukar betecknas med vederbörande termer. Den första etappen i denna undersökning har gällt *expressionismen* (i forts. »e.»). En delundersökning, avgränsad till blott tysk dramatik, slutfördes ht 1966.

Arbetet har med huvud- och delproblem kommit att omfatta: (1) en tidsbestämning av e:s början, kulmen och avtoning; (2) en jämförelse mellan definitioner av e. i handböcker och vetenskapliga verk utgivna 1955—1965 och definitioner i »manifest» från e:s aktiva år (se nedan); (3) en registrering av de dramer som betraktades som typiska för e. av de för stilströmningen ansvariga samt (4) en påbörjad kartläggning av egenskaper som stilmässigt skiljer expressionistiska pjäser från annan dramatik.

Som hypotetiska tidsgränser för e. sattes åren 1910 och 1925.

De »manifest» som levererat data till samtliga deluppgifter var (a) programförklaringar, (b) recensioner, essäer och årsböcker som propagerat för e. och (c) litteraturhistoriska handböcker och avhandlingar vilka diskuterat e. under uttalat positiv värdering. I samtliga fall ligger utgivningsåren av de behandlade manifesten mellan 1910 och 1925. Antalet genomgångna manifest har varit ca 170.

Från manifesten har hämtats titlar på sådana dramer som mer eller mindre explicit *omnämnts såsom »typiska» för e.* Dessa dramer har rangordnats efter antalet omnämmanden i den samlade manifestmängden. (De 30 mest höfrekvent nämnda dramerna kommer att specialundersökas.)

(1) Under det inledande skedet av undersökningen framgick att de hypotetiskt valda åren 1910 och 1925 verkligen kan betraktas som inlednings- resp. slutår för e., nämligen om man som kriterium på epokens början och slut använder frekvensen av manifest som agiterar för e.: tillflödet av programförklaringar kom snabbt under åren närmast efter 1910 och nedgången mellan 1924 och 1925 blev också plötslig. Utgivningen av dramer som i manifesten benämndes »expressionistiska» kulminerade 1918, en ny topp kom 1921. Även de år som ligger mellan 1918 och 1921 har avsevärt högre siffror än något av åren 1910—1917 och 1922—1925.

(2) Definitionsinventeringen visade sig svälla till ett särskilt arbetsområde. De definitioner som gavs i handböcker från perioden 1955—1965 var tämligen entydiga jämfört med definitionerna i manifesten, vilkas svävande formulering ofta skulle kräva en avancerad semantisk analys. Under åren 1910—1925 täckte termen e. företeelser som tillåter en jämförelse med den lika otydliga termen »modernism»: allt nytt och för vederbörande manifestskribent »sympatiskt» har benämnts e. Uppenbart är att de sena definitionerna (1955—1965) inte kan ha utgått från de tidiga definitionerna (1910—1925); de har i stället baserats på karakteristik av de som »expressionistiska» uppfattade verken.

(3) Listan på de 30 dramer, som dragits ur manifesten och rangordnats efter frekvens av omnämmanden, toppas av två Tollerdramer (Masse Mensch och Die Wandlung); därefter kommer två pjäser av Kaiser (Gas II och Nebeneinander) varpå följer i ordning Golz, Unruh, Johst, Werfel,

Hasenclever. (Vid upprättandet av listan har naturligtvis hänsyn tagits till det faktum, att *sent* utkomna dramer inte har haft chans att nämnas i *tidigt* utkomna manifest. En enkel matematisk korrigerings löste denna felkälla.)

(4) Vid undersökning av egenskaper, som misstänktes stilskiljande, blev sådana som kunde *beskrivas kvantitativt* föredragna framför de »kvalitativa». När man t.ex. utgick från faktorn »roller» blev denna vidareutvecklad från enklare till mer komplicerade bestämningar: antal roller, antal manliga roller resp. kvinnliga, antal stumma resp. talande, rollpersonernas ålder, yrke, sociala belägenhet osv. Andra faktorer utvecklades på liknande sätt. Vid testning av provdramer hämtade från olika -ismer visade det sig att även relativt grova kriterier kunde ge intressanta utslag vid särskiljande av stilströmningarna; de grova, mekaniska kriterierna har ofta visat sig vara symptom på mer »subtila» och kvantitativt svårbedömda stiltendenser.

Beträffande sådana karakteristika som: antal repliker, antal entréer och sortier, antal scenanvisningar och liknande, är det naturligtvis ingen svårighet att genomföra en registrering, medan andra: antal repliker, som »går förbi» varandra, repliker som uttrycker den eller den affekten eller som förbereder en viss förändring i det inbördes förhållandet mellan rollerna, kan vålla allvarliga problem vid försök till objektiv beskrivning. Särskild uppmärksamhet har ägnats interaktiva relationer mellan rollerna. Där har en för kommande dramaforskning användbar inventering av möjliga »sociala relationer» och »konfliktmotiv» genomförts.

Den slutliga undersökningen av de 30 dramerna liksom analysen av sifforna har tilldelats ett nytt expressionistlag, verksamt vårterminen 1967. Även ett andra trappsteg i undersökningen, avseende naturalistisk dramatik, har påbörjats vårterminen 1967. Hela det projekterade arbetet beräknas vara slutfört under år 1968. Den slutliga databehandlingen beräknas till vårterminen 1969.

Ingvar Holm

ENGELSKA SPRÅKET OCH LITTERATUREN

Den vetenskapliga verksamheten vid Engelska institutionen är av lingvistisk, filologisk och litteraturvetenskaplig karaktär. Inom dessa huvudområden kan olika grupper urskiljas. Det namnstudium, som sedan gammalt intar en stark ställning inom lundaanglistiken, är väl representerat i två snart fullbordade doktorsavhandlingar, som med utgångspunkt från namnskicket i medeltida dokument kastar ljus över dialektgränser och andra viktiga detaljer i medelengelskan. Den medelengelska perioden står i centrum även för en rad licentiat- och doktorsavhandlingar av annan typ. Ämnen för dessa undersökningar är de skandinaviska ordelementen i den s.k. Gawaingruppen, en dikteykel från 1300-talet; vidare de reflexiva pronomina under den sena medelengelska perioden, samt de syntaktiska systemen i en tidig och en sen medelengelsk grupp av religiösa prosatexter. Även två filologiska

arbeten faller inom medelengelskans område: en edition av ett kirurgiskt verk och en av den bekanta parafrasen av Genesis och Exodus.

Syntaktisk forskning bedrivs även inom senare perioder av det engelska språket: undersökningar är i gång rörande genitivkonstruktioner under 1600-talet och relativkonstruktioner i 15- och 1600-talsdramatiken. Semantiken är företrädd i ett arbete om färgbeteckningar från den fornengelska perioden och framåt. — En undersökning av mera speciellt slag gäller det säregna blandspråk som talas på ön Pitcairn i Polynesien.

På den litteraturvetenskapliga sidan noteras en doktorsavhandling om 1700-talsförfattaren Oliver Goldsmiths *The Vicar of Wakefield* och dess litteraturhistoriska bakgrund, vidare två licentiatavhandlingar över attityder i den viktorianska uppfostringslitteraturen och dess avspegling i skönlitteraturen, samt en analys av R. W. Emersons idévärld. Slutligen kan nämnas en undersökning över motiv och stildrag i den engelska barocken i kontinental belysning.

Claes Schaar

FONETIK

Fonetiken — vetenskapen om det språkliga uttrycket i dess funktionella såväl som i dess fysiska aspekt — har under de senaste decennierna utvecklats i väsentligen tre olika riktningar, vilka delvis löper parallellt, delvis leder ut åt helt olika håll: 1) den funktionella aspekten, som intresserar sig för språkstrukturen eller formen (dvs. språkelementens relationer inom ett givet system — paradigmet — och inom de kombinationer, i vilka de ingår i ljudkedjan — syntagmet); 2) den fysiska (akustiska och fysiologiska), dvs. substansen; och 3) den perceptuella (studiet av hur människan varsebliver det språkliga uttrycket och dettas delar). Var och en av dessa riktningar är genom sin forskningsmetodik förankrad i en basvetenskap (resp. språk teori, akustik, anatomi-fysiologi och varseblivningspsykologi).

Vid Fonetiska institutionen i Lund kan samtliga dessa linjer sägas vara företrädda genom där bedrivet forskningsarbete, dels av redan färdiga forskare, dels av elever på olika stadier.

Den förstnämnda linjen är representerad av bl.a. institutionsföreståndarens egna forskningar (t.ex. kring det mänskliga språkets allmänna basstrukturer och kring prosodiens problem) samt av docent Sigurds s.k. fonotaktiska undersökningar. Den andra linjen möter som ett inslag i docent Eva Gårdings studier över den fysisk-fysiologiska manifestationen av junkturer i svenskan och i fil.mag. Kurt Johanssons arbete om svenskans supradentala konsonanter. En mera renodlat akustisk-fonetisk karaktär har en nyligen publicerad undersökning om viskade ordtoner (inst:s skriftserie no. 4) av fil.mag. Börje Segerbäck. Den till institutionen som lärare och forskare knutne docenten Folke Strenger fullföljer röntgenografiska och palatografiska undersökningar av vokalartikulation i skilda språk. Fonetikens psykolingvistiska aspekt (särskilt relationen stimulus — perception och den språkliga tolkningen av akustiska stimuli) har beaktats

speciellt i docent Kerstin Hadding-Kochs senaste forskningar över intona-tions- och andra accentföreteelser. Modern fysiologisk (elektromyografisk) teknik har kommit till användning i samma forskares undersökningar av svenska vokaler. Akustisk och auditiv analys har kombinerats i Edward Carneys (numera lärare i fonetik i Manchester) nyligen avslutade analyser av övergångsfaser i spirantiska konsonanter. Övergångsfaserna mellan vokaler och konsonanter hade redan tidigare studerats av Peter Green (publ. i inst:s skriftserie no. 2). De kommer nu att vidareföras och för-djupas.

Den pedagogiska tillämpningen av fonetiken har beaktats i flera tre-betygsuppsatser och vidareutvecklats av bl.a. adjunkt Lennart Petersson (tidigare assistent) i en i gång varande undersökning av språklaborarie-metodik och inläring av främmande intonation. Uttalsundervisningens teori och metodik har också uppmärksammats av institutionsföreståndaren i undervisning och forskning. Tack vare intim kontakt med företrädarna för dövundervisningen och foniatrien har det defekta talets olika aspekter kunnat beaktas och göras till föremål för undersökningar. Institutionens talpedagog Lennart Norman studerar röstfysiologiska och rösthygieniska frågor (bl.a. i en publicerad undersökning av den militära kommando-tonen).

Bland bidrag till främmande språks fonetik kan nämnas en i gång varande undersökning av ljudsystemet i en räto-romansk dialekt (B. Seger-bäck) och institutionsföreståndarens iberoromanska forskningar.

Bertil Malmberg

HISTORIA

Vid *Historiska institutionen* har mer programmerad forskning successivt vuxit fram kring enskilda forskares egna forskningsuppgifter. De forsk-ningsgrupper som tidigast framträdde med en egen profil var gruppen för press- och opinionshistoria och gruppen för emigrationsforskning.

Press- och opinionshistoria har redan länge varit ett ämnesområde av speciellt intresse på Historiska institutionen. Docent Sture Waller publi-cerade 1960—61 i *Historisk tidskrift* två uppsatser, »Allmänna opinionen. Kring ett slagords historia» och »Historisk opinionsundersökning och tid-ningsforskning. Några reflexioner kring metodfrågor». Kring docent Waller har senare bildats en mindre men aktiv grupp, som arbetar med 1800-talets tidningspress, företrädesvis i form av tidningsmonografier.

Docent Göran Rystad dokumenterade 1960 sitt intresse för detta ämnes-område genom avhandlingen »Kriegsnachrichten und Propaganda wäh- rend des dreissigjährigen Krieges. Die Schlacht bei Nördlingen in den gleichzei- tigen, gedruckten Kriegsberichten». Docent Rystad har skisserat en plan för systematiskt upplagd presshistoria för modern tid, avsedd att ge struk- turella tvärsnitt med 15-årsintervall från 1947 och bakåt i tiden. Till följd av docent Rystads förordnanden i Stockholm och Harvard under de senare

åren har programmet ännu icke kunnat systematiskt utbyggas, men några yngre forskare är sysselsatta med specialproblem inom den ämnessfär som docent Rystads projekt omfattar.

Undertecknad Odén inledde 1960 en undersökning över ett inom emigrationsforskningen försummat ämnesområde, den urbana emigrationen, i äldre litteratur stereotyp behandlad som ett sekundärfenomen till den rurala emigrationen. Undersökningen blottade ett stort antal arbetsuppgifter inom ramen för detta tema, lämpliga att fördela till studerande på olika betygsnivåer. En forskningsgrupp har bildats, som behandlar dels urban emigration, dels inomeuropeisk emigration. Understöd till central excerpering i pressen har lämnats av Statens Humanistiska Forskningsråd. Därvid har ett samarbete inletts med Historiska institutionen i Uppsala, där en huvudsakligen amerika-inriktad forskningsgrupp är i arbete kring emigrationsproblematiken. Den lundsiska gruppen har utom excerperingshjälp även erhållit medel till avlöning av en halvtidsanställd forskningsassistent med utbildning i statistik, som bidrader i gruppens arbete.

Forskardocent Jörgen Weibull har i anslutning till egna forskningar bildat en intensivt arbetande forskningsgrupp kring frågan om sambandet mellan de politiska grupperingarna och de sociala förändringarna i samhället. Arbetet har planlagts efter två huvudinriktningar: dels undersöker förändringar i de sociala strukturerna inom olika grupper i samhället (inkl. universitetsutbildningens roll för dessa förändringar), dels undersöker de politiska partiernas ideologiska målsättning mot bakgrund av deras sociala rekrytering. Enskilda medlemmar i gruppen har anslag av Forskningsrådet, men någon central insamling av data försiggår inte. Gruppledaren, forskardocent Weibull, har sedan 1965 upprätthållit en forskartjänst hos Forskningsrådet.

Under de senare åren har en stark förskjutning inträtt i studenternas intresseinriktning från inomnordiska till internationella problem. Det stod klart, att det var en väsentlig uppgift att kanalisera detta intresse till en mera samlad insats i institutionens regi. Planläggningen av arbetet anförtroddes docenterna Sven Tägil och Lars-Arne Norborg och projektet kallades »Tyskland och Norden efter 1864». Projektet syftar inte enbart till en kartläggning av utrikespolitiken i mera inskränkt bemärkelse utan också till en utredning av relationerna mellan länderna i en mera vid mening genom en systematisk utforskning av en rad sektorer av betydelse för analys av opinionsbildningen och beslutsstrukturen. Med hänsyn till egna aktuella forskningsuppgifter anslöt sig docenterna Lindqvist, Sjöstedt och Gemzell mer eller mindre intimt till gruppen. Tre licentiatavhandlingsämnen har givits och flera kommer att utdelas efter en på förhand fastställd plan. Eftersom den första planläggningen ägde rum så sent som på våren 1966, har programmerad excerpering och centraliserade arkivinventeringar ännu icke hunnit påbörjas och något anslag från Forskningsrådet har ännu inte sökts. F.n. planeras en arkivinventionsresa till de tyska arkiven.

Under det sista året har ytterligare två grupper visat stark aktivitet och

erhållit Forskningsrådets stöd i form av bidrag till gruppleadarens arbete.

Docent Ingvar Elmroth har i anslutning till egna forskningar om stånds-samhällets sociala struktur under 1700- och 1800-talen bildat en lovande arbetsgrupp av yngre elever kring internationellt aktuella frågor om adelns demografiska egenart.

Docent Lars-Olof Larsson har i anslutning till egna forskningar om »Bebyggelseutveckling och befolkningstrend i Sverige 1540—1640» planerat ett antal regionala och systematiska studier kring det svenska agrarsamhällets utveckling ur bebyggelsehistoriska och demografiska aspekter under denna tidsperiod. Utöver denna planlagda forskning har ett 50-tal ämnen givits vid institutionen inom spridda ämnesområden.

Jerker Rosén Birgitta Odén

KLASSISK FORNKUNSKAP OCH ANTIKENS HISTORIA

Inom denna disciplin pågår f.n. forskning i bl.a. följande ämnen: det äldsta Rom, kultur och religion i Latium, Italiens förhistoria, etruskisk kultur, senaten i Rom under 300-talet e.Kr., Cyperns järnålder och bronsålder, det mykenska Grekland, gravskicket i Attika under järnåldern, hällristningar i Nubien, mindre-asiatisk klippgravsarkitektur, hellenistisk-romersk historia, romersk topografi.

Vid behandling av arkeologiskt material från Italien, Grekland och Cypern har tvärvetenskapliga kontakter, som visat sig vara mycket fruktbarande, knutits. Benmaterial har behandlats av osteologisk expertis, förkolnade frön och avtryck av växter i keramik har studerats av paleobotanister, förhistoriska snäckor har undersökts av en malakolog, stenar, träkol och t.o.m. maskexkrement har analyserats av specialister. Vidare kan nämnas att fingeravtryck — intryckta i den våta leran före bränningen av antika vaser — har undersökts och bestämts av Statens Kriminologiska Anstalt: ett nytt forskningsfält öppnar sig här, då det i framtiden torde bli möjligt att genom fingeravtrycksstudier fixera individuella krukmakare. Pollenanalyser har gjorts i samband med utgrävningar i Grekland och på Cypern. Ett intressant försök göres nu att försöka bevisa om en mykensk bronshydria, som via konsthandeln hamnat i British Museum, kan härröra från den delvis plundrade s.k. harneskgraven i Dendra: jordprov från hydrian och från graven analyseras i syfte att bestämma om de innehåller samma slags pollen. Även kan omnämnas att samarbete med geologer etablerats i utforskande av hårt fossiliserade fyndlager från den första hittills i Argolis påträffade paleolitiska grottan i Midea, upptäckt 1965. Slutligen har en serie radiokarbondateringar av prov från Italien, Grekland och Cypern utförts vid institutet för radiokarbondatering i Stockholm.

Nya tekniska metoder har prövats i Midea i Grekland och i Calatia i Kampanien. Institutionen har anskaffat ett elektriskt instrument (Geohm) för mätande av motstånd i jorden, varigenom det är möjligt att fastställa förekomsten av murar eller gravar o. dyl. I Midea har en kammargrav i

nekropolen och en underjordisk cistern i borgen kunnat lokaliseras med hjälp av instrumentet, som därvid för första gången prövades i Grekland. I Calatia har stadsmurens sträckning under jorden kunnat bestämmas genom elektrisk mätning.

Som exempel på pågående inventeringsarbeten kan påpekas att lämningar av den apenninska kulturen systematiskt undersökts i Italien, hållristningar har kartlagts i Nubien, cypriska antikviteter i museer och privatsamlingar har inventerats i hela världen och antika mynt från Calatia har efterforskat i existerande myntsamlingar.

Paul Åström

KONSTHISTORIA

Den konsthistoriska verksamheten bedrivs av två i många avseenden oavhängiga organ. Konsthistoriska institutionen i Universitetshuset är avsedd för ordinarie utbildning och forskning samt omhänderhar universitetets konstsamlingar. Arkiv för dekorativ konst vid Finngatan är en museal institution med betydande egna samlingar av modern monumental och miljösmäckande konst, huvudsakligen modern.

Vid institutionen finns en rad fasta samlingar av betydelse för den löpande forskningen, bl.a. den Mandelgrenska samlingen av konst- och kulturhistoriska avbildningar och anteckningar, sammanställd vid mitten av 1800-talet av konstnären och forskaren Nils Månsson Mandelgren, en omfattande bild- och pressklippssamling påbörjad av häradshövdingen Birger Svenonius, en betydande samling europeisk grafik från 1400—1600-talen samt smärre handteckningssamlingar. Sedan 1964 finns en växande samling dokumentmaterial, förbunden med den systematiska fortlöpande förteckning och analys av dokument- och pressmaterial rörande nutida svensk konst och konstliv (efter 1900) som utförs vid Dokumenteringsarkiv för modern svensk konst. Verksamheten vid det sistnämnda bedrivs på anslag från Humanistiska forskningsrådet.

Sedan 1964 sker också en successiv kartläggning av äldre kyrklig konst i Skåne, förbunden med institutionschefens forskning rörande den romanska dopfontsskulpturen. Flera avhandlingsämnen berör närliggande områden, funtmaterial samt romanskt och gotiskt kyrkomåleri i Skåne. En doktorand undersöker hela materialet av valv- och väggmålningar under tidigare gotisk tid. Beträffande forskning i senare skånsk kyrkokonst kan nämnas ett doktorsavhandlingsämne rörande den sena renässansens träskulptur kring Jacob Kremberg.

Individuella forskning rörande senare 1600—1700-talskonst, främst bildkonst, bedrivs på både licentiand- och doktorandstadiet. En doktorsavhandling rörande den nyantika koloniala arkitekturen i Indien ventilerades i maj 1967, och sammanhänger med ett vidare forskningsprogram rörande europeisk konsttradition och koloniala attityder.

Arkitekturstudier bedrivs av ytterligare en rad forskare vid institutionen, bl.a. studeras Helgo Zettervalls byggnadskonst, det svenska deltagandet i

världsutställningarnas arkitektur, det senare 1800-talets teaterbyggnader samt bebyggelseutvecklingen i Malmö stad 1850—1950. På ett mera teoretiskt plan befinner sig ett ämne rörande arkitektutbildningen i Sverige under 1800-talet.

Ett stort antal avhandlingsforskningar gäller 1900-talets konst och konstliv. På gränsen till det moderna skedet står kritikerverksamheter som Strindbergs och Edvard Alkmans, som båda studerats och av vilka den senare är föremål för avhandlingsstudium, och konstens villkor berör också avhandlingen om »facklig och statlig konstpolitik under 1930-talet». Konkreta strömningar inom modern konst berörs på ett teoretiskt plan av forskare som valt att undersöka purismens teoretiska program, tidsproblemet i 1900-talets konst och automatismen i teori och praxis, medan mera konkreta förhållanden berörs av ämnen som, Striden om Vigselrumsutsmeckningen i Stockholms rådhus, Georg Pauli och kubismen eller Halmstadsgruppens monumentalkonst, vilka samtliga bygger på material i Arkiv för dekorativ konst.

En rad gruppstudier har påbörjats och delvis genomförts under senare år. En grupp inom kandidatseminariet genomförde 1966 en inventering av offentlig skulptur i Skåne — i samverkan med Arkiv för dekorativ konst och Skånes konstförening — och resultatet utgavs i form av en konstguide genom den sistnämnda föreningens försorg. En liknande inventering pågår rörande bildkonst i offentliga byggnader i Skåne — i samverkan med bl.a. Statens konstråd samt nyssnämnda institutioner. Samtidigt pågår gruppinventeringar av bl.a. utställningskatalogernas förord — en väsentlig materialgrupp inom modern konstkritik — och konstnärernas titelsättningar på sina verk.

En speciell utbildningslinje för modern konst har inrättats 1965, med preliminär forskarexamen kring en fyrabetygskurs som mål. Studenterna inom denna specialitet har bl.a. ägnat sig åt forskningar i kritikhistoria, i de processer som i samspel mellan konstnär, publik och utställningsmedia leder till lanceringen av ett »namn», i konstpolitik och värderingsattityder. En längre seminarievistelse i Paris med gemensamt forskningsprogram rörande de svenska konstnärernas tillvaro, influenser och aktiviteter i franskt konstliv under 1900-talet sommaren 1966 gav en omfattande sakinventering till resultat, samt dessutom åtskilliga forskningsuppslag på internationella ämnen, delvis med betydande material. Denna parisinventering är förbunden med verksamheten vid Dokumenteringsarkiv för modern svensk konst, där en fortlöpande förrådsforskning rörande svensk 1900-talskonst i vidaste bemärkelse drives (även rörande arkitektur, stadsplanering, kommunikationsanläggningar, kläd- och kroppsmoden, modern emblemantik och reflexer av konsthändelser utomlands) och som förtecknar alla konstlivets yttringar i en omfattande och differentierad systematik, redovisad i ett kartotek som dubbleras för Moderna museet i Stockholm. Huvudkällorna för denna forskning är dagspress och periodiska publikationer samt ett växande material av originaldokument, kataloger, manifest m.m. I denna inventering deltar åtskilliga medlemmar av kandidatseminariet.

Metodiskt har forskningen vid institutionen förskjutits avsevärt under senare år. Samtidigt som en rad undersökningar för licentiat- och doktorsavhandlingar genomförs med inriktning på härledning och relatering av konstverk från äldre tid, har i starkt ökad omfattning undersökning rörande teoretiska förhållanden inletts: det gäller konstnärliga idéer och program samt konstlivets förhållanden och förutsättningar m.m. Diskussionen har försöksvis glidit över mot konstsociala spörsmål, frågor rörande smaklägen, attityder, relationer mellan faktorer som stimulerar konstintresset och själva konstproduktionen, samt de avancerade konstyttringarnas följder i en vardaglig föremålsutformning. Kvantitativa metoder har prövats av en rad forskare, bl.a. i en omfattande undersökning av begreppet »byzantinisk konst» genom en inventering och gruppering av beledsagande kvalifikativ, och genom gruppering och utvärdering av unik- och representativitetsvärden i Malmö centrala bebyggelse under 1800-talets urbana expansionsskede och nutida stadsbebyggelse. Som stöd för utväljande av adekvata forskningsföremål har kvantitativa sammanställningar prövats också på material med numerärt obetydliga grupper av flera studenter och forskare. Men mot detta står en klar och genomgående inriktning mot en bestämning av materialets unika karaktär och generella drag genom olika formanalytiska förfaranden.

Från Konsthistoriska institutionen utges fr.o.m. detta år en serie stencilskrifter med huvudsakligen uppsatser och inventeringar under titeln »Konsthistoriska institutionens stencilskrifter», samt bulletinen »ARIS» (*Ara research in Scandinavia*).

Arkiv för dekorativ konst startades som en forskningsinstitution av Ragnar Josephson 1934. Dess insamling av skissmaterial som belyser utvecklingsgången av konstnärliga idéer från en första skiss till färdiga monumentalverk innebär en fortlöpande förrådsforskning, som kompletteras av sådan individuell forskning som ovan redovisats.

Sedan några år sker en snabb vidgning av insamlingsfältet, i och med att en internationell avdelning lagts till de tidigare nordiska inom arkivet. Ytterst betydande konstförvärv har med särskilt statsanslag förts till samlingarna, bl.a. skisser och kartonger av Matisse, Leger, Bazaine och Ozenfant samt av mexikanska freskokonstnärer från modern tid. Utan överdrift kan sägas, att varje mer fördjupad forskning i nutida internationellt muralmaleri måste leda till en konsultation av Arkivmuseets samlingar.

Oscar Reutersvärd Sven Sandström

KULTURGEOGRAFI OCH EKONOMISK GEOGRAFI

Institutionens forskningsprogram rör sig huvudsakligen kring tre huvudområden av vilka ett avser metodutveckling, medan de andra har stark anknytning till aktuella tillämpningsområden.

Metodforskningen består i utvecklingsarbete rörande automatisk data-

behandling av geografisk information. Sedan det nu finns utsikter att ett nationellt datasystem enligt av institutionen förordade principer skall komma att byggas upp, är det närmast liggande målet att åstadkomma ett programbibliotek, som kan betjäna skilda typer av realforskning. Arbetet stödes bl.a. av Statens råd för byggnadsforskning.

Inom det andra huvudområdet bearbetas vissa aspekter på den ekonomiska och bebyggelsemässiga strukturomvandlingen inom landet. I centrum för intresset står frågorna om individernas och företagens situation med hänsyn till befolkningens agglomerationsgrad. Studierna hålles samman inom tre projekt, nämligen »tidsanvändning och ekologisk organisation», »befolkningströsklar för valmöjligheterna beträffande utbildning, sysselsättning och service» samt »regionala utvecklingstendenser inom Sveriges näringsliv». Projekten finansieras av Riksbankens jubileumsfond samt Expertgruppen för regional utredningsverksamhet vid Inrikesdepartementet.

Det tredje huvudområdet har en mer allmän karaktär. Det gäller de effekter på markanvändningen, såväl agrar som urban sådan, som cellindelningen i ägoområden och en hierarki av administrativa områden har. Studieområden har valts i Sverige och i Afrika. En centralfråga är att finna vilka möjligheter som, med hänsyn till de nämnda institutionella förhållandena, finns att bedriva fysisk och ekonomisk planering. Projektet stöds av Riksbankens jubileumsfond, SIDA, Statens råd för samhällsforskning samt tillfälliga anslagsgivare.

Torsten Hägerstrand

KYRKOHISTORIA

Genom den nya institutionsindelning vid Lunds universitet, som fastställdes av Kungl. Maj:t den 26 februari 1965, upprättades bland annat en särskild institution för kyrkohistoria. Den dittillsvarande »Institutionen för kyrklig folklivsforskning» (Kyrkohistoriska arkivet), som grundats 1942 och 1958 inflyttat i huset Finngatan 10, uppgick därvid i den nya institutionen för kyrkohistoria men fortsätter inom denna sitt arbete i stort sett enligt samma riktlinjer som förut.

Antalet licentiander och doktorander är f.n. ca 10. I medeltal kan icke fullt ett licentiand- och ett doktorandstipendium disponeras för ämnet kyrkohistoria. Att kyrkohistorien på det nya gymnasiet överfördes till ämnet historia medförde sannolikt under några år en viss tvekan att påbörja högre studier inom ämnet kyrkohistoria.

En viss gemensam målsättning för forskningen inom ämnet för närvarande kan sägas vara, att under arbete varande forskningsuppgifter huvudsakligen är koncentrerade på de samhälls- och idéhistoriska synpunkterna på kyrkolivet, kyrkolivets plats och roll i den allmänna samhälls- och idéutvecklingen, sekulariseringsprocessen, de religiösa folkörelserna och kyrkosplittringen under 1800-talet samt kristendomens och den kyrkliga sedens förankring inom folkets breda lager.

Strävan har också varit att i mån av resurser och tillgångar söka tillgodose kyrkohistoriens internationella orientering. Internationella kyrkohistoriska problem har behandlats av docenten Lars Österlin, som företagit undersökningar rörande afroasiatiska kyrkoproblem. Österlin utarbetar för närvarande en undersökning om det lutherska kyrkolivet i Indien. En avhandling rörande afrikansk kyrkohistoria ventilerades av Carl-Johan Hellberg 1965 med titeln *Missions on a Colonial Frontier West of Lake Victoria*. De s.k. unga kyrkornas historia och liv behandlas härvid med särskild hänsyn till den sociala och kulturella miljö, vari de vuxit fram.

Den kyrkliga folklivsforskningen hade vid Kyrkohistoriska arkivets tillkomst 1942 huvudsakligen som sin målsättning att i nära samarbete med den allmänna folklivsforskningen klarlägga det äldre svenska folklivets förankring i kristen tro och kyrklig sed. Den första och angelägnaste uppgiften blev att genom uppteckningar samla de ännu bevarade resterna av det äldre kyrkliga folklivet. Denna verksamhet har hittills resulterat i drygt 5500 uppteckningar. Arbete med realregistrering därav pågår. Redan under 1940-talet vidgades verksamheten till att även försöka kontinuerligt följa och registrera den kyrkliga seden och dess förändringar i nutiden i olika stift och landsdelar och bygder, där gamla seder ebbar ut och försvinner och nya växer fram. I samband med tillkomsten av ny pastoratsreglering och ny lag om församlingsstyrelse gjordes 1962 en generalinventering av då rådande kyrklig sed i alla rikets församlingar. Verksamheten har de senaste åren vidgats till att även omfatta frikyrkligheten och den frikyrkliga sedens utveckling inom olika samfund och miljöer. Ett relativt stort projekt om undersökning av bibelläsningen i Sverige under 1800-talet är under övervägande i samråd med Religionssociologiska institutet i Stockholm och Religionspedagogiska institutet i Uppsala.

Carl-E. Normann

LANDSMÅLSARKIVET

Landsmålsarkivet i Lund bildades som statlig institution 1930. Det övertog då de uppgifter som tidigare åvilat de statsunderstödda landsmålsföreningarna, nämligen att undersöka dialekterna i Skåne, Blekinge, Halland och Småland samt på Öland. I arkivet sammanfördes det material, som insamlats genom landsmålsföreningarnas försorg, och det fortsatta arbetet kom under en gemensam ledning.

Fr.o.m. den 1 juli 1951 fick Landsmålsarkivet även övertaga uppgiften att undersöka de skånska ortnamnen. Denna uppgift hade tidigare åvilat den statsunderstödda föreningen Sydsvenska Ortnamnssällskapet.

Arkivets samlingar är delade på fyra avdelningar: handskriftsavdelningen, fonogramavdelningen, mikrofilmavdelningen och biblioteket.

Handskriftssamlingarna omfattade den 1 juni 1967: 1 band folio, 17 häften folio, 91 häften A 4, 104 häften 4:o, 264 häften oktav, 41 häften duodés, 10 häften sedés, 20 häften i växlande format; 3.989 blad folio, 21.985

blad A 4, 96.212 blad kvarto, 4.901 blad oktav, ca. 3.283.700 blad sedés och 186 blad i växlande format.

Fonogramavdelningen utgjordes av 4.158 originalsdivor, 1.050 kopie-divor och 235 tonband.

Mikrofilmavdelningen inrymde 152 st. 35-millimeters och 631 st 16-millimeters filmrullar. Därav utgöres 262 st. 16-millimeters rullar av arbetskopior.

Bibliotekets omfång utgjorde ca 100 hyllmeter.

Vid arkivet redigeras f.n. två serier, nämligen Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund och Skånes ortnamn utgivna av Sydsvenska Ortnamnssällskapet och Landsmålsarkivet i Lund. I nära anslutning till arkivets verksamhet utges även Sydsvenska Ortnamnssällskapets årsskrift, som f.n. redigeras av arkivchefen.

I serien Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund har följande arbeten utkommit efter 1958:

13. Smålands minnen. Texter ur Föreningens för Smålands minnen album. Utgivna med historisk och bibliografisk orientering av Sten-Bertil Vide (1961).
14. Joel Wangö, Ordbok över Knäredsmålet (1963).
15. Sven Benson, Südschwedischer Sprachatlas 1 (1965); 2 (1967).
16. John Jacobsson, Skreamålets ordförråd omkring 1900 (1966).
17. Sten-Bertil Vide, Sydsvenska växtnamn (1966).

Närmast planeras i denna serie David Kornhall, Sydsvenska fisknamn, och Bertil Ejder, Dagens tider och måltider, till vilka arbeten tryckningsbidrag beviljats.

I serien Skånes ortnamn har hittills följande delar utkommit:

A. *Bebyggelsenamn*

1. Albo härad. Av Bertil Ejder (1958).
3. Bjäre härad och Ängelholms stad. Av Bengt Pamp (1964).
18. Södra Åsbo härad. Av Bertil Svensson och Sven Benson (1962).

Närmast planeras i denna serie bebyggelsenamnen i Harjagers härad av Sven Benson.

Sydsvenska Ortnamnssällskapet har som uppgift att främja utforskandet av ortnamn och dialekter i södra Sverige. Medlemskap kan vinnas genom hänvändelse till någon av arkivets tjänstemän. Tidskriften tillställes sällskapets medlemmar och i samband med utsändandet upptages årsavgiften.

Sven Benson

LITTERATURHISTORIA

Vill man presentera det vetenskapliga arbete som bedrivs vid en institution, är det naturligt att börja med en översikt över de avhandlingar som är

under arbete på licentiant- och doktorandnivå. Bland över femtioalet sådana avhandlingar i litteraturhistoria finns en stor — kanske alltför stor — spridning på perioder och metoder. En viss forskarindividualism har rått och fått råda, när det gällt att bestämma avhandlingsämnen. Det gör ett levande och mångsidigt intryck. Men det är blott alltför sannolikt, att man i framtiden kommer att gynna och kräva en mer reglerad, dirigerad och mål-inriktad forskning.

Det största antalet avhandlingsämnen är historiskt eller genremässigt avgränsade. Från 1600-tal och tidigare 1700-tal bearbetas sådana ämnen som Lucidors visdiktning, psalmer i 1695 års psalmbok och Jacob Freses poetiska insats. — Inom den gustavianska epoken och inom den tidiga romantiken faller uppgifter om den franska revolutionens återspeglningar hos gustavianerna och om Wallin och hans förhållande till äldre svensk psalmtradition. — Till andra hälften av 1800-talet eller sekelskiftet hör sådana ämnen som Strindbergs dramaturgi, Axel Lundegård och Frödings pastischdiktning.

Flertalet licentiander och doktorander väljer — i Lund som på andra håll — sina ämnen från 1900-talet. De religiösa motiven hos Elin Wägner, huvudmotiv i Jan Fridegårds författarskap, Dan Anderssons stil, Hjalmar Gullbergs vers och stil, Lars Englunds konstform — dessa rubriker ger en antydning om olika ämnestyper från 1900-talsfältet. — En del arbeten faller inom den komparativa litteraturhistorien; typ Bertil Malmberg och Tyskland, Bert Brecht och Sverige eller Den kosmiska upplevelsen i tysk- och svenskspråkig expressionistisk lyrik. — Få tar upp utomsvenska ämnen: Karen Blixens författarskap, De lyriska inslagen i Brechts dramatik. För framtiden kan man hoppas, att forskningen i tysk, romansk och slavisk litteraturhistoria kommer att främjas av nyinrättade lärostolar i dessa fack såsom redan fallet är med den engelsk-språkiga litteraturen.

Den sociala och politiska miljöns återspeglningar i svensk nittonhundratalsdikt möter i avhandlingar av typen: Kritiken i 1930-talets svenska roman av storstaden som livsform; Spanska inbördeskrigets återverkningar i svensk litteratur; Harry Martinsons barndomsmiljö. Åter andra ämnen är knutna till bestämda genrer eller till undersökningen av litterära strukturer. Exempel: Det svenska epigrammet; Rolldiktning; Häftesromanen på 1800-talets bokmarknad; Den svenska barnboken under 1900-talet; Sagan som litterär genre på 1920-talet; Studier i den novellistiska strukturen; Romandialogens utveckling; Den frireligiösa sångens litterära egenart.

Översiktsämnen av motivhistorisk eller idéhistorisk art lanseras i avhandlingar om Narkissosmotivet från antik till romantik eller Debatten om kvinnan i Sverige 1500—1800.

Till tidningarna som forum för skönlitteratur och kritik är ett antal ämnen anknutna. Här är det frågan om arbeten som vuxit fram parallellt med det i institutionens regi drivna pressforskningsprojektet, varom mera nedan. Forskningsuppgifterna gäller i vissa fall tidningsgenrer — tidningskåseriet, författarintervjuen; de gäller i något fall en bestämd kritiker — Levertin och Levertintidens litterära kritik — i ett annat fall recensen-

ternas kriterier, avlästa på en enskild författare — värderingsnormer i Pär Lagerkvistkritiken. Till samma grupp hör en undersökning om Jultidningen som litterärt forum fram till år 1900.

Ämnenas art motiverar en stor metodisk spridning. Somliga ämnen har nära anknytning till profan eller religiös idéhistoria, till socialhistoria och politisk historia. Strukturstudierna har sin metodik, liksom de komparativa ämnena har sin. Hos en grupp forskare kan man urskilja ett påfallande intresse för kvantitativa metoder. Forskare som arbetar med ett vidlyftigt stoff som Tegnérns bildspråk, 1800-talets rolldikt eller 1900-talets roman-dialog söker med hjälp av statistiska metoder nå fram till resultat som kan redovisas i mätbara storheter, i siffror och diagram. En Tegnérforskare arbetar i samband med sin doktorsavhandling på att — med datamaskinens hjälp — framställa en Tegnérkonkordans. Alla betydelseord i Tegnérns lyrik kommer här att återfinnas i sin kontext, vidare upprättas en ordfrekvenslista och en rimlista. Denna registrant blir den första konkordansen till en svensk författares hela lyriska produktion och bör därmed kunna bli en tillgång för litterär och språklig forskning. Med anlitande av det dataprogram som utarbetats för Tegnérkonkordansen kan ev. även andra lyriska författarskap komma att kodifieras. Tekniskt utföres Tegnérlexikonet vid Göteborgs Universitets datacentral (på Saab D 21).

Ovan har talats om arbeten på licentiand- och doktorandnivå. Åtskilliga av de redovisade ämnena anknuter till perioder eller metoder som de till institutionen knutna docenterna och professorerna arbetat med: att handleda högstadiestuderande har som bekant blivit en allt viktigare del av arbetet. Bland docenterna i litteraturhistoria arbetar två med 1600-talslitteratur: en med Miltons *Paradise lost*, en med svensk 1600-talsdikt, speciellt den omdiskuterade dikten *Bröllopsbesvärs ihugkommelse*. Andra utför sitt forskningsarbete på senare områden: Almqvists, Selma Lagerlöfs och Strindbergs romankonst står i centrum för ett par forskares intressen. Problem i samband med översättningar av antik poesi bearbetas av en; frågor rörande musik och diktkonst av en annan. Urvalsprinciperna i de svenska diktantologierna från 1700-tal till nutid, och problem i samband med dikterverkens födelse är ämnen som ytterligare kan exemplifiera de till institutionen fast knutna lundensiska litteraturforskarnas val av forskningsuppgifter.

När Humanistiska forskningsrådet för en del år sedan inventerade hittills försummade forskningsområden, pekade man från lundensiskt litteraturhistoriskt håll på pressforskningen. Denna forskning måste läggas upp »tvärvetenskapligt»; det är uppenbart att sådana med litteraturhistorien beslätade discipliner som teaterhistoria, konsthistoria och musikhistoria alla har ett viktigt material att hämta ur tidningarnas notiser, artiklar, recensioner och annonser. I än högre grad är tidningarnas primärmaterial för forskarna på det politiska, sociala och ekonomiska fältet.

Tydligt är, att åtskilligt dubbelarbete hittills bedrivits, som för framtiden bör kunna undvikas genom uprättandet av rimliga register. Att ett initiativ i den riktningen tagits från litteraturhistoriskt håll har sin själv-

klara motivering i de många kontaktpunkter som existerar mellan pressen och det litterära livet. Det finns en rad frågor som väntar på en systematisk behandling i en litteraturvetenskaplig pressforsknings ram. Det är t.ex. pressens roll som forum för litteratur eller som exponent — eller frambesvärjande av — ett litterärt klimat: genom recensioner, debattartiklar, bildandet av litterära grupper med journalistisk anknytning osv. Det gäller frågor om i vilken grad tidningarna bidragit till bokdistribution och bokkonsumtion genom anmälningar och annonser, och en lång rad andra spörsmål — exempelvis frågan hur tidningarna genom krav på koncentrerad form och aktualitet påverkat eller framskapat sådana genrer som kåseri, dagsvers, novellett, anekdot etc.

Det har från början stått klart, att uppgifter av här exemplifierad typ — liksom en lång rad exklusivt *presshistoriska* problem — inte kan lösas utan att grundläggande registreringsarbete genomförts. Ett sådant har också — på olika områden — påbörjats, sedan Humanistiska Forskningsrådet från andra halvåret 1965 beviljat medel.

Som första färdiga produkt föreligger en stencilerad inventering av »Offentligt tillgängliga samlingar av tidningsklipp». Bakom denna skrift på 170 sidor ligger förfrågningar hos ett stort antal förlag, bibliotek, muséer, arkiv, tidningar m.fl. Från cirka 200 meddelare har uppgifter lämnats om en stor mängd klippssamlingar av ofta betydande intresse; flera register gör materialet lätt överskådligt för den intresserade.

Tre andra uppgifter bearbetas för närvarande av avdelningen för pressforskning i Litteraturhistoriska institutionens regi.

1. En registrering av offentligt tillgängliga tidningsarkiv och deras omfattning. Till 150 svenska dagstidningar har ett frågeformulär distribuerats. Uppgiften att uppspåra och registrera befintliga tidningsarkivalier har en hög angelägenhetsgrad, med tanke på att sådana ofta snabbt lämnats åt sitt öde, inte minst i samband med de under senare decennier så aktuella nedläggningarna av enskilda tidningar.

2. En översikt över svensk presshistorisk litteratur. Grundstommen i den planerade förteckningen utgöres av material i ett antal viktiga bibliografier — bl.a. i *Samlaren* och *Historisk Tidskrift* — men också av stoff som hämtats ur de olika pressorganisationernas egna organ: *Pressens Tidning*, *Journalisten*.

3. Innehållsregister för äldre svensk press 1880—1900. Den i särklass största och mest arbetskrävande uppgift som avdelningen för svensk pressforskning åtagit sig är att registrera artikelinnehållet i ett 15-tal svenska tidningar under perioden 1880—1900. Tre huvudgrupper av material förtecknas: Skönlitterära bidrag, recensioner samt artiklar av viss längd (bland dem »ledare» och korrespondensartiklar). Registreringen av de skönlitterära bidragen och av recensionerna av litteratur, teater och musik har slutförts för perioden 1880—85. Utredningen av detta register pågår; det kommer att bilda en volym på 500 sidor.

Vad beträffar gruppen »artiklar» är svårigheterna större, bl.a. beroende på materialets omfång: för den nämnda perioden 1880—1900 torde det röra

sig om minst 100.000 artiklar. För att bringa materialet i för forskningen hanterligt skick, är databehandling föreslagen. Ett provmaterial har stansats på hålkort med markering bl.a. för artikelns klassificering enligt biblioteksklassifikationen, vidare för artikeltyp samt beteckningar för ett antal i tiden särskilt vanliga frågeställningar (ex. tullfrågan, sedlighetsdebatten). Dessa angivelser i kodad form kompletteras med sådana i klartext upptagande rubrik jämte ev. komplettering av denna, där de »innehållstunga» orden behandlas som »nyckelord». Avsikten är att åstadkomma dels en bibliografi, dels ett s.k. KWIC-register av den typ som i USA använts främst på naturvetenskapliga och tekniska områden. Utvecklingsarbete och provkörning bedrivs i samarbete med avdelningen för numerisk analys i Lund. Kan ett sådant register framställas, kommer det att bli ett viktigt arbetsinstrument för forskare från många håll. — Lokalfrågan för avdelningen för pressforskning har hittills på ett mycket tillfredsställande sätt kunnat lösas genom samarbete med Bibliotekstjänst i Lund. Fast knutna till avdelningen har varit en forskarassistent samt tre excerpter.

Det pressvetenskapliga projektet har en syftning som når ut över litteraturhistoriens fackgränser. Så som det hittills realiserats, avser det givetvis att i första hand ställa material till litteraturforskarnas, konst- och musikforskarnas förfogande, ett material som i sin tur kan bearbetas i uppsatser och avhandlingar, med ämnen av traditionell typ men också i skrifter med nya typer av frågeställningar.

Redovisningen utförd på uppdrag av prefekten vid Litteraturhistoriska institutionen i Lund, Staffan Björck. För verksamheten inom avdelningen för drama, teater och film redogör på annan plats docenten Ingvar Holm.

Carl Fehrman

MEDELTIDSARKEOLOGI

Såsom läro- och forskningsämne har medeltidsarkeologi funnits till först sedan 1962 och endast vid Lunds universitet. Att Lund blivit platsen för ämnets första framträdande har sin naturliga förklaring dels av den rika kulturjorden och de sedan långt tillbaka bedrivna systematiska undersökningarna i denna och dels av den inom området bedrivna enskilda forskning, som skett utifrån Historiska museet och Kulturhistoriska museet sedan ett halvt sekel tillbaka. En mångsidig verksamhet i fältet har under lång tid bedrivits på medeltidsarkeologiens område både i Sverige och andra länder. Men en utbildning till detta värv har aldrig förekommit, utan vederbörande har varit tvungna att skola sig själva med upgifterna, men framför allt har det inte funnits förutsättningar för en samlande granskning av de vetenskapliga problemen, prövande av metodik och definition av ämnets omfattning och syfte. (Erik Cinthio: *Medieval Archaeology as a research Subject*, Medd. fr. Lunds univ. hist. museum 1962—63; dens.: *Vad är medeltidsarkeologi*, Ale 1965; dens.: *Stadsarkeologi, Skånes hembygdsf. årsbok 1965*). Vad beträffar medeltidsarkeologiens praktiska syften samt de

aktuella betingelserna för det vetenskapliga arbetet hänvisas till vad som säges under ämnet Nordisk och jämförande fornkonskap.

Inom ett av medeltidsarkeologiens större delområden, stadsarkeologien, har ämnet redan kunnat framvisa forskningsresultat, som aktualiserar nya och berikande synpunkter av allmänhistoriskt intresse. I tre färdiga lic.-avhandlingar har problemen på detta område belysts utifrån skilda epoker och sakmaterial. I en avhandling om det medeltida Kalmar har det arkeologiska källmaterialet givit anledning till nyanserade tolkningar av det magra och ibland motsägelsefulla skriftliga källmaterialets vittnesbörd om stadens uppkomst och vidare utveckling. I en annan avhandling har utifrån gjorda ansökningar i det medeltida Tommarp behandlats ortens topografi och den hantverksmässiga aktivitet, som visade sig ha förekommit på platsen. I ett tredje fall har en stratigrafisk bedömning av det medeltida gravmaterialet i staden Lund frambragt grundläggande synpunkter på stadens topografi men också metodiska resultat, som bör få generell tillämpning på varje annan liknande plats. I en lic.-avhandling som är under utarbetande kommer problemen kring de medeltida Öresundsstädernas uppkomst och skilda förutsättningar att belysas. Viktiga delproblem i anslutning härtill behandlas också i kommande avhandlingar, som rör omfattande gravmaterial, i det ena fallet i direkt anslutning till en för staden Hälsingborgs historia betydelsefull men endast i form av fragmentariska grundrester bevarad kyrkobyggnad. I ett annat fall rör det sig om en främlingskyrkogård i Skanör. Från denna kan ett i sammanhanget ovanligt rikt fyndmaterial komma att ge en intressant belysning av handelslivet i staden. De systematiska och med insikt i problemställningarna bedrivna stadsarkeologiska undersökningarna visar sig inte blott berika utan även beriktiga den historiska kunskapen om städernas framväxt och utveckling.

På grund av medeltidsarkeologiens ringa ålder som egentligt forskningsämne måste uppgifterna också inriktas på en lång rad delproblem, som tager sikte på utarbetandet av en klar metodik och en enhetlig nomenklatur, vilket till stor del kan ske på grundval av det arbete, som nedlagts av enskilda forskare långt före ämnets tillblivelse men också i icke ringa del genom ett samarbete med andra länders forskare på samma område. Denna art av forskningsuppgifter behandlar för närvarande sådana företeelser som t.ex. de stratigrafiska problemen, fyndkategorier, främst keramiken samt speciella byggnadsarkeologiska problem och frågeställningar.

Till mera omfattande praktiska forskningsuppgifter måste så fort möjligheter ges fogas undersökningsprojekt rörande bebyggelseproblem på landsbygden. Hit hör bybebyggelsen med alla sina detaljproblem samt borgforskningen i vidare bemärkelse.

Erik Cinthio

NORDISKA SPRÅK

Vid Lunds universitets institution för nordiska språk bedrivs ett omfattande forskningsarbete, som till följd av ämnets stora spännvidd fördelar

sig på en mängd skiftande områden. I fråga om allmän inriktning och metod kan — grovt räknat — två huvudtyper urskiljas. Den ena söker fördjupa och vidga vetandet om ännu outforskade ämnen från språkets olika utvecklingsskeden under utvecklande och förfinande av olika slags historiska metoder. Den andra riktningen tar mera sikte på det för språket konstitutiva och principiella, varvid det synkrona betraktelsesättet spelar en utomordentlig roll. Flera av de till institutionen knutna forskarna har därigenom inriktning mot den s.k. allmänna språkvetenskapen, ett ämne, vari lärostolar f.n. håller på att upprättas vid de svenska universiteterna. Givetvis går den diakroniska och den synkroniska metoden hand i hand, ofta mer eller mindre utpräglat hos samma forskare.

Av *regelbunden publiceringsverksamhet* må främst nämnas tidskriften Arkiv för nordisk filologi. Grundlagd 1884 har den utgivits i Lund sedan 1888, sedan 1942 av prof. K. G. Ljunggren † såsom huvudredaktör. Fr.o.m. sistnämnda år ingår i varje årgång en refererande bibliografi, Litteraturkrönika, av huvudredaktören, fr.o.m. 1957 under medverkan av doc. S. Benson och sedan 1963 också av doc. B. Loman.

Redan innan Söderwalls Ordbok över svenska medeltidsspråket 1918 hade fullbordats, hade kännedomen om och utgivningen av fornsvenska texter ökat starkt. Sedan efter Söderwalls död prof. Emil Olson och dåv. doc. W. Åkerlund utgivit resp. utarbetat och utgivit sammanlagt sex häften av ett supplement, övertog K. G. Ljunggren arbetet. Vid hans frånfälle i januari 1967 hade utkommit häfte 31, som går till nära slutet av bokstaven *u*.

Editionsarbeten och textfilologi. Under åren 1950—65 har K. G. Ljunggren och doc. B. Ejder utgivit Lunds stifts landebok, en kyrklig jordebok från 1500-talet. Utgåvan lämnar stoff för arbete inom olika vetenskaper: namnforskning, kyrkohistoria, kulturgeografi, folklivsforskning m.fl. Åtskilliga undersökningar inom de nämnda disciplinerna har redan kunnat utnyttja publikationen. Beträffande namnforskning se särskilt nedan.

I samarbete med prof. John Granlund färdigställer prof. G. Holm en kommenterad nyedition av Per Brahe d.ä.:s († 1590) *Oeconomia* eller *Hushållsbok* för ungt adelsfolk, viktig i olika avseenden, icke minst kulturhistoriskt. Ett drygt tiotal av Holm uppspårade codices har utökat handskriftsmaterialet. Genom dessa fynd har också synen på verkets tillkomst historia helt förändrats.

B. Ejder förbereder en utgåva av två medeltida svenska postillor av samma typ som en rad tidigare kända. Av de specialuppgifter, som postillatexterna lämnar stoff till, utgöres en av den bibliska svenskans gestaltning under medeltiden. En fullständig katalog över bibelcitaten i samtliga postillatexter föreligger utarbetad av Ejder.

Modern svensk grammatik. En av de angelägnaste uppgifterna för svensk språkforskning är utarbetandet av en modern svensk grammatik. Utomlands har motsvarande projekt startats bl.a. i England, Tyskland och Ungern, där forskargrupper arbetar med utnyttjande av moderna lingvistiska metoder. När en ny vetenskaplig svensk grammatik föreligger, kan den

nya språksynen och relevanta uppgifter om hur svenskan fungerar i det moderna samhället införs i skolan, till fromma för undervisningen i både svenska och främmande språk.

Hittills har vissa mindre delar av grammatiken undersökts i detalj. Från Lundahåll märkes här viktiga bidrag av S. Benson, B. Loman, B. Sigurd och U. Teleman. Ett av de största och viktigaste är doc. Sigurds gradualavhandling 1965, vari studeras den ordning, i vilken språkljuden kan förekomma i ett osammansatt svenskt ord. I förlängningen av denna undersökning ligger en rad uppgifter, som sträcker sig bl.a. in på morfologiens område.

I relativt nära sammanhang med särskilt de syntaktiska delarna av detta program står en stort planerad *talspråksforskning*. Efter framställning från Forskningsnämnden för modern svenska, som är ett samarbetsorgan med representanter för de nordiska institutionerna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala har Riksbankens jubileumsfond beviljat ett avsevärt belopp till två delprojekt inom ett landsomfattande program benämnt »Svenska språket i nutidens samhälle». Vid Lunds universitet verkar nu inom denna ram Forskningsgruppen för talsyntax under ledning av B. Loman. Dess syfte är att redogöra för de viktigaste dragen i det nutida talade riksspråkets syntax på grundval av ett omfattande inspelat material. I inledningsstadiet står transkriptionsproblemen i förgrunden. — Dylika problem behandlas också, fastän med något avvikande utgångspunkter, inom ett annat till Forskningsnämnden knutet företag, lic. U. Erikssons undersökning av dialekt och riksspråk i Åsele. Den syftar till att redogöra för de socialt, geografiskt och åldersmässigt betingade skiftningarna hos språket på undersökningssorten. Till dessa projekt ansluter sig nära mag. Marianne Hühnes forskning över barnspråkets syntax.

Ur förberedelserna för dessa talspråksforskningar har framvuxit boken *Svenskt talspråk*, med bidrag av U. Eriksson, Eva Gårding, B. Loman, U. Teleman och G. Holm (samtidigt redaktör).

Under 1966 har en *språklaboratoriekurs* i danska utarbetats. De teoretiska riktlinjerna är dragna av B. Loman, materialet är samlat av lic. T. Hultman och lektor E. Andersen; den senare har också utarbetat de praktiska övningarna och författat den inledande teoretiska delen. Kursen är upplagd efter »contrastive grammar» mönster. I insikt om att de dansksvenska inlärningssvårigheterna ligger på det fonetiska planet har man inkränt den till att vara en kontrastiv fonematik, som inövar uppfattning och uttal av svårare delar av det danska ljudsystemet. Under våren 1967 »provköres» kursen, och mätningar göres för att om möjligt bedöma dess effekt, varefter det är avsikten att utarbeta den slutgiltiga kursen under sommaren 1967.

Stilistik samt grammatik utom modern svenska. I början av 1967 har utkommit G. Holms *Epoker och prosastilar*, framför allt avsedd som elementarlärobok vid universiteten och som lärarhjälpreda vid gymnaserna.

Av specialundersökningar märkes en av lic. Ann-Marie Wieselgren över svensk romantisk prosastil med utgångspunkt i Clas Livijns *Spader Dame*

och en av mag. Birgitta Pallstedt över drag i Olle Hedbergs språk. Mag. Inger Haskå är sysselsatt med en undersökning kallad Bestämmdhet hos attributförsedda substantiv i svensk poesi (uttryckstypen »Det vida hav»).

Med medeltidssvenska sysslar två undersökningar av lic. U. Teleman och Knut Bjernberger. Teleman studerar Birgittaspråkets syntax, som han beskriver med den generativa grammatikens metoder. Bjernberger har arbetat med formläran i Vadstenamunken, sedermera Västerås-biskopen Peder Månssons († 1534) svenska.

Inom nysvensk ljudhistoria faller ett arbete av mag. Lars Svensson. Denne visar, hur en infinitivändelse *-a* segrar i det svenska skriftspråket i kamp med *-e* och hur därigenom ett skiljemärke mellan de skandinaviska riksspråken uppkommer.

Västnordiska ämnen behandlas av lic. T. G. Hultman (nominalfältet i färöiskt skriftspråk) och dr. phil. H.-G. Halbe (passivum i fornisländskan); se också nedan under Namnforskning.

Dialektforskning och närstående ämnen. Med utgångspunkter i rön, som han gjort på ortnamnsmaterial, har doc. B. Pamp lagt upp och påbörjat undersökning av kompositionsfogens beskaffenhet i nominalsammansättningar i sydsvenska och götiska folkmål. Det gäller sådana motsättningar som *bosstak* 'halmtak': *bastaband* 'bastrep' och *dagvard*: *dagspeng*.

De skånska folkmålen fonemgeografi undersöks av lic. Åke Hansson, sydsmåländska vokal- och *r*-formen av mag. Bengt Nilsson, problemen kring fördelningen av gammalt *ū*, *ō* (t.ex. i *tru*: *tro*, *by*: *bö*) av mag. Birgitta Erlandsson.

Ett språkgränsproblem, som rör sig på skriftspråkets område men som må nämnas här, studeras av mag. Stig Örjan Ohlsson: övergången från danskt till svenskt skriftspråk i Skåneland under senare hälften av 1600-talet. Arbetet är viktigt, emedan det existerar utbredda vanföreställningar om denna process. Iakttagelser av hithörande slag har tidigare gjorts av B. Pamp på skånskt ortnamnsmaterial.

Ordhistoria, ordgeografi och etymologi. Området utgör i viss mån en underavdelning av föregående. Jur.kand. Bo Ruthström undersöker termer för 'lösegenom' i nordiskt lagspråk. B. Ejder lägger sista hand vid en studie, »Benämningar på dagens tider och måltider i de nordiska språken». Ämnet sträcker sig bl.a. in på kulturhistoriens domäner och ger också anledning till överväganden i semantiskt-teoretiska frågor. — Se även redogörelsen från Landsmålsarkivet s. 60 ff.

Namnforskning. De nordiska namnen på *-anger*, *-ånger* (som i Hardanger, Ångermanland) undersöks av G. Holm. Materialet från Norge har delvis insamlats vid en längre exkursion med deltagare från nordiska licentiatseminariet.

Namnen på *-ryd* (*-röd*, *-red*) bearbetas av B. Ejder. De är mycket talrika och har hittills varit relativt förbisedda.

Genus- och numerusproblem i isländskt ortnamnsskick undersöks av lic. Jan Nilsson, halländska ortnamn av mag. Göran Hallberg, värmländska av mag. Birgit Falck-Kjällquist.

Den tidigare nämnda Lunds stifts landebok lämnar det rikligaste och bästa nordiska material som existerar för kännedom om det ortnamnsskick, som är knutet till mindre naturföremål, till åkrar, ängar o.d. (»ägonamn», »marknamn», »field-names» etc.) En rad forskare har i olika sammanhang kunnat dra nytta av detta material, och ytterligare arbeten av utgivarna och andra är planerade eller under arbete.

Våren 1967 utkommer »Förhandlingar vid symposium i Lund 1963 om germanska sta-namn» under redaktion av G. Holm.

Angående ortnamnsforskning se även redogörelsen från Landsmålsarkivet.

Personnamnen i Landeboken bidrager till att belysa det förut ej nämnvärt studerade personnamnsskicket i Skåneland under 1500-talet. Materialet bearbetas av B. Ejder.

Bertil Ejder

NORDISK OCH JÄMFÖRANDE FOLKLIVSFORSKNING

Institutionen för folklivsforskning (Folklivsarkivet) intager en särställning genom att den vid sidan om sin normala uppgift som universitetsinstitution alltifrån sitt grundande 1920 har att svara för dokumentationen i text och bilder av den folkliga kulturen i södra Sverige. Därigenom fyller Folklivsarkivet en plats i en annan mer informell organisation som sträcker sig över samtliga nordiska länder med för Sveriges del centralarkiv i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala. I denna arbetsgemenskap ingår även Kyrkohistoriska arkivet. Arkivets insamling sker i huvudsak i anslutning till frågelistor, den senaste av dessa har nr 132. Uppteckning och avbildning bedrivs dels av elever i ämnet, dels och väsentligen av en fast medarbetarstab på f.n. omkring 50 personer, fördelade över hela södra Sverige. En av institutionens huvuduppgifter som arkiv är att så effektivt och överskådligt som möjligt ställa det insamlade materialet till forskares förfogande. Med ofta eftersättande av individuellt vetenskapande presteras här ett betydelsefullt teamwork till gemensamt gagn för fortsatt och framtida forskning. Detta är inom folklivsforskningen en gammal motsvarighet till vad som nu på andra håll ges etiketten forskningsprojekt.

Av såväl principiella som praktiska skäl (de starkt begränsade ekonomiska resurserna) har dock insamlingsarbetet när det varit möjligt sammankopplats med individuella forskningsuppgifter från doktorsavhandlingar till kandidatuppsatser. Därigenom har arkivet fått välbehövlig arbets hjälp både för författandet av frågelistor och granskning av inkomna uppteckningar. Bl.a. har flertalet av ett dussintal doktorsavhandlingar i ämnet föregåtts av omfattande insamlingsaktioner, senast gällande så skilda ämnen som kosthåll, klockringning, repslageri, kvarnar och hästslakt, varvid insamlingsfältet fått nordisk och i något fall global utvidgning. Även resultatet från andra frågelistor återspeglas i lic.-avhandlingar och i utkomna eller väntade publikationer, bl.a. om sydsvenska halmtak och

skåniskt möbelmåleri, samt i de många uppsatser som bl.a. ingår i den i samarbete med arkivet utgivna tidskriften *Rig. Folklivsarkivet självt utger »Skrifter»* (1—9), *»Stencilerade skrifter»* (1—4) och *»Meddelanden»* stenc., 1—42).

»Hur den nya tiden kom till bygden» är arbetsnamnet för en till södra Sverige begränsad intensiv insamlingsverksamhet som pågått under de båda senaste decennierna med motsvarighet i undervisning och forskning. Genom insamlingen har införskaffats ett mycket stort uppteckningsmaterial med upplysningar av första hands natur från den märkliga genombrottsperiod som industrialism och penninghushållning innebar för svensk landsbygd på 1870-talet och tiden närmast därefter. Detta material har redan kommit till användning i olika sammanhang. För folklivsforskningen är det angeläget att kunna rekonstruera det konkreta händelseförloppet och det interna orsakssammanhanget vid de många förändringar som då inträffade. Biografier framstår härvid också som ett särskilt eftersträvarvärt källmaterial. Innehållsmässigt har undersökningarna icke enbart gällt de lättast åtkomliga förändringarna i näringsliv, byggnadsskick etc. utan även sociala och andliga förhållanden såsom umgänges- och nöjesliv, läsning och undervisning, moraliska och religiösa värderingar. Särskilda frågor har ställts om vilka personer som i en bygd varit traditionsbrytare och nyhetsförmedlare. Under de båda senaste åren har liknande undersökningar igångsatts eller planerats beträffande städer och tätorter, varvid olika stadsdelar i Lund utgjort det första bearbetningsobjektet. Den framtida omfattningen av arkivets fältarbeten kommer att vara beroende av de medel som ställes till förfogande.

Sigfrid Svensson

NORDISK OCH JÄMFÖRANDE FORNKUNSKAP

Den forskning, som bedrivs vid Historiska museet, måste i viss mån präglas av denna institutions speciella arbetsuppgifter. Museet är en utbildnings- och forskningsinstitution inom universitetet, men dessutom genomför dess personal i samarbete med landsantikvarierna i Skåne tämligen omfattande fältarbeten för riksantikvarieämbetets räkning. Denna dubbla ställning är betingad av att institutionen genom de nämnda fältarbetena tillförs ett för såväl undervisningen som forskningen mycket betydelsefullt material.

Institutionens främsta forskningsuppgift är att klarlägga landskapets bebyggelsehistoria under förhistorisk tid (rörande medeltidsarkeologien, som även tillhör institutionen, se särskild redogörelse).

Med den begränsade personal och de begränsade medel museet förfogar över har det icke varit möjligt att genomföra både de ovannämnda fältarbetena och ett större, systematiskt upplagt forskningsprogram. Objekten för undersökningarna blir i stor utsträckning beroende av yttre faktorer. Fornlämningar, som kommer i dagen vid eller skall avlägsnas på grund av vägarbeten, byggen eller andra ingrepp i landskapet måste ofta i första

hand bli undersökta. Det är ett mycket värdefullt material, som härigenom kommit forskningen till nytta. Man kan nämna museets omfattande utgrävningar av stenåldersboplatser i och nära Malmö, bronsåldersbygden i Bromölla, bebyggelse och gravfält från vikingatiden i Lundaområdet (Löddeköpinge, Asmundtorp, Norrvidinge). Även om dessa utgrävningar tvingats fram av tillfälligheter, skall deras betydelse icke underskattas. Deras resultat ingår som viktiga led i en mer långsiktig plan för en allsidig undersökning av Skånes förhistoriska bebyggelse, näringsliv och kultur. Härtill kommer ett par regionala undersökningar, som är planerade uteslutande för klarläggande av vissa bestämda vetenskapliga uppgifter. De utförs av docenterna Berta Stjernquist och Märta Strömberg i resp. Gårdlösa och Hagestad i sydöstra Skåne.

Utanför Skåne har museet tagit upp en undersökning av stenålderns kustboplatser i Blekinge i samarbete med kvartärgeologer. I Halland har särskilt bronsålderns gravhögar varit föremål för forskningen.

Utanför Skandinavien har i flera år undersökningar företagits av jordbefästningar i Normandie från de normandiska hertigarnas tid.

Holger Arbman

PEDAGOGIK

Skolpedagogisk forskning

Inom skolforskningsområdet, som naturligtvis intar en central plats inom institutionens forskningsprogram, återfinnes följande forskningsprojekt;

Almberg, N.: Enhetsskolans förverkligande i Sverige

Syftet med denna undersökning är att följa enhetsskoletankens utveckling från tidigare mera spekulativa enhetsskoförslag över mera praktiskt inriktade och mera realistiska förslag fram till debatterna inom och kring 1918 års skolkommission, 1940 års skolutredning, 1946 års skolkommission och 1957 års skolberedning samt grundskolans pågående uppbyggnad.

Beselin, B., Jämförande begåvningsanalys av elever vid olika skolformer inom Växjö stads tekniska skolor

Syftet är här att jämföra begåvningsnivå och -struktur hos elever inom olika former av skolor för teknisk utbildning: tekn. gymnasium, tekn. fackskola, tekn. skola och tekn. aftonskola. Vidare avses en grov mätning av differenser i lärarnas inställning till eleverna inom de olika skolformerna.

Carlberg, A. C., Några aspekter på verbala funktioner hos särskoleelever

Undersökningen avser att via en kartläggning av olika aspekter på verbala funktioner hos särskoleelever försöka genomföra ett »språkligt rehabiliteringsprogram» anpassat efter krav, som är vitala för lästräning o.dyl. och därmed för socialiseringsprocessen i stort.

Engquist, O., En undersökning rörande skolans bullerproblem

Syftet med undersökningen är att kartlägga skolornas bullerförhållanden och studera lärarnas reaktioner på skolbuller bl.a. genom objektiv mätning av buller i skolor samt genom att utsätta lärare för kontrollerad bullerpåverkan.

Flinck, R., Skolanpassning hos elever på grundskolans högstadium

Undersökningen avser att studera hur elevernas inställning till skolan förändras fr.o.m. årskurs 6 t.o.m. årskurs 9. Vidare avses en jämförelse rörande skolanpassningen mellan elever som undervisats i två skilda skolsystem, nämligen grundskolan med sammanhållna klasser resp. den s.k. försöks-skolan, enhetsskolan, med differentierade klasser.

Nordman, E., Undersökning av vissa aspekter i samband med betygsgivningen i årskurs 9 i grundskolan

Syftet med undersökningen är att mäta de individuella betygsdifferenserna mellan årskurserna 8 och 9, samt utröna hur den förändrade konkurrenssituationen i årskurs 9 påverkar elevens inställning till skolan.

Näslund, I., En undersökning rörande val av studieväg

Syftet med undersökningen är att studera hur faktorer såsom begåvning, socialgruppstillhörighet, kön, attityd till skolarbetet och föräldrarnas attityd till teoretiska studier kan tänkas påverka valet av studieväg. Tonvikten lägges på gymnasieinriktade val och en prognosanalys kommer att utföras.

Sjöberg, K., Tropé, B., Discoverymetoden i undervisningsämnet engelska

Undersökningen avser att studera i vad utsträckning discoverymetoden kan appliceras i undervisningsämnet engelska, vad den har för effekt på inlärandets snabbhet, retention, transfer m.m.

Westrin, P. A., Studieval i skolan

Denna undersökning är baserad på sedan 1963 insamlade data gällande elevbeslut rörande studie- och yrkesval, samt fortsatt utbildning efter årskurs 9 i grundskolan. Syftet med föreliggande projekt är att studera effekten av och attityder till de nya skolformer, som eleven hamnat i. Vidare avses en registrering av elevernas skolprestationer och — i ifrågakommande fall — deras fortsatta studiebeslut samt en uppföljning av elever, som sökt högre skolform men ej erhållit önskad placering. Utfallet av den gymnasiala undervisningen och elevernas beslut i fråga om fortsatt utbildning resp. yrkesutövning kommer även att studeras.

Åberg, A., Träning av kommunikationsfärdigheterna

Syftet med undersökningen är att genom en systematisk och optimalt utnyttjad metodisk plan i årskurs 4 söka visa att man kan ge eleven en bättre träning av kommunikationsfärdigheterna.

Vuxenpedagogisk forskning

Inom den vuxenpedagogiska forskningen återfinnes följande två forskningsprojekt;

Jansson, A., Problemställningar i samband med grupparbete vid vuxenundervisning

Undersökningen avser att studera i vad mån tidsfaktorn och som en följd därav den ökade kännedomen om klasskamraterna inverkar på valet av gruppkamrater, om valen vid mera krävande arbetsuppgifter efterhand sker mera med hänsyn till kapacitet eller personliga egenskaper. Vidare avses att undersöka arbetsformens inverkan på attityd till ämnet, aktivitet under lektioner samt attityd till arbetsformen i relation till personlighetsfaktorer såsom tanken på personlig framgång, autonomi, dominans osv.

Nilsson, K.-A., En vuxenpedagogisk undersökning inom Folkuniversitetet.

Undersökningen syftar till en deskription av språklärarkåren inom Folkuniversitetet med hänsyn till olika utbildningskriterier och undervisningserfarenhet. Vidare söker undersökningen belysa användningen av undervisningshjälpmedel, attitydbildning i undervisningsmetodiska frågor samt utbildningsbehov. Slutligen avses en undersökning av hur rekryteringsvariablerna relateras till de senare variablerna.

Universitetspedagogiska undersökningar

Inom det universitetspedagogiska forskningsområdet kan följande undersökningar nämnas;

Almroth, E., Studenters värdering av undervisning. Frågeschema

Undersökningen avser att konstruera, utpröva och analysera ett frågeschema enl. vilket studenter kan värdera undervisningen, dvs. lärarens framställning av kursmål, kursinnehåll, strukturering av kurs, utnyttjande av undervisningshjälpmedel, anknytning till tidigare kurser samt litteraturkurs. Schemat kan i första hand användas av den enskilde läraren som ett diagnostiskt instrument på hans egen undervisning.

Eriksson, M., Undersökning rörande vissa aspekter på studenters verbala förmåga

Avsikten med denna undersökning är att granska universitetsstuderandes verbala förmåga, bl.a. vad beträffar deras ordkunskap och läsförståelse samt deras prestationer på verbala intelligenstest. Vidare avses att inom ramen för universitetspedagogisk verksamhet konstruera specifika prov, som syftar till att mäta (diagnosticera) studentens förmåga att bl.a. förstå ord och uttryck som ingår i den kurs eller det ämne han just börjat studera.

Falk-Nilsson, E., Westrin, P. A., Wettin, B., Studier rörande betyg-begåvning-akademisk studieprestation

Syftet med undersökningen är att klarlägga skillnader med avseende på begåvning (testad), studentbetyg och studieframgång mellan a) könen, b) grupper av studenter från olika gymnasiegrenar och c) grupper av studenter med olika studieinriktning vid universitetet. Vidare avses en uppföljning av försökspersonernas fortsatta akademiska studieresultat.

Kallós, D., Undersökning rörande studieattityder hos 2-betygs- och 3-betygsstuderande i ämnet litteraturhistoria

Undersökningen har tillkommit i samarbete med Litteraturhistoriska institutionen och omfattar något över 200 studenter. Den avser att ge en beskrivning av dessas intresse för ämnet och motiv för att studera detsamma, deras inställning till olika i ämnet förekommande undervisningsformer, till kurslitteratur, examinationsmetoder m.m. samt deras inställning till tänkta innovationer på ovan nämnda områden.

Westrin, P. A., Universitetspedagogisk forskning

En intensivundersökning företas på ett mindre antal institutioner vid Lunds universitet. Avsikten är att genom en omfattande datainsamling katalogisera de problem rörande undervisning och institutionsfunktioner, som lärare och forskare upplever. Samtidigt med intensivundersökningen pågår en extensivundersökning omfattande samtliga lärare vid Lunds universitet. Avsikten är att bl.a. göra vissa jämförelser mellan extensiv- och intensivundersökningarna. Resultaten från dessa undersökningar är avsedda att ligga till grund för fortsatt forskning främst av mer experimentell art inom sådana områden, som visat sig vara i största behov av utredning.

Socialpedagogisk forskning

Inom det socialpedagogiska forskningsfältet pågår följande tre forskningsprojekt;

Edlund, S., Undersökning rörande sambandet mellan bebyggelse och personlighetsutveckling

Syftet med denna undersökning är att beskriva de skillnader i personlighetsutveckling, som kan tänkas uppstå på grund av att barn växer upp i höghus- resp. låghusområde. Undersökningen är deskriptiv men något kan dock sägas om varför det kan förmodas föreligga skillnader i barnens personlighetsutveckling beroende på vilken bebyggelsemiljö de växer upp i, även efter konstanshållande av barnets kön, syskonantal, dess föräldrars socialgruppsstillhörighet och inkomst.

Säfvenblad, E., Diabetesbarns personlighetsutveckling — sett mot bakgrunden av föräldrars inställning och uppfostran av barnet

Syftet med undersökningen är att klargöra hur föräldrarnas inställning och uppfostran påverkar diabetesbarnet. Man kan förvänta sig att förhållande-

vis många av dessa barns föräldrar är överbeskyddande. Så har t.ex. amerikanska undersökningar visat att diabetesbarn har mer ångest och aggressioner än andra barn.

Westrin, P. A., Undersökningar rörande barn—föräldrakontakten

Barn—moder—faderrelationerna liksom barnets kamratrelationer studerades i »neutral» situation 1955—56 och de ungas anpassning har sedan granskats med hjälp av data från barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd, kontrollstyrelsens register och lokalt och centralt straffregister. Pågående undersökning avser en follow-up studie av ovan nämnda undersökning.

Barnpsykologisk och utvecklingspsykologisk forskning

Inom detta forskningsområde kan nämnas följande två forskningsprojekt;

Eklundh, R., Håkansson, A., Diskriminationsinlärning hos förskolebarn

Denna undersökning syftar till att ge ett jämförelsematerial för bedömning av utvecklingshämmande barns prestationer i en speciell inlärningssituation. Dessutom avses att sätta inlärningsförmågan i relation till barnets verbala, motoriska och emotionella utveckling.

Köhler, E.-M., Handikappförebyggande hälsokontroll av barn i 4-årsåldern

Projektet är av tvärvetenskaplig art och ledes vad dess medicinska del beträffar av pediatrika kliniken i Lund. För dess psykologisk-pedagogiska del svarar en arbetsgrupp vid pedagogiska institutionen. Syftet är att upptäcka och klassificera ej tidigare observerade handikapp för att kunna sätta in en effektiv behandling på ett tidigt skede i barnets liv. Undersökningen avser en diagnos av störningar i kognitiv, psykomotorisk och affektiv utveckling genom analys av barnets beteende och egenskaper i dess uppfostringsmiljö.

Beteendevetenskaplig forskning på beslutsteoretisk grund

Larsson, B., Bayesstrategier och individers informationssökande.

Denna undersökning avser att klargöra hur optimalt och konsekvent individer förmår att utnyttja information. Optimalitet och konsekvens definieras utifrån modeller inom den statistiska beslutsteorin, vilka samtliga bygger på Bayes' teorem.

Sven Edlund

PRAKTISK FILOSOFI

Inom ämnet praktisk filosofi är det f.n. två vetenskapliga uppgifter som står i förgrunden. Den ena är systematisk, den andra historisk.

1. Den systematiska uppgiften gäller normteorien. Denna teori försöker uppställa satser ang. relationer mellan normer. Det gäller att utarbeta

metoder för att kunna avgöra om grupper av normer (»normgrupper») är motsägelselösa och — om så är fallet — vilka handlingar som satisfierar dem. Metoder har utarbetats för att lösa dessa problem för ett godtyckligt antal normer som ingår i normgruppen. Metoder har även utarbetats som icke endast gäller assertoriska normer utan även konditionala. Här finns en rad av ännu icke lösta problem. Slutligen har området utvidgats att även omfatta permissiva satser.

Normteorien skiljer sig principiellt från den s.k. deontiska logiken. Den deontiska logiken antager att det råder logiska relationer mellan själva normerna. Detta antagande gör icke normteorien. En konsekvens av detta är att vissa termer, som användes både i logiken och i normteorien (t.ex. konsekvens, motsägelselöshet, implikation etc.) måste ges en ny tolkning när de användes inom normteorien. En annan konsekvens (och en av de intressantaste) är, att vissa satser som inom den deontiska logiken betraktas som »axiom», »postulat» etc. visar sig vara normer, närmare bestämt normer av andra graden (»super-normer»).

Normteorien har icke enbart intresse som vetenskaplig disciplin. Den har betydelse bl.a. för etiken, rättsfilosofien och rättsvetenskapen. F.n. pågår forskningar, som torde kunna få särskild betydelse för juridiken. Rättsregler kan, som bekant, uppfattas som konditionala normer. I ett rättsfall kommer ett stort antal rättsregler till användning. Dvs. det förutsättes att ett stort antal villkor skall vara uppfyllda, för att vissa rättsföljder skall kunna inträffa. F.n. föreligger uppgiften att finna metoder för att avgöra vilka rättsföljder som satisfierar rättsreglerna när komplexa villkor (som är angivna i reglerna) kombineras med varandra. Målet är att — om möjligt — finna metoder, som mekaniskt kan tillämpas även på komplicerade fall.

2. Det pågår f.n. underhandlingar att i samarbete med nordiska och utom-skandinaviska filosofer utarbeta en etikens historia. Framställningar av etikens historia finns, fast förvånansvärt få i jämförelse med framställningar av andra filosofiska discipliner. — De nu utplagda planerna för en etikens historia kommer att på två avgörande sätt skilja sig från den traditionella framställningen: (a) ett enhetligt systematiskt »frågeformulär» upprättas och samma frågor riktas till varje etiker och hans etiska skrifter. (Somliga frågor besvaras säkerligen icke av alla. Men redan detta är av intresse, att vederbörande filosof icke har behandlat respektive problem.) Som exempel kan nämnas: vederbörande filosofs ställning till frihetsproblemet, till värdeteoretiska problem, till moralpsykologi, definitioner av etiska termer osv. Den enhetliga uppställningen skall övervinna den hittills rådande godtycklighet som bestämde vilka problem och moment som skulle tagas upp till behandling. Samtidigt vinnes en annan fördel: man kan läsa den historiska framställningen problemvis och man får på detta sätt samtidigt en problemhistoria. (b) Ett viktigt moment är: de teoretiska momenten skall noga skiljas från de normativa momenten i olika etiska system. Traditionellt skiljer de historiska framställningarna

icke mellan dessa moment. Men för en adekvat förståelse av etiska system är det viktigt att man skiljer mellan en framställning av etikens teoretiska del, och de normativa elementen i etiska system.

Manfred Moritz

INSTITUTIONEN FÖR PRAKTISK TEOLOGI MED KYRKORÄTT

Praktisk teologi har som teoretisk vetenskap till föremål den kristna kyrkan som en empirisk storhet i nutiden och historien. Som sin huvuduppgift ser den därvid att undersöka på vad sätt den kristna kyrkan under olika tider omsatt sitt teologiska tänkande i praktiskt handlande inom kyrkolivet, antingen det gällt liturgik, homiletik, kateketik, själavårdslära eller kyrkorätt.

En väsentlig del av arbetet härmed sker inom ramen för det högre seminariet. En rad licentiatavhandlingar är här under utarbetande inom ämnets olika delar. 1966 färdigställdes därvid två avhandlingar, den ena rörande det nattvardsberedande skriftermålet under 1800-talet, den andra om Johan III och klosterväsendet. Under utarbetande är undersökningar om biskopsämbetet i de svenska landskapslagarna, om Nova Ordinantia, om prästutbildningen under 1700- och 1800-talen samt om frikyrkliga samarbetssträvanden i Sverige.

Den nyorientering inom alla områden av kyrkolivet, som reformationen innebar, har gjort denna epok till ett av den praktiska teologiens viktigaste forskningsområden. Utvecklingen i Sverige har belysts av undertecknad i bl.a. »Kräkla och mitra. En undersökning om biskopsvigningarna i Sverige under reformationstidevarvet» (1965). Ett arbete om Gustav Vasa och reformationen är under utarbetande. Byråchefen och utnämnde professorn C. G. Andrén har behandlat den liturgiska utvecklingen i ett ännu otryckt arbete med titeln »Liturgi, skrift och tradition. Ceremonifrågan i svensk reformation och ortodoxi».

Ett annat större forskningsprojekt gäller den kyrkorättsliga utvecklingen i Sverige under framför allt 1800- och 1900-talen. Här har under senare år inom institutionen färdigställts och publicerats en rad undersökningar av större eller mindre omfattning (1964 P.-O. Ahrén »Riksdagen, kyrkomötet och kyrkans bekännelse»; 1965 J. Janson, »Debatten om civiläktenskapets införande i Sverige»; 1966 P.-O. Ahrén, »Begreppet 'fullmyndig kyrkomedlem' i 1860-, 70 och 80-talens kyrkodebatt»). För närvarande arbetar inom detta ämnesområde docent Ahrén på en undersökning om religionsfriheten, kyrkan och samhället i svensk tradition och under jämförelse med internationella förhållanden. Till samma tidsperiod hör C.-G. Andréns undersökning om »Kyrkotillhörighet och religionsfrihet. Debatten om medlemskapet i svenska kyrkan efter 1809».

Ifråga om det nutida kyrkolivet har under 1966 av docent Ahrén fullbordats en undersökning om nattvardsgudstjänsten i Svenska Missionsförbundet. Undersökningen är av liturgihistorisk karaktär och skildrar natt-

vardsgudstjänstens utformning inom Missionsförbundet från förbundets bildande till våra dagar.

Då det gäller aktuella projekt, deltar institutionen vidare i ett nordiskt samarbete inom kyrkohistoriens och den praktiska teologiens område för utforskande av väckelserna i Norden omkring 1900 och deras förhållande till kulturlivet. En nordisk konferens har hållits kring detta problem och ett nordiskt seminarium har bildats, vars första sammanträde ägde rum i Lund i juni 1967.

Tillsammans med professor Åke Andrén i Uppsala utger undertecknad serien »Bibliotheca Theologiae Practicae». I serien, som började utges 1957, har utkommit 20 nummer. Den sedan 1959 använda läroboken »Praktisk teologi. En handbok i kyrkans organisation och verksamhetsformer» föreligger nu i ny, reviderad och utökad upplaga.

Sven Kjällerström

PSYKOLOGISK FORSKNING I LUND

En stor del av den psykologiska forskningen i Lund kan kallas klinisk och har utförts i nära anslutning till och med frikostigt bistånd av olika medicinska kliniker. Merparten av denna forskning karakteriseras av sin speciella experimentella strategi. Mycket litet intresse ägnas sådana konventionella mått som tröskelvärden och prestationsnivåer och desto mera individens adaptation över serier av mätningar, från den första konfrontationen med experimentsituationen fram till full anpassning (korrekt perception). Bakom den seriala metodiken ligger (den percept-genetiska) tanken att beteenden (percept) bör studeras som utvecklingsförlopp. Även om t.ex. ett percept vid ytligt betraktande ter sig momentant har det alstrats ur ett ultrakort förlopp med bestämda karakteristika. I sina tidigare faser präglas förloppet av personnärlighet, av individens subjektiva erfarenhet, för att sedan lösgöras och alltmer närma sig stimulussituationen. Forskning över dessa principiella aspekter har pågått länge och pågår f.n. med speciell hänsyn till parallelliteten mellan olika förlopp hos samma individ (U. Kragh — G. Smith).

Trots det gemensamma seriala betraktelsesättet varierar metoderna sinsemellan. Bland de äldre märks U. Kraghs DMT (defense mechanism test) och dess olika varianter, alla karakteriserade av att en bild visas på successivt ökande tider tills full igenkänning uppnåtts. MCT (the meta-contrast technique) arbetar också med bildmässig stimulering. I motsats till DMT är emellertid en stabiliserad perceptuell ram given från början. Det seriala colour-word testet (CWT) har däremot helt formal karaktär. Primärdata utgörs av tidsmarkeringar under fp:s läsning av färgen i 500 inkongruenta färg-färgord-kombinationer. Valideringen av dessa metoder har fortgått så långt att de numera i stor utsträckning kan användas som kriterietests samtidigt som nya aspekter utvinns ur dem genom fortgående undersökningar (U. Kragh, M. Johnson, E. Nyman, G. Eberhard, L. Nilsson, G. Johnson, K. Lindbom, G. Smith etc.).

En äldre forskningslinje aktualiserades nyligen (av Kragh-Smith) i och med att projicerade negativa efterbilder mättes serialt i grupper av psykiatriska patienter. Bland de intressanta resultaten kan nämnas den intermitenta regressionen till storlekskonstanta (barnsliga) efterbilder hos schizofrena patienter — en motsvarighet till de tomma s.k. noll-faserna i DMT och MCT eller de plötsligt stegrade tiderna i CWT — samt de kontinuerligt växande, mörkt akromatiska efterbilderna hos ångestfall. Ett liknande intresse för efterbildsfenomen finner man hos Alf Andersson och Alf Nilsson. Den förre sysslar med efterbilder från en roterande spiral, den senare med de fenomen som uppstår när fp själv roterat. Medan t.ex. Alf Andersson i sin modell visserligen rör sig med begrepp som lätt kunde ges en fysiologisk innebörd, söker han inte som Z. Cesarec och L. Nilsson en explicit fysiologisk anknytning. De senare intresserar sig för sådana variabler som PGR, EEG, blodtrycksförändringar m.m. i samband med bl.a. figur-grund-växlingar och utifrån påförd stress.

Men det finns andra sätt att inkludera de somatiska aspekterna i experimentalspsykologiskt arbete, t.ex. via de psykosomatiska åkommorna. G. Eberhard började sina studier av ulcus genom att konstruera en serial version av Witkins rod-and-frame test. Han visade bl.a. att det avgörande inte är om fp. genomsnittligt låter sig suggereras mer eller mindre utan om han vid upprepade försök kvarhåller eller förändrar sin initiala inställning, t.ex. kompenserar en ursprungligen stark påverkan av ramen eller faller offer för allt större suggestion. E. Olssons experimentserie har också ursprungligen inspirerats av Witkin men avviker från den senares studier genom sin strängare experimentella metodik och en subliminal teknik påminnande om MCT.

De i egentlig mening kliniska undersökningarna har givetvis varit många. G. Eberhard, G. Johnson, L. Nilsson och G. Smith publicerade efter fyra års arbete strax före årsskiftet sin monografi över depression och depressionsterapi. De faktiska resultaten behöver inte upprepas här. En av de viktigaste lärdomarna för medarbetarna var emellertid att psykologiska och psykiatriska arbetsmetoder på ett förträffligt sätt kompletterar varandra om de konvergerar mot ett gemensamt biologiskt-dynamiskt synsätt. En lång rad andra undersökningar har nyligen avslutats eller pågår (Kragh & Kroon, Johnson & Weikert, Friedman & Andersson, etc.).

I sin nyligen fullbordade licentiatavhandling använde M. Johnson bl.a. finska krigsveteraner som försökspersoner. På så vis löste han djärvt den för all svensk militärpsykologi kritiska kriteriefrågan. B. Nordbecks jämförande studier av tre åldersgrupper (ung. 20, 45 och 60 år gamla) tar hänsyn främst till kognitiva variabler. En mycket allmän slutsats av hans omfattande arbete skulle vara att vi inte nödvändigt blir sämre med åldern. I vissa avseenden förändras vi snarare till det bättre. Ett nytt projekt under Nordbeck och S. Dedijer är främst inriktat på vetenskaplig kreativitet.

Filminstitutets forskningsintresse har avsatt spår även här i Lund (I. Bokander—K. Lindbom). Arbetet gällde påverkan på barn under och över censuråldern av en våldsbetonad film. En ökning av försvarsmekanismerna

efter visningen tydde på att ångestnivån höjts, lika mycket i olika åldersgrupper men mest hos dem som före försöket karakteriserats av större neurotiseringsgrad (sådan denna operationellt definierats av MCT). Bokandens speciella stereoskopiska metod tillät också en bestämning av de film personer som efter visningen mest dominerade fpp:s fantasi. Här skilde sig sociala och asociala fpp åt i så måtto som de senare mest lät sig påverkas av de asociala hjältarna i filmen.

I detta sammanhang skall också nämnas de studier av konst- och poesiupplevelse som utförs i samarbete med S. Sandström och I. Holm. Preliminära resultat av intresse för båda ämnena har rapporterats. Personlighetsinriktat arbete utförs även i samarbete med hygieninstitutionen. Ett projekt gällde buller, ett annat prestationsförmåga under hög temperatur. I båda fallen lyckades man med hjälp av DMT resp. CWT förutsäga fpp:s reaktioner.

Vi nämnde nyss Bokandens experimentella socialpsykologi och dess anknytning till personlighetspsykologiska frågeställningar. En liknande personlighetspsykologisk belysning svarar för de mest intressanta resultaten i L. Dencik—H. Wibergs spelförsök. Ju mer socialt öppen en försöksperson är, desto mer sensitiv är han för motspelarens inviter till samarbete — och desto mindre förlustbringande blir spelet.

Den experimentella avdelningen under L. Holmberg har varit intensivt verksam. Själv fortsätter han sina psykofysiska studier av färgupplevelse. Tillsammans med några medarbetare har han slagit in på tillämpningsvägen via institutionerna för formlära och bostadsfunktionslära vid Lunds tekniska högskola. Projekten är i huvudsak två. Ett avser att på projektiv väg söka utröna hur människor upplever olika hustyper. Det andra har närmare anknytning till psykofysisk metod: fpp får skatta storleken av rum med olika relation mellan längd och bredd. Fortsatta experiment avser validering av resultaten i fullskalemodell och under inverkan av färg, möblering, fönsterplacering, etc.

H. Sjöbäcks forskningsprogram har också klassisk anknytning eftersom det rör skenrörelsefenomen. Men istället för att ensidigt koncentrera sig på stimulus-konstellationer har han fört in centrala personlighetspsykologiska variabler, bl.a. i anknytning till begreppet arousal.

En skenbar avvikelse från dessa strävanden att inordna experimentalpsykologin i personlighetspsykologisk teori utgör M. Nyströms studier av prägling hos nykläckta fåglar. Numera måste dock etologin betraktas som en naturlig ingrediens i barnpsykologin. Många av barnets reaktioner har stark affinitet till mer eller mindre automatiserade beteenden hos lägre varelser fast de snart byggs över och suddas ut av inlärdna mönster.

Den ovannämnda kliniska tillämpningen har sin motsvarighet i ett nystartat psykoteknologiskt projekt med anknytning till generella perceptionsproblem. I den industriella tillämpning som i nära samarbete med institutionen bedrivs av PÅ-rådet i Malmö kommer dock återigen de individualpsykologiska aspekterna in i bilden. L. Lennerlöf har med utgångspunkt från Ohioskalorna skapat egna instrument för kartläggning av problem i

samband med arbetsledare och arbetsledning. Mycket av vad som tidigare sagts i dessa frågor måste revideras i ljuset av hans resultat. I en senare del av projektet ingår även projektiva tests som skapats enkom för föreliggande problematik.

Ett typiskt drag hos majoriteten av våra projekt har varit individcentreringen, försöken att sist och slutligen inordna de experimentella resultaten under en personlighetspsykologisk aspekt. Men därmed uttrycks bara en naturlig tendens inom en mognande vetenskap: att forskarna söker samsas om en enhetlig, inklusiv teoribildning. Och var kan den teoribildningen sökas annat än i anknytning till individen. I äldre psykologi beskrevs individen som ett knippe egenskaper eller faktorer. Den anknytningen skyddes naturligt nog av mera sofistikerade psykologer på det experimentella området. Vår strävan har varit att knyta den individuella modellen till de experimentella operationerna och att samtidigt betona den temporala dimensionen, beteendets karaktär av förlopp, upplevandets beroende av erfarenheten. Vinsten med detta har inte bara varit en rad resultat och instrument av praktisk relevans utan främst möjligheten för ett flertal forskare att från fritt valda utgångspunkter bidra till en gemensam, ständigt fortgående teori-konstruktion.¹

Gudmund Smith

RELIGIONSFILOSOFI

Tord Simonsson fortsätter sina tidigare semantiska och argumentella arbetsinriktningar. En del nya metoder blir därvid aktuella. För semantikens del

¹ Den som mera i detalj vill göra sig underkunnig om psykologisk forskning i Lund hänvisas till rapportserien Psychological Research Bulletin fr.o.m. 1961.

diskuteras och prövas utfrågningen såsom arbetsverktyg för begreppsanalys. I stencilerad form finns redan publicerad i Oslo-serien Filosofiske Problemer XXIX »Begreppen 'tro' — En empirisk-semantisk studie». En motsvarande undersökning av begreppet 'skapa' ingår i ett arbete »Religiös resonemangsstruktur» vars publicering på engelska förberedes. Pågående är också försök att utvidga mera traditionellt arbetande empirisk semantik till att omfatta också introspektivt arbetande empirisk semantik, varvid såväl forskare som andra nyttjare av språk skulle få bättre verktyg att avslöja de begreppsinnehåll de själva arbetar med.

På den argumentella arbetslinjen har material som sträcker över vida kristna resonemangsfält inventerats och utsatts för såväl traditionell kvalitativ som kvantitativ undersökning. Därvid diskuteras kvantitativa metoders användning på dessa områden. Resultaten från dessa argumentella studier arbetas i »Religiös resonemangsstruktur» samman med resultaten från de semantiska studierna.

Urban Forell disputerar vt 1967 på en avhandling om underbegreppet. Materialet hämtas från tysk teologi, vars begreppspositioner utsatts för intensiv logisk analys.

Jan Olof Tejde företar i ett licentiatarbete »Om värdestermer i religiöst språk» en semantisk studie över användningen av »god» och »rätt» om Gud och människan i nutida svenskt predikomaterial. Denna värdeanalytiska arbetsinriktning fortsättes i hans doktorsarbete.

Pågående licentiandarbeten:

Stig Dehrand undersöker begreppet 'Religiöst språk' i modern anglosachsisk och skandinavisk religionsfilosofi för att se vilka problem avgränsningen av det erbjuder.

Kjell Härenstam studerar begreppsapparaten i den tyska avmytologiseringsdebatt som utgår från Bultman. Avsikten är därvid att se hur vagheter och mångtydigheter i begreppsapparaten påverkar argumentationerna.

Bo Hansson diskuterar möjligheterna att tala om logik på normområdet.

Ingvar Sandqvist studerar innehåll i dödsföreställningar och kombinerar därvid begreppsanalytiska och sociologiska arbetsmetoder.

Professor Lyttkens är sysselsatt med en undersökning inriktad på religionskritikens historia, med utarbetande av en lärobok i religionsfilosofi samt med problem- och metoddiskussioner rörande ämnets olika specialområden.

Hampus Lyttkens

RELIGIONSHISTORIA

Religionshistoriens forskningsområde utgöres av de icke-kristna religionerna. Ämnets mångskiftande karaktär gör att metodik och forskningsuppgifter blir mycket varierande.

Den religionshistoriska forskningen i Lund har haft sin tyngdpunkt förlagd till antikens religioner. Att så varit fallet är helt naturligt med tanke på att Lund genom åren intagit en mycket framskjuten plats internationellt sett vad beträffar de klassiska studierna, både när det gäller filologien och antikens historia. När religionshistorien framväxte såsom självständig vetenskap i mitten av 1800-talet på kontinenten skedde det i filologiens hägn, och ämnets samband med de skilda filologiska disciplinerna har varit — och är — självklar. Ett framgångsrikt vetenskapligt studium förutsätter kunskaper inom det språkområde, där ifrågavarande religions källor hör hemma.

Religionshistorien har under senare år fått en ny tyngdpunkt vid sidan av den mer historiskt inriktade forskningen, och denna nya tyngdpunkt ligger i studiet av de nutida icke-kristna religionerna. Kontakten folk och kulturer emellan har ökat markant, och den nutida religionshistoriska forskningen har ställts inför och uppmärksammat problem, helt andra än dem som dominerade under förra hälften av 1900-talet. Bland dem, som f.n. står i centrum för den religionshistoriska forskningen utgör problemet om *religions- och kulturmötena* ett av de väsentliga. Vad sker, när två religioner mötes? I vad mån har man att räkna med konfliktsituationer av religiöst ursprung när modern västerländsk kultur (teknik, medicin etc.) skall introduceras i ett u-land?

Religionshistorien innefattar alltså f.n., kan man säga, två viktiga grenar, dels studiet av de »historiska religionerna», dels studiet av de nutida världsreligionerna och deras relation till samhällsliv och värderingar. Härtill kommer så religionspsykologien, som ännu sorterar under religionshistorien men som emellertid tenderar att bli en självständig vetenskap. Den nutida religionspsykologiens vetenskapliga metodik skiljer sig i många avseenden så markant från religionshistoriens, att religionspsykologien allt tydligare framstår som en självständig vetenskap.

De individuella forskningsuppgifterna vid Religionshistoriska institutionen vid Lunds universitet kan sägas gruppera sig kring de ovan nämnda linjerna. Den mera historiskt orienterade forskningen är företrädd av undersökningar rörande problem i de antika folkens religioner och från fornnordisk religion. »Nutidslinjen» är företrädd genom undersökningar framför allt beträffande naturfolkens religioner. Som exempel kan nämnas arbete om de religiösa föreställningarna hos Sukuma-folket i Tanzania, en undersökning som är baserad på fältarbeten. Till denna grupp får också räknas de undersökningar, som berör metodfrågor och religionshistoriska och etnografiska skolbildningar. De funktionalistiska teorierna inom socialantropologien och religionsvetenskapen är sålunda föremål för en undersökning. Till »nutidslinjen» får även en undersökning om buddhismens mission i västerlandet och dess anpassning till nutida västerländsk filosofisk och psykologisk terminologi hänföras.

Av den givna exemplifieringen av forskningsuppgifter framgår hur intimt religionshistorien är förbunden med en mängd andra vetenskaper, i första hand med filologien men också med psykologi, sociologi, etnografi och etnologi, arkeologi etc. Religionshistorien är ett typiskt tvärvetenskapligt ämne.

Olof Pettersson

ROMANSKA SPRÅK

Kristoffer Nyrop, Manuel phonétique du français parlé, 8e édition entièrement revue par les soins de Alf Lombard, [København] 1963. X+243 sidor.

Alf Lombard, Le rôle des semi-voyelles et leur concurrence avec les voyelles correspondantes dans la prononciation parisienne, Lund 1964. 46 sidor. (=Scripta Minora, utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamf. i Lund 1962—1963: 2).

Alf Lombard, Latinets öden i öster, i Filologiskt Arkiv, utg. av Kungl. Vitterhetsakademien, Stockholm 1967.

Romanska Institutionen fortsätter förberedelserna dels för ett rumänsk-franskt lexikon av nytt slag, med fullständig fonetisk och morfologisk apparat, dels för ett bibliografiskt index över rumänska ordstudier från 1940 framåt.

Dessutom artiklar, recensioner o.d.

Alf Lombard

Undertecknad är sysselsatt med forskningsarbete inom fransk 1600- och 1700-talslitteratur. Materialet, som ligger i franska arkiv, utgöres av två opublicerade häften med dikter av anonyma författare eller poetæ minores.

Den första samlingen, som kan dateras till omkring 1685, hör hemma inom äreminnets genre, och föremålet för de flesta dikterna är kungens person, Ludvig XIV. Vidare belyser detta opublicerade material det samspel som råder mellan olika konstarter. De i dikterna omnämnda och glorifierade händelserna tas samtidigt upp av företrädare för skulptur, målning, gravyr och i synnerhet medaljkonst.

Den andra samlingen har sammanställts av dikt från början av 1700-talet. Dessa ofta mediokra poetiska bidrag från ett trettiotal namngivna mindre skalder ha upptecknats och samlats av den vittra dottern till en av Voltaire högt prisad diktarinna: Mme Des Houlières. Materialet belyser komplimangspoesins utbredning och funktion samt utgör en illustration till den smak som kunde råda i vissa litterära salonger i början av franskt 1700-tal.

Östen Södergård

Undertecknad har alltsedan doktorsavhandlingen *Études sur la syntaxe et la sémantique du mot français tout* och den därpå följande fortsättningen *Nouvelles études sur la syntaxe et la sémantique du mot français tout* huvudsakligen ägnat mig åt forskningar rörande fransk syntax. I ett par tidskriftsuppsatser har jag behandlat verbkongruens i franskan och därvid även gjort jämförelser med övriga romanska språk; en annan uppsats har jag ägnat åt förhållandet mellan konjunktionerna *mais* och *ainz* i fornfranskan. I anslutning till teorier framförda av den tyske romanisten H. Weirich har jag vidare publicerat en uppsats betitlad *La Phonologie des pauses dans le discours*. För närvarande är jag sysselsatt med nya undersökningar inom området för fransk modern och historisk syntax.

Sven Andersson

Under förberedelse: Undersökningar rörande modernt spanskt språkbruk, närmast beträffande syntaxen (passivkonstruktioner, tempusbruket).

Vidare förberedes utgivandet av en kommenterad svensk-spansk stilsamling för universitetsbruk.

Sven-Gösta Neumann

LICENTIAT- OCH DOKTORSAVHANDLINGAR UNDER UTARBETANDE

Bergman, Torsten, L'attribut de l'objet en latin, en français, en espagnol et en italien. (L)

Bornäs, Göran, Utgåva av delar av den fornfranska samlingen »*Vie des anciens pères*». (D)

Brodin, Greta, Demonstrativa pronomen och adverb i italienskan. (D)

- Dannberg, Ture, En, à et dans* devant les noms géographiques dans le français contemporain. (D)
- Falk, Dagmar*, Bidrag till substantivens och adjektivens morfologi i rumänskan. (L)
- Franzén, Eivor*, La syntaxe historique du mot français *tel*. (L)
- Hoffmann, Heinz, Quantus* i de romanska språken. (L)
- Küsel-Bengtsson, Elsa*, Modern fransk syntax. (L)
- Mellrad, Marianne*, Les substantifs composés avec *de, à et en* en français. (L)
- Nilsson, Elsa*, Relativa pronomen, adverb och satser i rumänskan. (D)
- Valmin, Lita*, La construction du complément des comparaisons d'inégalité en latin et en italien. (L)
- Westander, Sture*, Demonstrativa pronomen, härledda från *ecce-iste* och *ecce-ille*, i forn- och medelfranska. (D)
- Westrin, Maibrit*, La syntaxe historique du mot français *plus*. (L)
- Zetterberg, Anders*, Utgåva av delar av den fornfranska samlingen »Vie des anciens pères». (D)

RÄTTSHISTORIA

Inom svensk rättshistorisk forskning ha under de senaste åren utkommit några banbrytande undersökningar beträffande receptionen av romersk rätt under 1600-talet. Här bör främst nämnas Stig Jägerskiölds två arbeten »Striden rörande receptionen av främmande rätt i Sverige under den yngre landslagens tid» samt »Handelsbalkens utländska rättskällor».

Av särskild betydelse är att de flesta rättshistoriska arbeten numera utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning, grundat av Gustav och Carin Olin, ordförande professor Åke Holmbäck och sekreterare under-tecknad. I dess serie »Rättshistoriskt bibliotek» ha sålunda nyligen — förutom de nyssnämnda — utgivits följande två avhandlingar, nämligen Lizzie Carlsson »Jag giver Dig min dotter» och Arthur Thomson »Otidigt sängelag». Vidare föreligger en straffrättshistorisk studie, närmast om Gustav III:s straffrättsreformer, av Erik Anners, »Humanitet och rationalism».

Inom källutgivningens område bör särskilt framhållas den i institutets skriftserie utgivna översättningen och tolkningen av Magnus Erikssons landslag, av Elias Wessén och Åke Holmbäck, varvid i kommentaren beaktats tillägg och ändringar i den yngre, dvs. Kristoffers landslag. Nyligen ha samma forskare utgivit en översättning och tolkning av Magnus Erikssons stadslag.

Utarbetandet av rättshistoriska läroböcker fortskrider planenligt. Under de senare åren har undertecknad sålunda utgivit »Land och lag», »De svenska rättskällornas historia», »Den svenska familjerättens historia» och »Rättshistoriska rättsfall». Under året utkommer vidare »Den svenska fastighetsrättens historia».

En av de viktigaste aktuella uppgifterna för den svenska rättshistoriska forskningen är att klargöra skiktbildningen i de medeltida rättskällorna.

Beträffande landskapslagarna innebär detta att fastställa vilka lagrum som tillkommit dels genom kunglig stadgeskipning och dels genom reception av kanonisk rätt, ofta slutligt utformad på någon synod och därefter genom påvebrev påbjuden till efterlevnad.

Inom närmaste tiden väntas en avhandling av lektorn, fil.doktorn Georg Ericsson om det kanoniska inflytandet i äldre Västgöotalagens kyrkobalk.

Slutligen är i den av Société Jean Bodin, Bruxelles, utgivna serien *Histoire du droit et Ethnologie Juridique* av mig under utarbetande en svensk rättshistorisk bibliografi på franska språket.

Gerhard Hafström

SEMITISKA SPRÅK

Forskningsarbete bedrivs i Lund inom olika områden av de semitiska språken. Framför allt har här sedan lång tid tillbaka pågått ett kvalificerat editionsarbete, som väckt internationell uppmärksamhet. Utgivningen av åtskilliga band av det stora och viktiga biografiska verket *al-W f  bil-wafay t* av Khalil ibn Aibak a - afad  har anförtrots åt en lundensisk forskare. Det  r av stor betydelse för den filologiska forskningen att de biografiska standardverken görs tillgängliga. Sådan forskning  r såtillvida grundläggande, att den skapar bättre förutsättningar för studier i stora delar av den rika klassiska arabiska litteraturen. Den sakkunskap som på detta område f r rvats h r i Lund har också burit frukt inom den yngre generationen. Bl.a. kan nämnas en edition av en biografisk förteckning av äldre arabiska jurister.

Även utgivning av andra betydelsefulla arabiska texter intar f r närvarande en framträdande plats inom den semitiska språkforskningen h r. Föremål för intresse är t.ex. texter med uppfostrande och encyklopediskt inneh ll. Dessa texter  r från 1100- och 1200-talen, alltså inom den klassiska arabiskan relativt sena.

Forskningsobjekten har hittills i mycket stor utsträckning valts inom den klassiska arabiskans område. Författarna av klassisk arabiska var lärda m n som skrev f r lärda l sare. Skriftst lleriet var för en arab något av uppvisning i språkriktighet och hade ett konservativt och arkaiserande drag. Det vulgära språkets utveckling har inte i någon större utsträckning kommit till uttryck i den arabiska litteraturen. Endast ofrivilligt har i klassiska arabiska texter spår av denna utveckling smugit sig in vid avskrivning och tradering. Att studera och systematisera dessa sp r måste i dag bedömas som viktigt för forskningen. H r döljer sig nämligen utan tvivel felande länkar mellan den klassiska arabiskan och de nutida arabiska dialekterna (folkspråken).

Den starkt formbundna och arkaiserande klassiska skriftarabiskan har alltid ansetts som ett värdigt studieobjekt. Det uppstod emellertid så småningom, bl.a. inom arabisktalande judiska och kristna kretsar, litteratur-

arter som hade ett i huvudsak mera praktiskt syftemål, avfattade på ett idiom, som stod det levande språket nära. Till denna typ av litteratur hör de arabiska bibelöversättningarna. Undersökningar av bl.a. dessas av semitister alltför länge förbisedda arabiska bedrives i Lund och synes ge oss betydligt utvidgad kunskap om den s.k. »medelarabiskan». Sådan kunskap är i sin tur en av grundförutsättningarna för en riktigare syn på uppspaltningen av de nutida arabiska dialekterna och deras olika strukturer.

I våra dagar är den semitiska språkstrukturen i allmänhet föremål för djuplodande och givande analyser utifrån delvis nya infallsvinklar. Särskilt den semitiska verbaspekten har stort intresse ur allmän språkvetenskaplig synpunkt. Även i Lund ägnas dessa frågor uppmärksamhet utifrån syriskt material. Språket i Syrohexapla är för närvarande föremål för studium. Därigenom att Syrohexapla har grekisk förlaga har denna text bedömts som instruktiv. Undersökningen kommer bl.a. att ge besked om, i hur stor utsträckning översättaren måste frigöra sig från eller ansluta sig till det grekiska verbsystemet för att uttrycka aktionen inom det syriska aspektmönstrets ram. Härvid kommer även i övrigt den speciella typ av syriska som Syrohexapla representerar i formellt och syntaktiskt avseende att kartläggas.

Det kan i detta sammanhang också framhållas att lundaforskare är engagerade i det internationella team, som arbetar med en ny och fullständig peshitta-edition.

Ett av de märkligaste skotten på det semitiska språkträdet är mandeiskan. Dess svårförståeliga och till synes motsägelsefulla litteratur är föremål för mångårig forskning i Lund.

Gösta Vitestam

SOCIOLOGI

Det kan vara skäl att inledningsvis säga något om de yttre betingelserna för forskningsverksamheten vid Sociologiska institutionen, även om förhållandena i flera avseenden är likartade vid andra samhällsvetenskapliga institutioner. Främst bör nämnas ämnets starka tillväxt i avseende på antalet studerande som kan ses både som en positiv och en negativ faktor. Den har självklart ökat rekryteringsunderlaget för det akademiska högsta-diet, där forskarutbildning och forskning sker, och den har gjort det möjligt att bereda ett relativt stort antal licentiander och doktorander anställning som lärare och assistenter eller amanuenser, så att de kunnat stanna vid universitetet. Å andra sidan har expansionen inneburit en press på lärarna, inte minst har det administrativa arbetet vuxit, och de yngre forskarna har blivit så starkt engagerade att deras egen utbildning och forskning blivit kraftigt försenad. Institutionens resurser i avseende på maskinell utrustning har gradvis ökat, bland annat i fråga om hålkortsutrustning, men behoven har ökat än mera på grund av den sociologiska forskningens inriktning på massiakttagelser.

Karakteristiskt för sociologin på forskningssidan (även på utbildnings- sidan) är de livliga förbindelserna med andra vetenskaper både inom och utanför samhällsvetenskapernas grupp, och den starka efterfrågan på sociologiska forsknings- eller utredningsinsatser, som kommer från olika grupper och institutioner i samhället. Den senare är återigen en faktor på gott och ont, eftersom kraven på praktisk tillämpning kan verka splittrande och hämma grundforskningen; det är emellertid inget tvivel om att sådana krav också kan stimulera och ge en önskvärd konkretion åt undersökningar. Ett i viss mån traditionellt inslag här är den livliga förbindelsen mellan sociologer och ansvariga för den fysiska planeringen, exempelvis stads- och bostadsplanering. Flera pågående arbeten (på olika nivåer) kan hän- föras till denna kategori. Nästan lika lång hävd har samarbetet med medi- cinare, som fortsätter, bland annat på gerontologins område.

I den offentliga diskussionen, och i viss utsträckning i forskningens pla- nering har märkts en sympati för större, sammanhållande projekt. På det hela taget representerar Sociologiska institutionen en traditionell och indi- vidualistisk linje; strävan har varit att låta varje studerande och forskare, från trebetysstadiet och uppåt, följa sina egna intressen i största möjliga utsträckning.

Det betyder inte att projekt med flera deltagare har saknats helt; som ett exempel kan nämnas en av institutionen utförd undersökning av universi- tetsstuderande, som genom upprepade intervjuer och fortlöpande registre- ring ur aktmaterial följts genom studierna i Lund. En rapport, avsedd att tryckas, kommer att utarbetas under höstterminen 1967; vid denna tidpunkt har de flesta avlagt grundexamen eller gått över till andra banor.

En likartad roll spelar en av Harald Swedner ledd undersökning av insti- tutioner på kulturlivets område, främst teatern och dess publik. Delresultat har publicerats i tidskriftsartiklar, bland annat i *Sociologisk Forskning*, *Arkitektur*, *Tiden* och Nordiska Sommaruniversitetets tidskrift *Informasjon*.

Gösta Carlsson är sedan några år engagerad i utvecklandet av analys- metoder av sociologiskt intresse för sociala trender och social förändring genom individuella beslut, resultat har publicerats eller ligger under publi- cering i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, *Public Opinion Quarterly*, *Population Studies* och *American Journal of Sociology*.

I samband med den svenska folkhögskolans instundande jubileum utför Bertil Pfannenstill en undersökning av folkhögskolornas elevrekrytering, med tonvikten lagd på de socialekologiska, socialekonomiska och ideolo- giska faktorerna. Undersökningen publiceras 1968.

Ett viktigt inslag i forskningen är det arbete som utförs inom ramen för en doktorsavhandling. Hit hör studier i personlighetsfaktorer och attityder i samband med rökvanor av Arnold Mullaert; politisk aktivitet och oriente- ring av Rune Persson; en sociologisk studie av det litterära systemet av Karl-Erik Rosengren.

Lund den 20 februari 1967

Gösta Carlsson

TEOLOGISK FILOLOGI OCH TEXTKRITIK

Jag är f.n. engagerad i utgivningen av det syriska Gamla testamentet, den s.k. Peschitta. En vetenskaplig edition av den syriska bibeltexten har tidigare inte funnits och förberedelserna för utgivningen har varit mycket omfattande och tidskrävande, särskilt insamlingen och fotograferingen av handskrifter, fastställande av principer för editionen etc. Arbetet ledes av The Peshitta Institute i Leiden och på uppdrag av The International Organization for the Study of the Old Testament. En lång rad europeiska och amerikanska institutioner och stiftelser ger ekonomiskt bidrag till projektet, bl.a. Svenska Vitterhets historie och antikvitetsakademien. Arbetet med de olika bibelböckerna har fördelats på ett antal semitister från kontinenten, England, USA, Främre orienten och Skandinavien. Till den text som fallit på min lott, Esters bok har ett 30-tal handskrifter insamlats, den äldsta från 5. årh. f.Kr., de yngsta från 1800-talet. Jag hoppas kunna slutföra mitt arbete under vårterminen och sommaren 1967.

Vid sidan av editionsarbetet medverkar jag sedan en del år i ett annat internationellt forskningsprojekt, nämligen den under utgivning varande *Biblicher Kommentar. Altes Testament*. Detta verk, som är avsett att bli den hittills utförligaste gammaltestamentliga kommentaren, utges av Neukirchener Verlag i Väst-Tyskland. Huvudredaktör är Bonnprofessorn Martin Noth, teologie hedersdoktor i Lund. Ett 20-tal gammaltestamentliga exegeter medverka, de flesta från Tyskland, några holländare samt två skandinaver. För att stimulera arbetet och ge medarbetarna tillfälle till personlig kontakt inbjuder förlaget författarna årligen till ett symposium i Neukirchen. Min andel i kommentarserien består hittills i Ruts bok och Höga Visan, som utkom 1962 resp. 1965. Arbetet med Höga Visan har övertygat mig om att den gängse uppfattningen, att dikterna skulle ha en kultisk-mytologisk bakgrund, inte är hållbar. Det är fråga om lyrisk diktning, inte folklig, utan en höglitterär konstdiktning med förebilder i den gammalegyptiska kärleksdiktningen. Det delvis ytterst egenartade bildspråket i Höga Visans s.k. beskrivningssånger tyder på, att den egyptiska skulpturala konsten och dess konventioner har påverkat skildringarna av flickan och ynglingen. En annan av teserna i kommentaren går ut på, att dikterna arbetar med litterära travestier, dvs. när de agerande huvudpersonerna skildras än som kung och drottning, än som herdar eller vingårdsvaktare, är det fråga om litterära fiktioner. Kärleksparet uppträder under olika förklädnader och i fiktiva önskesituationer.

F.n. är jag sysselsatt med kommentaren till Esters bok, alltså samma text som i editionsarbetet. En förstudie till den påbörjade kommentaren publicerades 1966 under titeln *Studien zu Esther. Stoff — Struktur — Stil — Sinn*. Huvudtesen i detta arbete är, att Esters bok i sin komposition, personteckning och intrig är anlagd som en pastisch på den s.k. Exodusberättelsen i 2 Mosebok 1—12.

När de nu nämnda forskningsuppgifterna slutförts, hoppas jag få möjlighet att ta itu med en planerad litterär och stilistisk undersökning av den äldsta syriska religiösa lyriken.

Gillis Gerleman

TEORETISK FILOSOFI

Inom ämnet teoretisk filosofi i Lund har en stor del av intresset ägnats åt argumentationsanalytiska uppgifter. Härvid har man bl.a. sysslat med beskrivningen av strukturella egenskaper hos förefintligt språkligt material. Några sådana studier är följande: fil.lic. Arne Anderssons över förklaringar inom ekonomisk historia, fil.kand. Sven Ingemar Anderssons över argumentationen i vissa statliga utredningar, fil.mag. Helge Bratts över bevis i elementära matematiska läroböcker, två undersökningar av fil.lic. Göran Hermerén, den ena över resonemang kring litterär och konstnärlig påverkan, den andra över resonemang kring de konsthistoriska begreppen »ikonografi» och ikonologi», samt fil.kand. Bengt Sjömans analys av den teoretiska strukturen hos vissa socialpsykologiska attitydteorier. Av empirisk-semantisk art är också en undersökning av docent Lars Bejerholm av religiösa performativer.

Andra forskare har sysslat med formella modeller. Detta arbete är av logisk-matematiskt slag men sammanhänger ändå med motsvarande empiriska undersökningar av faktiskt förefintlig argumentation. Modellundersökningarna levererar nämligen bedömningsinstrument som är nödvändiga vid allt sysslande med argumentationer, de ideal med vilka den faktiskt förefintliga argumentationen måste konfronteras. En samlande idé från vilken man utgått har varit den att den teoretiska verksamheten är en beslutsprocess för vilken vissa allmänna normer blir av betydelse, bl.a. normer rörande handlande under okunnighet. Detta har lett till att problem inom preferenslogik och spelteori behandlats. I anknytning till bl.a. Arrow har fil.kand. Bengt Hansson undersökt egenskaper hos beslutfunktioner, fil.kand. Håkan Wiberg har diskuterat innebörden av begreppet »rationalitet» inom spelteorin och undertecknad sammanhanget mellan preferenslogik och sannolikhetslogik.

Till gränsområdet mellan argumentationsanalys och filosofiens historia hör en undersökning av fil.lic. Lennart Bankel över Cassirers »Philosophie der symbolischen Formen». Av idéhistorisk karaktär är docent Hans Regnélls forskning kring begreppet »liv» i äldre grekisk filosofi samt e. universitetslektor Jan Evers undersökningar rörande propositionsbegreppets historia.

Sören Halldén

TYSKA SPRÅKET

Vetenskapliga arbeten under utformning.

Åke Högborg, Untersuchung der Sprache in Johannes Marienwerders »Leben der seligen frauen Dorothee».

Erika Bauer, Die Übetsetzungen Heinrich Hallers.

Margareta Brandt, Homografi i modern tyska.

Tilo von Sparr, Untersuchung der Kanzleisprache des Deutschen Ordens.

Ingemar Persson, Vergleichende Untersuchung des Wortschatzes der 1. und 4. gedruckten hochdeutschen Bibel.

Inger Rosengren, 1) Projektet Modernt tyskt tidningsspråk: Överföring på magnetband av 3 milj. löpande ord ur tidningarna Die Welt och Süd-deutsche Zeitung. Bearbetning på datamaskin med en frekvensordbok över det moderna tidningsspråket som första mål. Därefter kommer materialet att användas för syntaktiska och semantiska undersökningar. 2) Semantisk analys av en grupp fornhögtyska adjektiv och adverb.

Märit Rausing, Zur der bäuerlichen Terminologie in der mittelalterlichen deutschen Bibelübersetzung.

Evald Johansson, Studien zu Nicolaus von Jeroschins Adalbertübersetzung. Undersökning av språket i den östmellantyska översättningen av Apostlagärningarna.

Stilsamling.

Lars Åhlander, Die Ausklammerung in der deutschen Zeitungssprache der Gegenwart (Tageszeitungen).

Tage Ahldén

En undersökning av en anonym tysk barockdikt kommer att bli färdig och sannolikt även att föreligga i tryck år 1967. Författarfrågan löses och dikten tolkas, bl.a. genom dechiffreering av emblematiske anspelningar.

Dels på grund av materialets väldiga omfång, dels på grund av vidriga arbetsförhållanden fortskrider en undersökning av det tyska nutidsspråket endast långsamt. Dock har några delresultat redan publicerats och åtskilliga andra kommer att publiceras under de närmast följande åren. Av de uppsatser, som torde bli färdiga först, må följande tre nämnas med sina arbetstitlar: *Er schlug mir/mich auf die Schulter; er versank in die/der Tiefe; er hat mich angerufen/mir telefoniert* u.a. Über die Rolle des Sprachgefühls bei der Interpretation fakultativer Fügungen. — Die Rektion des Wortes *voll* (*voller*). Gleichzeitig ein Beitrag zu der Lehre von den Wortarten. — Relikte und Neuerungen im deutschen Verbalsystem.

Ivar Ljungerud

ERLAND EHNMARK (1903—1966)

AV

OLOF PETTERSSON

1.10.1903—6.6.1966

Den 6 juni 1966 avled Professor Erland Jacob Ehnmark, sedan 1953 medlem av Vetenskaps societeten. Döden kom hastigt. Under en vistelse i Göteborg för censorsuppdrag drabbades han av en hjärtinfarkt, som plötsligt och oväntat ändade hans liv.

Erland Ehnmark föddes den 1 oktober 1903 i Härnösand, där fadern — den i Härnösands stift välkände och omtalade Isac Ehnmark — då var präst. Han blev sedan, 1909, kyrkoherde i Torsåker, dit familjen flyttade 1911. Modern, Magdalena Markgren, var av bondesläkt; hennes far var nämndeman och häradsdomare.

Efter skolgång och studentexamen i Härnösand kom Erland Ehnmark 1922 till Uppsala, där de klassiska studierna kom att dominera. Han avlade magisterexamen i latin, grekiska, klassisk fornkunskap och i filosofi. Sin licentiatexamen avlade han i klassisk fornkunskap för professor A. W. Persson. Även om studierna i de klassiska disciplinerna var det väsentliga under Uppsala-åren, så kom dock filosofistudierna att i hög grad avsätta sina spår för framtiden. Inflytandet från Axel Hägerströms kateder var inte obetydligt hos den unge Erland Ehnmark. Hela livet igenom behöll han — jag vågar säga — en stridsställning gentemot metafysiken. Ett av de hårdaste omdömen han kunde fälla om en religionshistorisk eller religionspsykologisk teori var »Det är ju ren metafysik». Därmed var hans värdering gjord.

De klassiska studierna kröntes 1935 med doktorsavhandlingen *The Idea of God in Homer*. Det är en komprimerad avhandling på lite över 100 sidor, och den långt drivna koncentrationen och knappheten i stilen gör att det är en ganska svårtillgänglig bok, och det förde med sig att det kom att dröja rätt lång tid innan värdet av denna avhandling till fullo blev klart. Då och då kunde han ännu under de senare åren ge uttryck åt en viss besvikelse över att gravalhandlingens först så sent rönt den uppskattning han ansåg den

vara värd. Han gladdes emellertid åt varje positivt omdöme, och de blev fler och fler under årens lopp. Jag minns t.ex. med vilken rörande glädje han en gång för ett par tre år sedan pekade på en sida i en ny bok, som just anlänt till religionshistoriska institutionen. Det var Albin Lesky's *Geschichte der griechischen Literatur*, där hans Homerosavhandling var nämnd i ett positivt sammanhang. Vad Erland Ehnmark i sin doktorsavhandling vill visa är, att tron på operonliga krafter varken i psykologisk eller historisk mening kan visas vara primära i förhållandet till gudstron. Det av många forskare betonade preanimistiska stadiet i grekisk religion kan alltså inte beläggas ur den grekiska litteraturen, inte ens ur den äldsta — Homeros. Det är inte någon »operonlig kraft» eller några »operonliga krafter», som tänkes ge upphov till de utomordentliga händelser, som ger anledning till människans undran och frågor. Vad som händer i världen tillskrives tvärtom en vilja, halvt om halvt uppfattad som kommande från personliga gudar.

Det är två ting, som man speciellt observerar i Erland Ehnmarks doktorsavhandling, och vilka sedan går igenom hela hans övriga produktion. Det är *dels* den filologiska akribin, *dels* det psykologiska synsättet. Bägge hör med till hans religionshistoriska metod. Men — och det bör man lägga märke till — den psykologiska aspekten måste alltid vara parad med en sträng logik och respekt för källorna.

Den metod för religionshistorisk forskning, som begyntes i Homerosavhandlingen finner vi också tillämpad i Erland Ehnmarks andra stora arbete *Anthropomorphism and Miracle*, som publicerades 1939. I denna avhandling, som är avsevärt mer lättillgänglig än doktorsavhandlingen, ger han bl.a. en analys av myten. Myten är inte enbart primitiv vetenskap. Med lika rätt skulle man kunna kalla myten för poesi. Den står mellan båda och har givit impulser till båda. Vad som skiljer den mytiska förklaringen från den vetenskapliga förenar myt och poesi. Endast om mytens karaktär av poesi tages med i räkningen, förstår vi, att myten kan innehålla så många motsägelser och ändå bli föremål för tro och att olika tolkningar kan förekomma sida vid sida.

När Erland Ehnmark tillträdde sin professur i religionshistoria med religionspsykologi i Lund — han var den tredje ordinarie innehavaren av professuren, sedan denna inrättats 1912 — höll han sin installationsföreläsning över ämnet *Religionshistoriens gräns*. Han

var här inne på ett tema, som väl tidigare hade sysselsatt honom och som sedan kom att sysselsätta honom under hela hans liv. Problemet kan sammanfattas i frågan: »Hur långt kan vi med vetenskapens metoder nå beträffande studiet av religionerna?» Det råder väl ingen tvekan om att detta problem väcktes hos honom under de tidigare Uppsala-åren. Problemet återkommer och ventileras förutom i installationsföreläsningen, bl.a. i hans inledning till den andra svenska upplagan av William James, *Den religiösa erfarenheten* och i en av hans sista skrifter *Att studera religionshistoria*. Religionen är ett relationsförhållande mellan det övernaturliga och människan. Vetenskapen kan med sina metoder studera endast det ena ledet i denna relation. »Vetenskapen kan endast undersöka människans reaktioner, hennes handlande i förhållande till det hon anser övernaturligt och hennes föreställningar om detta. Men den kan inte undersöka det övernaturliga självt» (*Att studera religionshistoria*, sid. 16). Religionsvetenskapens objekt är alltså *människan i religionen*. Detta kan vi studera, förutsatt att vi har källor. Vår kunskap sträcker sig så långt som källorna. Saknar vi säkra källor, kan intet religionsstudium bedrivas. Detta får som följd, att vi inte kan komma åt mänsklighetens äldsta religion. Om religionens ursprung kan vetenskapen inte yttra sig. »Religionshistorien måste här göra halt som inför en oöverstiglig mur» (*Religionshistoriens gräns*, Svensk Teologisk Kvartalskrift 1949, sid. 266).

Erland Ehnmarks psykologiska aspekt på religionen och hans brottnig med problemet om religionsvetenskapens gräns ledde över till ett uttalat intresse för *mystiken*, där ju religionens emotionella sida är mest uttalad. I det stora arbetet om Nathan Söderblom och i företalet till den nya upplagan av Söderbloms Uppenbarelsereligion berör han problemet om mystiken — den omedelbara gudsupplevelsen. Om vi alltså inte kan få reda på religionens ursprung, kan vi söka att allt klarare förstå det som utgör religionens väsen och som i grunden är detsamma i alla religionens former. I mystiken kan vi studera något av detta. Där träder det till mötes på ett mer eller mindre renodlat sätt.

Studiet av Söderbloms religionsuppfattning ledde — konsekvent — till ett annat problem, problemet om de olika religionernas inbördes förhållande, och kanske i första hand till problemet om kristendomens förhållande till icke kristna religioner. På ett ställe — i

förordet till *Världens religioner i dag* — ställer han frågan om de olika religionerna har något gemensamt. Och hans svar blir: »Längtan efter frid och fred, längtan efter ett sätt att finna sig tillrätta i detta underliga liv.» I religionernas skiftande försök att hjälpa människorna till rätta i detta underliga liv är det en sak, ett mäktigt problem, som intensivt sysselsatte Erland Ehnmark under de senare åren — problemet om *lidandet* och *rättvisan*. Det kommer fram i flera av hans skrifter, t.ex. i uppsatsen om *Zeus och rätten*, en föreläsning med vilken han tog säte i Vitterhetsakademien. Ett stort antal efterlämnade excerpter och några ofullbordade manuskript bär vittne om att problemet sysselsatte honom under de allra senaste åren. Problemet var för honom — tror jag mig våga säga — mer än ett rent vetenskapligt problem, det var ett mänskligt problem.

Går man igenom Erland Ehnmarks samlade produktion, upptäcker man snart, att det i den finns en markant enhetlighet i så måtto, att många av de problem han valde att behandla i sina vetenskapliga verk mycket ofta hängde samman med det allmänmänskliga problemet att »finna sig till rätta i detta underliga liv». Vad han ville och vad han strävade efter var att presentera de olika religionernas och de religiösa personligheternas lösning av de stora problemen. Det skedde alltid på ett precist och sakligt sätt. Det dunkla och abstrusa var honom alltid främmande. Allt måste vara ordentligt underbyggt med fakta. Detta hade till följd, att han med mycket kritiskt sinne betraktade många av de moderna religionshistoriska teorierna och moderiktningarna, vilka han fann alltför äventyrliga och dåligt underbyggda. »Vi måste göra religionshistorien till en verklig vetenskap», var ett yttrande som han ofta fällde.

Som akademisk lärare hade nog Erland Ehnmark *en* stor ambition, nämligen att försöka lära sina elever just detta, att religionshistorien var en vetenskap, som hade att arbeta endast med av vetenskapen knäsatta metoder. De religionshistoriska seminarieövningarna under Erland Ehnmarks ledning var en övning i logiskt tänkande, en uppvisning i förmågan att analysera en text och träning i att utifrån ett konkret material dra rimliga slutsatser. Med förkärlek föredrog han att behandla ämnen från grekiska religionshistorien. Han återvände ofta i sina seminarieövningar till Platon, Aischylos, Sofokles och de andra stora grekerna. Det låg naturligtvis nära till hands för en klassiker att göra så. I de klassiska texterna fann han

dels ett konkret, fast utgångsmaterial, som hindrade de mera spekulativt lagda seminariedeltagarna från att irra sig ut på allmänningen, dels problem som var aktuella ur många synpunkter. Alltid hade dessa övningar något att ge av metodik och kunskapsmeddelelse. Och när de var som bäst, var de från seminarieledarens sida eleganta analyser av något religionshistoriskt problem — då i första hand givetvis från det klassiska fältet. Det låg alltid något stabilt och gediget över hans undervisning, där också den klara enkelheten och hans stundom tillämpade sokratiska metod bidrog till att fördjupa analysen av problemen. I sin undervisning liksom i sin vetenskapliga produktion var Erland Ehnmark fotad på det faktiska. Och han ville också, att hans elever skulle vara det.

Den formella elegansen utmärkte Erland Ehnmark både i tal och skrift. Hans böcker är — med något undantag — präglade av en stilistisk klarhet och formfulländning, som är få förunnat. Han yttrade också vid något tillfälle, att han nedlade en stor omsorg just på detta. Denna klarhet och redighet bidrog nog i inte ringa mån till att han blev en av vårt lands mest anlitade populärföreläsare, både i radio och i föreläsningsföreningarna. Redan under lektorstiden i Skara gjorde han inom Humanistiska förbundets ram betydelsefulla insatser för att sprida humanistisk vetenskap ut till de breda lagren. En minnesteckning över Erland Ehnmark vore i hög grad ofullständig, om inte ytterligare en sak nämndes, som betydde oerhört mycket för honom, nämligen musiken. Den följde honom praktiskt taget livet igenom, från de första övningarna på orgeln i skolsalen i Torsåker, under skol- och gymnasisttiden i Härnösand och studieåren i Uppsala, som censor i kantorsexamen och som *inspector musices* för Akademiska kapellet i Lund. Strax efter studentexamen avlade han organist- och kyrkosångarexamen. Som utövande musiker — pianist — kännetecknades Erland Ehnmark — har det meddelats mig — av perfektion och inlevelse, som *inspector musices* av en utomordentlig kunnighet inom musikens skilda områden. Mest hemmastadd kände han sig inom den klassiska musiken, den kyrkliga såväl som den profana. I musiken upplevde han något av avspändhet och rekreation. Den förjagade den disharmoni, som tidsals plågade honom svårt.

Erland Ehnmark var inte teolog av facket, och han kunde stundom yttra sig tämligen kritiskt om teologi och om somliga teologers

vetenskapliga metoder. Hans kritiska attityd var emellertid inte dikterad av motvilja. Den bottnade i det som vi tidigare här har velat betona — i hans stränga källkritiska syn. Han vann dock uppskattning från teologiskt håll. När teologiska fakulteten i Lund 1953 kallade honom till teologie hedersdoktor var det mer än en yttre artighetsgest. Det var ett bevis på värdesättning av hans insatser inom religionsvetenskapen. Och det förhållandet att Erland Ehnmark under två perioder tjänstgjorde som teologiska fakultetens dekanus bär vittne om att man värdesatte hans korrekta och flyhänta sätt att handlägga olika ärenden. Man lyssnade till vad Erland Ehnmark hade att säga, och han arbetade förvånansvärt snabbt och lätt med praktiska ting.

Erland Ehnmark hörde inte till de människor, som omedelbart avslöjar sitt innersta vid första sammanträffandet. Tvärtom kunde man kanske få intryck av en viss kantighet och brist på intresse för människorna. Men i samvaron i det dagliga arbetet, i den lilla kretsen eller på tu man hand visade han sitt intresse och sin förståelse för medmänniskorna och deras problem. Man har från sådana tillfällen ett intryck av att vad Erland Ehnmark djupt önskade var att hjälpa människorna att »finna sig till rätta i detta underliga liv».

ASTRID FRIIS (1893—1966)

AV

BIRGITTA ODÉN

1.8.1893—31.7.1966

Dagen före sin 73-årsdag, den 31 juli 1966, gick Astrid Friis bort. Med henne förlorade den nordiska historikervärlden en av sina dominerande personligheter. Under åren 1946—1964 innehade hon en professur i historia vid Köpenhamns universitet med speciell inriktning på renässanstidevarvet. Hon invaldes 1946 i Vetenskaps-Societeten i Lund. Även om hon sällan hade möjlighet att besöka oss, behöll hon ett livligt intresse för vårt samfund och hoppades ännu blott för ett år sedan, att hon skulle kunna bidra med en volym i serien Skånsk senmedeltid och renässans. Hennes relationer till lundahistorikerna var livliga och vänskapsfulla och det är många av oss som med saknad skall minnas henne, då kollegerna på båda sidor Sundet träffas för facklig och sällskaplig samvaro.

Sin största insats som historiker har Astrid Friis gjort på det internationella fältet. Hon fullföljde i detta avseende den förnämliga danska forskningstraditionen med inriktning mot internationella problem, som i Erik Arup och Albert Olsen hade sina främsta företrädare. Efter ett års studieuppehåll i London disputerade hon 1927 på en uppmärksam och livligt diskuterad avhandling, *Alderman Cockayne's Project and the Cloth Trade*, ett arbete alltför litet känt inom svensk historievetenskap. I detta behandlas inträngande och sakkunnigt den engelska klädesindustrin och klädesexporten under 1500- och 1600-talen, då ett tredimensionellt konkurrensförhållande försvårade en rationell handelspolitik: mellan engelsmän och nederländare, mellan kung och parlament och mellan Merchant Adventurers och Eastland Company. Alderman Cockaynes av Jacob I stödda förslag om ett nytt exportkompani för färdigbehandlat kläde var alltför sangviniskt. Det förde snabbt in landet i en ekonomisk kris, som fick viktiga politiska verkningar.

Sitt intresse för internationell historia demonstrerade hon även i mindre undersökningar: i de olika uppsatserna om Öresundstull-

räkenskaperna 1925, 1935 och 1962, i det viktiga och överlägset lugna inlägget i Eli F. Heckschers och Albert Olsens hetsiga kopparhandelsdiskussioner (1939) och i den skickliga analysen av ekonomiska och finansiella faktorer under de nederländska kriserna 1557 (1953). Samma förtrogenhet med europeisk debatt visade hon i sina recensioner.

Det stora arbete om prisutvecklingen i Danmark, som hon utgav tillsammans med Kristof Glamann år 1958, var också en frukt av internationell kontakt. Det var ett led i den stora inventering av Europas priser, som inletts på 1930-talet under William Beveridges auspicer. Det mödosamma insamlingsarbetet och den skickliga materialbearbetningen måste av naturliga skäl vara anförtrött åt andra, men Astrid Friis upphörde aldrig att med stor iver och personligt engagemang följa arbetets framväxt.

Sin förmåga till internationell överblick lade Astrid Friis i dagen vid de historiska kongresserna. Hennes inlägg och föredrag vid de nordiska mötena präglades alltid av en intereuropeisk infallsvinkel och vid de internationella kongresserna kände hon sig à son aise — ytterst språkkunnig som hon var och med personliga kontakter med tidens ledande historiker, särskilt inom den engelska ekonomiska historien, en Ashton, en Tawney, en Postan.

Astrid Friis önskade inte bara själv arbeta med internationella problem. Hon ville också föra ut skandinavisk forskning på internationellt plan. Hennes elever fick ofta utomnordiska ämnen att behandla och hon omfattade planen på en engelskspråkig nordisk tidskrift med levande intresse. I den nystartade *The Scandinavian Economic History Review* blev hon med det självklarast rätt medlem i redaktionskommittén.

Men Astrid Friis släppte trots sin internationella inriktning inte kontakten med dansk historisk problematik. I två inträngande studier *Kansler Johan Friis' første aar* (1933/34) och *Rigsraadet og statsfinanserne* (1942) framhävde hon med stor skicklighet finansernas centrala roll i dansk politisk 1500-talshistoria. Nedtecknaren av dessa rader vill gärna personligen få betyga, vilken inspiration till egna forskningar som utgått från dessa Astrid Friis' arbeten.

Till de nordiska undersökningarna sluter sig så till sist en serie fint avvägda personbiografier, som Astrid Friis skrev i det nya danska biografiska lexikonet, avslutat 1944. Tillsammans med Povl Bagge

ansvarade hon under många år för Historisk Tidsskrift, de danska historikernas officiella organ.

Som historiker framstår Astrid Friis, när hon nu avslutat sin forskargärning och framträder i retrospektionens ljus, som en vittsyftande, uppslagsrik och självständig forskare med stor förmåga till kritisk skärpa och inträngande analys.

Som lärare måste hon ha hämmats av en viss oförmåga att uttrycka sina tankar klart och koncist, men hennes förmåga att inspirera och handleda unga människor måste trots det ha varit stor, där om vittnar vältaligt de förnämliga avhandlingar, som utgått från hennes arbetsgrupp vid Det historiske Institut.

Historiskt institut vid Bispetorvet, i hjärtat av det gamla Köpenhamn, var i många avseenden Astrid Friis' särskilda skötebarn. Med seg energi kämpade hon för historikernas lokalfråga och lika envetet förskaffade hon dem de medel som behövdes för att ge byggnaden en vacker och värdig inredning. Resultatet är förnämligt, präglad av den kvalitetsmedvetenhet och stilkänsla som vi svenskar gärna förbinder med dansk, högborgerlig kultur.

Astrid Friis hade en stark känsla för historiens höghet och det professorala ämbetets värdighet. Detta förlänade henne en air av självkänsla och oåtkomlighet, som kunde verka isolerande. Till distansen bidrog också en viss syrlig skärpa och talets snårighet. Men den som forcerade språkvalLEN och nådde en personlig kontakt med Astrid Friis upplevde en helt annan människa: en temperamentsfull, smått flärdfull kvinna med ett stort mått självironi, med en fin förmåga till diskret inlevelse i andras livssituation och med en outtömlig fond av trofast vänskap.

RAGNAR JOSEPHSON (1891—1966)

AV

SVEN SANDSTRÖM

8.3.1891—27.3.1966

Det tog Ragnar Josephson sjuttiofem år att komma till Akropolis. När han 1929 höll sin installationsföreläsning i Lund över »den romerska andan i Sveriges konst» vittnade han om den klassiska traditionens grundläggande betydelse för en historisk byggnadskultur som han dittills ägnat en god del av sina forskarmödor och som han skulle förbli engagerad av. Men han valde karaktäristiskt nog att tala om det direkta sambandet med romersk klassicitet, det var genom denna som traditionen från Grekland nådde hitupp. Ännu med Sergel, som senare skulle uppta en rad av hans forskarår, spelade Rom huvudrollen. Det var de direkta, materiella och organiska kontakternas väg han ständigt följde, han älskade möten mellan levande konst och levande konstnärer högre än astrala tankelinjer ut mot yttersta orsaker som ständigt måste avvara den individuella händelsens karaktär och liv. Men en knapp vecka före sin bortgång besteg han, inte utan möda, Athens borgklippa, och vandrade en lång stund omkring i stillheten bland ruinblocken tillsammans med sin maka.

Av allt att döma var det ett högtidligt ögonblick. Känslan för tradition var starkt levande hos honom, och på många vägar hade han mött traditionen från Akropolis. Känslan för en gripbar och symbolisk situation som förhöjande faktor i liv och drama var honom heller inte främmande. Ett ögonblick av stum vältalighet på en tidlös scen.

Några dagar senare var han åter i Lund och fylld av planer och avsikter för Arkivmuseet, vars stora expansion under de senaste åren fyllt honom med glädje och verksamhetslust. Fysiskt uttröttad, men med en förbluffande verv tog han kontakt med alla medarbetare i tur och ordning, berättade med entusiasm om sin resa och ingrep med stor kraft i verksamheten. Natten till den 27 mars gick han bort.

Bokhandlarsonen Ragnar Josephson växte upp i Stockholm och blev Realläroverkets litterära hopp. Ännu under Uppsalaåren ägna-

de han sig flitigt åt diktning och vid 21 års ålder debuterade han med diktsamlingen »Kedjan». Men samma år debuterade han också som konsthistorisk författare, med en mycket saklig skrift, nämligen presentationen av Vassunda kyrka i den då tämligen nystartade publikationsserien Sveriges kyrkor, som hans handledare docenten Johnny Roosval höll i.

Tidigt faderlös hade han kommit att stå ganska nära farbrodern Erik Josephson som var en mycket anlitad arkitekt vilken via martialiska uppgifter kommit över på bankbyggnader och slutligen blev en stor hotellarkitekt. Erik Josephson sökte göra arkitekt av sin brorson, och denne började utbildningen med en viss ambition, men fann snart att han hellre ville studera i Uppsala. Det är troligt att han blivit litteraturhistoriker, om litteraturen studerats under en mera ömsint artistisk lärare än Henrik Schüek. Med den förmåga att förena verklighetens krav med sina egna som ofta utmärkt Ragnar Josephson, fann han medelvägen mellan farbroderns och sina önskningar genom att studera konsthistoria med tonvikt på arkitekturhistoria. Hans lärare August Hahr var mångkunnig på området och bar inte hand på någon personlig särart. Roosval riktade uppmärksamheten mot den aktiva vården, försvaret, av byggnadsminnena. Det var inte bara en torrt antikvarisk uppgift, det var lika mycket en fortsättning av nationalromantikens lyriska och dramatiska erövring av det nationella förgångna. Ragnar Josephson tog flera gånger ganska livfullt till orda för att bidra till att bevara gamla borgarhus i Stockholm, och det var om »Borgarhus i gamla Stockholm» som hans första, 1916 utkomna konsthistoriska bok skulle handla. Samma år utkom »Juridiska dikter».

Doktorsavhandlingen 1918 gällde »Stadsbyggnadskonst i Stockholm intill år 1800». Studien, som gav docentkompetens, behandlar ett delvis mycket heterogent material, och ger en rad precisa analyser av stadsplaner och byggnader, även sådana med ganska anonym karaktär. Den nyktra insikten i arkitekturens vardagsvillkor har bl.a. lett författaren att inleda med en överblick över stadsbyggnadens förutsättningar i lagar och stadgor — någonting som i de senaste årens arkitekturhistoriska forskning åter trätt i förgrunden men dessemellan varit försummat. Skenbart framträder stadsbyggnaden, denna av många olika motiv och tillfälligheter framsprungna helhet som i varje historiskt läge har sin speciella särart samtidigt

som den alltid bär djupa spår av det förflutnas förutsättningar, som en effekt av behov och nyttigheter. Men Ragnar Josephson fann inte konstens essens i en ornamentik på nyttighetens yta, han placerade i den anonyma staden in monumentalbyggnaderna och de stora plangreppen — framför allt de senare förblev i allmänhet utförda, men just därför ofta så mycket mera radikala och storstilade. Dessa planer och idéer ställde han i relation till den allmänna europeiska stadsbyggnadsdebatten och han överblickar i sin bok ett ganska imponerande material av europeiska barockplatser och nyantika anläggningar, vilkas inverkan på de svenska arkitekternas tänkande han skickligt studerar. Påverkningsforskningen, som efter konsthistoriens första, typologiska skede blivit den mest fruktbara vägen att pröva och upprätta inbördes sammanhang inom europeisk konsthistoria var och förblev ett av Ragnar Josephsons främsta arbetsinstrument. Det låg väl i hans händer, ty hans respekt för den individuella skapande insatsen var så stor att man aldrig behövde befara någon själlös tillämpning. Men det är ändå karaktäristiskt att hans estetiska samvete drev honom att söka det starkast tänkbara motgift mot en konstförklaring som i »lånet» från tidigare mästare ser hela hemligheten med skapandet. »Konstverkets födelse» redovisar just en metod att med påverkningsforskningens hjälp tränga den unika idén in på livet.

Men avhandlingen var arkitekturhistorisk, och för de närmaste decennierna blev arkitekturhistorien hans vetenskapliga huvudväg. Med sin mycket överblickande avhandling hade han tagit upp och en första gång begrundat en mängd olika problem och material. Med en intellektuell ekonomi som var lika utmärkande för honom som hans generositet med sitt ingenium tog han upp den ena tråden efter den andra och tvinnade den vidare. Om de stora europeiska platsbildningarna och monumentalbyggnaderna från barocken och renässansen som han berört i avhandlingen hade han lärt känna enbart genom böcker under krigets avspärningar. Efter kriget reste han ut och såg dem — och gick i arkiv för att lära mer om dem. Omsider gav det resultat, bl.a. i den värdefulla historiska stadsguiden »Hur Rom byggdes under renässans och barock» 1926, och i en rad publiceringar över franskt barockmaterial, som gjorde honom till en internationellt uppmärksam specialist på detta område. Han framlade nya fynd av ritningar till Louvrens östfasad av Perrault

och belyste Grand Trianons historia. Som specialist på Stockholms arkitekturhistoria var det naturligt att han fortsatte studierna av stadspalatsen. Han var kontrollant vid restaureringen av Tessins eget palats, Överståthållarämbetets hus, och trängde den vägen den store slottsarkitekten närmare in på livet, lärde sig hans teknik mycket handfast. Steg för steg vidgade han sitt forskningsområde. Tessins slottsomgivningar med dennes omfattande stadsplaneprojekt för Norrmalm behandlade han i flera skrifter — vad han då visade spelar ännu en roll i stadsplanedebatten för området mellan Sergels torg och Gustav Adolfs torg. Det skedde 1924, och samma år kom boken om »Tessin i Danmark» ut och redovisade flera av arkitektens stora slottsprojekt vilka både belyser hans skolning och hans idéer för Stockholm. Under åtskilliga år förbereddes det verk som för lång tid förblev hans största, monografien över »Nicodemus Tessin — tiden, mannen, verket» som kom ut i två delar 1930—31. Boken är framför allt betydelsefull genom sin stora bredd som motiveras av uppgiften men som är svår att uppnå utan en mycket stor mångsidighet i kunskap och insikter om tidsförutsättningar och om de praktiska förloppen, om en eklektisk smakkultur och om den skapande insatsen mitt i en sådan eklekticism. Boken visar en dynamisk historiskrivning; med största respekt för de bevarade vittnesmålen och med återhållsamhet inför luckorna i helhetsbilden försökte han ge liv och puls åt den skildrade gestalten, dramatik åt förloppen. Verket redovisar många arkivfynd och nya kombinationer, men det är varken här eller eljest som gåtknäckare och upphittare Ragnar Josephson framträder i första hand, det är alltid efter en helhet, en levande och trovärdig bild av den skapande personligheten i sin aktivitet, belyst av sina närmaste förutsättningar, som han är på väg i forskningen. Men under sina forskarår i Uppsala och Stockholm före ankomsten till Lund 1929 blev han en mycket initierad arkivforskare, och som lärare försummade han aldrig att understryka hur omöjligt det vore att skriva intressant vetenskap utan att bygga den på originaldokument som man själv letat fram. Om finnandets glädje har han f.ö. skrivit några självbiografiska rader i »Imperfektum», den lilla roman med Uppsalamotiv som han gav ut 1920.

Tessinstudierna förde vidare. De gav honom en vidsträckt kunskap om senbarock arkitektur och arkitekturutsmäckning. Slottsbyggets skulptörer som, ofta hårt tuktade av arkitektens bestämda inten-

tioner, tillförde stockholmstilljön nya värden, kom han att studera en efter en. Bernard Foucquet och René Chaveau blev vid 20-talets slut föremål för var sin specialstudie, L'Archevêque kom att bli föremål för hans forskarintresse under emeritustiden. Samtidigt med den stora monografien på svenska gav han ut »L'Architecte de Charles XII Nicodème Tessin» (1930) på franskt förlag. Det fanns all anledning att föra ut denne internationalist på en europeisk scen. Ragnar Josephson hade följt honom på hans resor, studerat hur han tagit del i en internationell diskussion och försökt egna lösningar på de monumentalaste uppgifter — bl.a. på Louvrens fasad mot det borgerliga Paris. En fortsatt utgivning planerades från franskt håll, och att den inte kom till stånd tycks främst ha berott på Ragnar Josephsons sätt att arbeta: han byggde gärna vidare på tidigare uppslag, men han föreföll alltid ointresserad av tanken att ägna ytterligare tid åt det han redan producerat. Han såg alltid framåt, det förflutna var stoff för småtimmarna. Men han var svår att engagera för översättningar av sina verk också av ett annat skäl: den språkliga dräkten i hans skrifter var ingen vehikel för meddelelse som lätt kunde byggas om för nya språkvägar, den var en konstnärlig prestation som när den en gång funnit sin definitiva form inte lät sig rivs upp utan våda. Därför kom t.ex. »Kungarnas Paris», denna utomordentliga bok om enväldets franska kungastad och debatten kring dess utformning, som kom ut på svenska 1943, aldrig att ges ut på franska trots att behovet var uppenbart.

I den studiehandbok som gällde under Ragnar Josephsons professorstid rekommenderades studenterna att bygga ut sina studier från några få punkter, från sina specialintressen, och låta kunskaperna vidga sig kring dessa som ringar på vattnet. Så hade han gjort själv, också som skribent. Förslaget stämmer dåligt med kursundervisningens epok, men frågan är om det inte var aningen för individuellt präglad redan då. Inte så många förmådde som Ragnar Josephson driva ut svallvågorna från sina djupdykningar ända ut i konstvetenskapens strandlinjer.

Som en sista frukt av hans barockstudier kom slutligen 1948 den stora översikten i Bonniers allmänna konsthistoria, »Barocken», som ominöst nog lämnade pressarna när han själv lämnade Lund, och som presenterade autokratins magnifika arkitekturscener när han tog besittningen av Dramatiska teaterns scener. Han sökte sig

långt tillbaka i boken, lät barocken rota sig i Michelangelos, Vignolas och Palladios insatser före 1500-talets mitt. Han knöt — som i många andra sammanhang — an till den stringente schweizaren Heinrich Wölfflins analys av stilskillnader renässans—barock, men han nöjde sig inte som denne med att se konstyttringarna som naturfenomen, framvuxna ur konsthistoriens ärfthlighets- och mutationslära ur en artflora med lika definitiva karakteristika som någon blomma i Linnés system. Ragnar Josephsons upplevelse av byggnaden som ett dynamiskt format skal kring en verksamhet ger boken dess spänning och enhet.

Som forskare i senbarocken och i svensk kungamiljö hade han kommit ganska djupt in i konstens förutsättningar. I motsats till sin kollega i Uppsala, Gregor Paulsson, kände han inget behov av att söka konstens förutsättningar i breda folkliga fenomen, i världsökonomiens rörelser och sociala behov. Konstlivet existerade även utan dessa artfrämmande förutsättningar. Men han intresserade sig i högsta grad för den smakmiljö som han blivit förtrogen med, och en tid planerade han att skriva en svensk smakhistoria. En rad uppsatser särskilt över relationer mellan stat och konst, över konfrontationer mellan smakriktningar och regelsystem i deras tillämpning, markerar tankegången. Bland studierna kan märkas den över »Ehrenstrahls målarlära» 1959, där han visar att »den svenska målarkonstens fader» inte bara betjänade sig av kopister för att mångfaldiga sina verk, utan också själv kopierade text för att manifesteras sin lärdom inom måleriets teori. Någon avsikt att avslöja den överdrivna pretentionen hade dock Ragnar Josephson inte, den ömsintheit han visade mot den konstnärliga aktivitet som ägnas uppbyggnaden av en självkänsla, konstruktionen av en praktfasad, gäller inte bara i hans dramatik. Också som forskare accepterade han utan naivitet och studerade med intresse och sympati de sköna och mäktiga strukturer som uppstod under en sådan individens kulturkamp.

Den stora personligheten fängslade honom som aktör, men främst naturligtvis den som inte bara hade talang, utan också tacksamhet för sin roll. Därför passade honom Sergels gestalt sällsynt väl som studieobjekt, och honom ägnade han sin sista stora undersökning, »Sergels fantasi» som kom ut i två band 1956. De festtalare som brukat kalla Ragnar Josephson en barockgestalt fick nu anledning

att begrunda en ny, uppenbar likhet. Verket är i första hand en ingående studie över Sergels liv, kontakter, impulser och skapande — av förlopp där liv och verk ofta inte går att skilja förrän det slutliga marmorverket med sin nästan frustrerande kyla står mellan åskådaren och konstnären. Den genetiska konstverksanalysen drivs här med tre utgångspunkter: i tidsförutsättningar, i den personliga situationen, i den skapande ingivelsen. Med den personliga situationen följde ett inträngande i hypotetisk personlighetspsykologi, och det är uppenbart att boken med viss rätt kunnat kallas »Sergels melankoli». Utgående från Kretschmer söker Ragnar Josephson varsamt karaktärisera denna pykniska kraftnatur med all hans ömtålighet, lättrorlighet, robusthet och vitalitet i viss överensstämmelse med den högtidliga barockallegoriska psykologi som i melankolin ser den skapande begåvningens martyrium. Sergels vän, den bisarrt geniale Carl August Ehrensvärd var ett synnerligen annorlunda kynne som Ragnar Josephson förmådde tränga djupt in i med förståelse, respekt och humor. Han gjorde det med sin fina Ehrensvärdmonografi som 1963 utgavs som en av Svenska akademiens minnesteckningar.

Omständigheterna, men också hans talang och livsaptit, gjorde att Ragnar Josephsons docentår inte kom att domineras så helt av speciminering och akademisk undervisning. Han fick 1919 ett intressant verksamhetsområde, då han blev sekreterare i Stockholms skönhetsråd. Hans sakkunskap som specialist på den äldre stadsbilden togs givetvis i anspråk, även om ingreppen i de gamla kvarteren vid den tiden var blygsamma mot nutidens, men han kom också att fungera i samband med 20-talets ganska omfattande skulptur förvärv för offentlig miljö och annan utsmyckning. Med sin egen litterära verksamhet som bakgrund hade Ragnar Josephson alltid mycket lätt att nå förtrolig kontakt med konstnärer, och nu sökte han gärna upp de skulptörer och målare som arbetade med stadens uppdrag. I deras ateljéer studerade han med intresse skissföljder, och fann att man kunde följa den konstnärliga idéns utveckling i dessa materiella avlagringar på ett märkligt instruktivt sätt. Efter arbetenas fullföljande slogs gipsskisserna sönder, och kartongerna brändes — ingen frågade efter sådana spånor. Hos Ragnar Josephson vaknade en tanke att man skulle kunna skona och använda detta material, och göra det till studieföremål. Ett tiotal år senare, 1934, skulle han börja förverkliga sin idé, som blivit

materialiserad med Arkiv för dekorativ konst. Men det arkiv som han under tiden vid skönhetsrådet kom att grundlägga blev i stället Svenska stadsförbundets stadsplanehistoriska arkiv, en grundläggande insats för den stadsforskning, som nu omsider och med mindre renodlat estetiska utgångspunkter har börjat komma igång.

Som professor i Lund sökte Ragnar Josephson på allt sätt att konfrontera sina elever med det skapande konstlivet, att bryta den kammarlärdade traditionen för att ge insikt i det konstnärliga arbetets natur. Det fanns vid universitetet i Lund en organism som hette Skånska konstmuseum, en museistiftelse som tillhörde både universitet och studentorganisation. Den använde universitetets härliga överljussal som lokal. Men här hade tidigare då och då utrymms för utställningar. Ragnar Josephson tog bort museisamlingen, som var tämligen tidsbunden och lokalt präglad, hängde ut de bästa målningarna i institutionslokalerna, och ombildade Skånska konstmuseum till en utställningsorganisation där eleverna med avsevärd självbestämmanderätt kunde ordna aktuella konstutställningar. Under en tid av konstnärlig provinsialism kom dessa utställningar att spela en stor roll för skånskt konstliv. Och för studenterna blev det en skolning av en helt ny typ. Ur utställningsarbetet växte fram bl.a. den omfattande och utmärkt kartläggande »Svensk konstkrönika under 100 år» (1944) som han utgav tillsammans med Sven Alfons och Bo Lindwall. När Arkiv för dekorativ konst efter några års begränsad verksamhet som foto- och vykortsamling fick egna lokaler och började bli en museal institution, fick fler studenter tillfälle till praktiskt umgänge med tidens aktuella konst, samtidigt som de fick en museal skolning. Samtidigt bedrevs seminarieövningar över samtida konstfenomen, och över grundtemat i arkivmuseet: konstverkets födelseprocess. En del av materialet från dessa övningar, vilka utgick ur hans grundidé, kom sedan att bilda underlaget för den mera principiella framställningen av denna, för »Konstverkets födelse», 1940.

»Konstverkets födelse» är en konstteoretisk bok, men alltigenom byggd på individuella analyser, och det är en empirisk metod till individuell genesanalys som framläggs där. Boken är livfull, dramatisk, och i sina grundlinjer oerhört viktig. Vad som där sägs om utvecklings- och påverkningslinjer, om sammansmältning, urval och reducering av den konstnärliga formen under intryck av motividé,

tradition, individuella förutsättningar och långsamt mognande insikt i den egna idén hör till det brukbaraste i svensk konstteoretiskt tänkande. Däremot skall det också sägas, att bokens exempel inte alltid håller, att vissa tankelinjer tycks intuitivt riktiga, men exemplifierade med ett material som mera fått illustrera än tjäna som underlag för den analys som skulle fört till slutsatsen. Det är en bok för en vidare läsekrets, med inte så litet av äkta diktning, och med den stora diktens förmåga att vara sann och väsentlig även när den vilar på ett subjektivt värderat material.

Hans förhållande till den aktuella konsten hade präglats av en fortlöpande utveckling från en i grunden klassisk attityd med normativa drag som redovisas i »De friaste konsternas akademi» 1917, där han framstår som en skeptisk betraktare av modernismens tendenser, till en under 30-talet allt mera fritt prövande inställning. Hans förvånande öppenhet — förvånande därför att man lätt i vårt klimat fattar en meddelsam och starkt markerad personlighet som jaginriktad — gjorde att han ständigt kunde förnya sin uppfattning, att konstnärernas egna åsikter och avsikter nådde honom utan fördröjning. Eftersom han kanske i första hand värderade och beundrade den konstnärliga akten, det stycke heroiserat liv som själva skapelseprocessen innebär, var för honom de yttre uppenbarelseformerna väsentliga endast såtillvida att han aldrig kunde fördra den ohöjda självexpressionen. Konst är gestaltning, i viss mån i samma avseende och med samma krav på distans och artikulering som teatern ställer. Den uppfattningen trodde jag mig ofta möta bakom hans synpunkter på aktuella utställningar. Det kunde innebära att han skänkte den stora gesten, den förhöjda, mytiserade gestaltningen en speciell beundran även där den intima artikuleringen kunde finnas tillfällig. Men det innebar aldrig någon bornerad avskärmning mot det nya som trängde på: man kan inte på en gång beundra skapandet och förneka dess fortbestånd.

Inom arkitekturhistorien blev Ragnar Josephson en av landets stora forskare. Inom den nutida konstens område blev hans insats inte mindre: han utbildade en lång rad av de museimän som under 30—40-talen tog vid och gjorde utställningsväsendet slagkraftigt och attraktivt, han grundade och drev en aktiv, aktuell och informativ utställningsverksamhet, och framför allt, han grundlade Arkiv för dekorativ konst och drev denna lilla specialorganism inom konst-

historiska institutionen till en häpnadsväckande blomstring som ett av landets bästa museer för modern konst. Bakom den utvecklingen ligger en målmedvetenhet, en dynamisk personlighet på en gång kraftfulla och varsamma handlande, en personlig övertalningsförmåga och ett praktiskt sinne, en samling egenskaper som är närmast unika inom hans område. Arkivmuseet blev under senare år mer av ett konstmuseum och mindre av en forskningsinstitution än från början var avsett. Delvis berodde det väl på att Ragnar Josephson som emeritus genom omständigheternas spel kom att få driva utvecklingen av sitt museum utan närmare samspel med en universitetsforskning. Delvis berodde det väl också på att museets utvecklingsmöjligheter — med det stora språnget för fem år sedan, då oväntat stora inköpsanslag möjliggjorde en representativ samling av internationellt material — befordrades av en utåtrikning.

Med avsikt har jag inskränkt mig till att tala om Ragnar Josephson som universitetsman. Hans verksamhet var alltför rik för att kunna riktigt överblickas från en enda punkt — om denna punkt inte var han själv, som i återblickande stunder snabbt och utan onödiga abstraktioner kunde binda samman trådarna till ett visserligen rikt men ändå enhetligt mönster. Skedde det i en trängre krets kom minnesbilderna med en levande omedelbarhet, en naturlig glädje över hur rikt hans liv varit, och en ganska stor blygsamhet i värderingen av den egna insatsen. Han kunde med allt större nöje erinra sig tilldragelser från de tre år, 1948—51, då han var chef för Dramatiska teatern då han fått realisera många teaterdrömmar men också fick hårda lektioner i diplomati och i diplomats gränsdragningar. Han kunde se tillbaka på upplevelser för ett konstnärligt och litterärt liv där han deltagit inte bara som teoretiker, utan också som diktare. Hans verksamhet i den tidiga ungdomen hade gällt dikten, från 20-talet blev prosan hans uttrycksmedel, och med 30-talet var han främst teaterförfattare. »Kanske en diktare» 1932 hade gjort honom känd som sådan. Under samma decennium hade han varit en mycket flitig teaterrecensent och åtskilliga av sina recensioner hade han givit ut i samlingen »Skådeplatser» 1938 — en sant lundensisk titel. Han hade minnen av ett mycket rikt sällskapsliv, inte minst från Lund där en rad av 30-talets ledande humanister hört till hans vänkrets — och från denna societet, vars preses han var 1938—46, och som valde honom till sin hedersledamot 1961.

Han hade livliga debatter och givande samarbete att se tillbaka på, men från 30-talets slut också nedstämmande meningsmotsättningar som under krigsåren fick en djupt allvarlig innebörd. Som jude med mycket stark känsla av solidaritet hade Ragnar Josephson speciella skäl att se allvarligt på den ideologiska situationen och hans engagemang på den demokratiska sidan var mycket aktivt. Hans judiskhet, som han under vissa tider själv underströk mycket starkt, var närmast en ytterligare resurs till samkänsla och kontakt, inte någonting som skilde honom ut ur något sammanhang där han i övrigt hörde hemma. Han tog med glädje emot nya bekantskaper och gladde sig åt vägar som stod öppna för honom. När han 1960 blev en av de 18 — något sent tyckte han nog själv — fick han en uppskattad vardagskommunikation upp till Parnassen.

Som lärare var Ragnar Josephson på en gång mycket återhållsam och mycket intensiv. Men upplevde framför allt hans entusiasm, hans dynamiska vilja att fylla eleverna med självförtroende, och hans nästan Rousseauanskt färgade tillit till deras naturliga snillrikhet. Han laddade upp deras sinne utan att påverka, sedan väntade han en skörd av daggfrisk väsentlighet. Den kom någon gång. Men även om novisernas spontana reaktion inför konstverken lovade gott om artistisk känslighet i framtida analyser, krävdes sedan ett långvarigt seminariearbete, där Ragnar Josephsons kritik huvudsakligen var av sokratisk natur: ytterst sällan kom han med direkta tolkningsförslag eller direktiv. Det var en akt av stor självdisciplin av en man som sjöd av otålighet och egna idéer. Själva sjudandet var en stimulans — och en oro för den som kände att det inte sjöd lika kraftigt inombords. Men om lärarens starka personlighet väckte en känsla av distans, försvann den inför hans sällsynta generositet med sin egen tid och sitt engagemang. Det är svårt att förstå att han hunnit med en så omfattande produktion och ändå praktiskt taget aldrig förefallit jäktad, att han ytterst sällan avböjt ett besök av en elev oavsett när denne anmält sig — och att han ägnade så nästan obegränsad tid åt var och en. Men även om han hjälpte till med råd och notiser ur sitt imponerande vetande, var hans inriktning alltid att lyssna och locka fram det egna, det originella hos eleven. Jag tror att det var väsentligt för honom själv också.

Minnet av detta oerhört rika temperament gör det svårt att hålla parentationens gränser. Varje minnesbild möter en antites. Ragnar

Josephsons blygsamma, lyssnande, dämpade ögonblick som lät själv-tilliten och känslan av förtrolighet växa sig stark hos hans unga vänner och elever har sin antipod i de ögonblick av euforisk livskänsla då han lyftes på en våg av övermod och i magnifika orationer lät en lössläppt kvickhet flöda över auditoriet. Han hade i vardagslag gärna en sorts inverterad heroisering, en lekfull och nykter dämpning av de stora tingen. Entusiasm utan fotfäste kunde han gyckla med, vanligen på ett förtroligt sätt. Men när han stod på estraden som festtalare, då vek han inte för de stora orden, de olympiska sfärerna. Hans mäktiga röstorgan krävde för fullt register också maximala ord, och han utnyttjade dem vanligen med mästenskap — och med en fängslande modulering. Den lilla antitesen, slaven på triumfvagnen, följde också med i festtalens char. Sitt salt miste han aldrig. Om man ibland mindes hans sceniska engagemang också när man hörde honom som katederföreläsare på universitetets sal 1, så var det för att påminna sig om att god teater och teatraliskt agerande är två helt olika ting. Ragnar Josephson var, bland mycket annat, god teater. Och det är en stor gåva att ha fått sitta i hans loge efter föreställningen och se honom återvända till en verklighet, som han kände och uppskattade så starkt.

HALVDAN KOHT (1873—1965)

AV

JÖRGEN WEIBULL

7.7.1873—12.12.1965

»Det var alltid folk som tenkte lenger fram og hadde viljar som dei ynskte samfunnet skulle lempe seg etter. Dei kunne beint fram få styringsmakt og tvinge andre til å lyde dem. Eller dei kunne ha slik ei åndsmakt at andre uvilkårlig tok opp tankane og ynskemåla deira.»

Orden är Halvdan Kohts. Han anför dem som en motivering för att han i sin forskning lagt mycken vikt vid att skildra sådana människors liv och gärningar. När det gäller att karaktärisera Halvdan Kohts eget liv och gärning faller orden lätt i minnet.

Halvdan Kohts insatser spänner över vida fält. Både som historiker och som politiker stod han länge i främsta ledet. Han hade som vetenskapsman en andlig kraft och en vitalitet, som gör det omöjligt att gå förbi eller stå likgiltig inför hans tankar och resultat. Som politiker drog han sig aldrig undan ansvaret, grep med kraft makten och besatt i hög grad förmågan att vinna andra för sina idéer.

I över ett halvt sekel intog Halvdan Koht en ledande ställning bland Nordens historiker. Hans första större vetenskapliga arbete, »Unionen og freden» utkom 1894, hans sista »Nye innhogg og utsyn» vid 91 års ålder 1964. Kohts produktion är till omfånget av väldiga, man vågar nästan säga enastående mått — i den bibliografi, som utgavs kort efter hans 90-årsdag, förtecknas sålunda inte mindre än 184 böcker, som Halvdan Koht skrivit eller utgivit, 1.306 tidskriftsartiklar och 1.614 tidningsartiklar av hans hand. Men inte bara till omfånget utan också till innehållet är denna hans produktion av enastående format.

I allmän historia har Halvdan Koht rört sig från de germanska folkens samhälls- och kulturutveckling under äldre medeltid över »Revolutionsåret 1848», den stora biografien om Bismarck, flera arbeten rörande Amerikas historia och den roll den nya stormakten i väster spelat för den kulturella och politiska utvecklingen i Europa,

till skrifterna om andra världskriget, där historieskrivningen övergått till självbiografi och memoarer med värde som historisk källa.

Inom Norges historia sträcker sig Kohts insatser som historiker över snart sagt alla tidevarv, från sagatid till nutid. Tyngdpunkten ligger på medeltidens och på 1800-talets historia.

Under främst 1910-talet behandlade Koht i en rad undersökningar källorna till Norges äldsta historia. Med kritisk skärpa granskade han beläggen för den traditionella framställningen av Norges historia under äldre medeltiden och visade hur sagamaterialet var genom-syrat av tendens och präglad av sagaskrivarens egen miljö. Resultatet blev liksom Kristian Erslevs och Erik Arups arbeten i Danmark och bröderna Lauritz och Curt Weibulls i Sverige att en ny grundval lades för framställningen av Norges och Nordens historia under äldre medeltiden.

Samtidigt med sina insatser som en av den källkritiska skolans föregångsmän i Norden släppte Koht dock aldrig intresset för samtidens problem. Hans arbeten i 1800-talets historia rörde sig kring de problem, som framför andra dominerade debatten i Norge: mål-saken, unionsfrågan och neutraliteten. Kohts många artiklar i mål-striden, bland vilka främst bör nämnas »Det norske målstrævs historie» (1898) och »Det vitskapelege grunnlage for maalstræve» (1900), vittnar liksom de »Landsmaals-stykker», som han under en följd av år utgav, om hans engagemang i målstriden. I unionsfrågan tog Koht som ung venstreman aktiv del. Som historiker resulterade detta i en rad undersökningar såsom »Unionen og freden. En histo-risk udredning av svensk krigspolitik siden 1814» (1894), »1814. Norsk dagbok hundre aar efterpaa» (1914), »Eit historisk syn på den norsk-svenske unionen» (1939) samt en rad artiklar om händelserna i samband med unionsupplösningen, som Koht skrev bl.a. i samband med 50-årsminnet 1955.

För att förstå och få en mera samlad bild av Halvdan Koht som historiker måste man studera hans sätt att angripa problemen och vända sig till de många arbeten han själv ägnat de metodiska och historiefilosofiska frågorna.

Utgångspunkten för Halvdan Kohts vetenskapliga verksamhet var hans inställning till det historiska materialet — grundvalen för de källkritiska insatser, som kännetecknade honom under de första

årtiondena som akademisk lärare. När Koht långt senare i boken »Drivmakter i historia» (1959) sökte sammanfatta »kva det er som driv fram dei kjensgjerningane», som en historiker möter i sitt arbete, underströk han, att »når eg no har freista på dette, så held eg meg med dette arbeidet på reint historisk grunn. Det vil seia at eg resonnerer over historia gjennom fakta». Den position Koht ger fakta vid diskussionen om rent historiefilosofiska problem vittnar om den vikt han i all sin vetenskapliga verksamhet tillmätte fakta. Men detta innebar inte, att han såg tolkningen av fakta som något oföränderligt. Tvärtom underströk han hur bunden en historiker alltid varit och ännu är av sin egen tids värderingar, »at kvar ein mann som ville forklare förrtida for oss, måtte vera bunden til dei føresetningane, dei tenkemåtane og dei interessene som livet i kring han hadde gjevi han». I anslutning till bl.a. Lessing framhöll Koht i detta sammanhang, att »kvar ny ætt måtte sjå på förrtida med nye augo, spørja nye spørsmål og finne nye svar». Varje forskare, framhåller Koht, måste sträva efter att se historien så sann som det är möjligt för honom. Och detta, fortsätter han, »gjeld både kjeldekritikk og syntése, alle einskilde fakta, og samanhengen mellom dem, psykologien for einskildmennene og for samfunnet» ... »Stendig spør vi etter årsaker og motiv. Og sia livet alltid er i skifte og rørsle, blir det drivmaktene i alt dette vi må søke. Her er det», understryker Koht, »historie-granskinga har lært av naturvitskapen, at det duger ikkje å spekulere abstrakt over spørsmåla. Det er den induktive vegen vi må gå. Det er dei faktiske røynslene vi må bygge på», fastslår Koht.

Helt i linje med denna grundsyn ligger den deklaration Koht sammanfattningsvis ger av sin inställning till ideologiernas, dvs. de religiösa, moraliska och politiska idéernas betydelse som drivkrafter inom historien. »Eg har jamt freista setta idéane i samheng med meir faktiske vilkår, — økonomiske, sociale eller politiske. Ein kan ikkje rive idéane laus ifrå det samfunnet dei kjem opp i eller lever i. Gjer ein det», framhåller Koht, »så blir det uråd å forklare den makta dei har kunna få.»

I viss motsättning till den rent teoretiska syn, som Koht här gör sig till talesman för, står att han själv med förkärlek valt att skriva historia i biografiens form, som t.ex. den stora biografien över Johan Sverdrup, som vidgar sig till en skildring av Norges politiska historia 1860—1890, och de över Harald Hårfagre, kong Sverre och drottning

Margareta, som i själva verket skildrar centrala partier av Norges medeltida historia. Själv var Koht medveten om den motsättning som fanns mellan hans teoretiska inställning och hans praktiska insatser som historieskrivare. »Det var statsmenn, vitskapsmenn, oppfinnarar og mange andre som såleis var med å forme eller omforme næringsliv, statsliv, åndsliv, i det heile alt samfunnsliv i historia. For min eigen part», framhåller Koht, »har eg lagt mykje av granskingsarbeidet mitt på å skildre livet og gjerninga til slike menneske. Eg har skrivi biografiar om Henrik Wergeland, Bismarck, Johan Sverdrup, Henrik Ibsen, og mange andre. Jamvel når eg skreiv om store ålmenne rørsler, slike som arbeidar-reising eller norsk bondestrid, har eg måtta la dem bli levandegjort i eit galleri av einskilde menn». Dogmatisk marxist var Koht som historiker minst av allt. »Ein historikar kan ikkje binde seg til nokon einsidig teori», framhöll Koht själv. »Men han har ei levande glede av å sjå alle dei mange makt-faktorane falde seg ut i det menneskelege samfunnet. Og det», understryker Koht till sist, »kan gje han ei hjelp til å bygge eit heilt livssyn».

Såsom historiker underströk Koht ofta, att en politikers insatser alltid måste dömas från hans egen tids utgångspunkter. Som Norges utrikesminister sökte Halvdan Koht under 1930-talet omsätta i praktisk politik de idéer om internationell skiljedom, neutralitet och nationell självständighet, som han tidigare utvecklat i historiskt sammanhang. Den neutralitetspolitik, som efter krigsutbrottet 1939 blev den logiska följden av denna inställning, fördes av Koht med kraft och i hög grad på eget ansvar. Tanken att Norges avlägsna läge och Englands herravälde på havet inte längre utgjorde ett tillräckligt skydd för landets säkerhet var ännu under vintern 1939/40 främmande för de flesta. Den tyska krigsmaktens slagkraft och de möjligheter den moderna tekniken med pansarvapen, flyg och fallskärmstrupper öppnade, demonstrerades först sedan blixtkriget på allvar prövats — i Norge den 9 april, på västfronten i maj 1940, på Balkan och i Medelhavet våren 1941 samt i Pearl Harbor den 7 december 1941 och i fjärran östern under den därefter följande vintern. Den kritik Kohts åtgärder som Norges utrikesminister under vintern 1939/40 och dagarna före den 9 april utsatts för, bygger på anakronistiska värderingar. Kohts svar till den tyske ministern, då denne

natten till den 9 april överlämnade Hitlers ultimatum, vittnar om Kohts hållning: »eg må tenke på eit ord av föraren deres», sade han, »at det folket som gjev seg for ei fremad makt uten motstand, det folket er ikkje livet verdt». I exilregeringen i London sökte Koht — nu i ett nära nog omöjligt läge — att med kraft hävda Norges ställning. Den envetna kamp han här förde för Norges nationella självständighet efter kriget präglades dock mera av idealitet än av känsla för stundens realiteter. På längre sikt saknade Kohts politik i London inte sitt berättigande. Det finns starkt fog för en annan värdering av Kohts insatser som Norges utrikesminister än dem, som tagit sig uttryck i kritiken mot honom omedelbart efter kriget. Men detta är ett fält, där en biografi lätt vidgar sig till en framställning av Norges hela utrikespolitik 1935—1940 — ett område där en teknik liknande den Koht själv så ofta använt i ovanligt hög grad skulle varit på sin plats. Norges utrikespolitik var åren 1935—40 i eminent grad Kohts egen.

I sin minnesteckning över Halvdan Koht har hans nära vän och lärjunge, professor Sverre Steen framhållit, att det faktum att Koht inte lät sig knäckas av den motgång han som politiker mötte utan efter kriget med samma kraft och vitalitet som förr förmådde samla sig till vetenskapligt och litterärt arbete, var efter Sverre Steens uppfattning Kohts »störste bedrift som menneske».

Under en period av 20 år spelade Koht efter kriget åter en ledande roll inom historisk vetenskap i Norge och i Norden. För den nya generation av unga historiker, som under 1950-talet arbetade med sina avhandlingar vid Oslo universitet, framstår Halvdan Koht inte bara som en vetenskapens »grand old man» utan också som läraren och vännen med tid och intresse för deras arbete och vetenskapliga problem.

Jörgen Weibull

HELGE NELSON

AV

TORSTEN HÄGERSTRAND

15.4.1882—23.1.1966

När Helge Nelson år 1916 tillträdde professuren i geografi vid Lunds universitet fick befattningen en innehavare, vilken i motsats till föreläsarna, från början skolats som naturvetenskapsman. Både H. H. von Schwerin, den förste på lärostolen, och Arnold Norlind, ämbetets förvaltare under flera vakansår, var representanter för en helt och hållet historievetenskaplig tradition. De hade riktat sin uppmärksamhet nästan uteslutande mot gången tid. Blickfältet var globalt eller europeiskt.

Utan att släppa sina naturvetenskapliga intressen hade också Helge Nelson tidigt tagit itu med ämnen av historisk-geografisk karaktär, men han hade också behandlat helt samtidsinriktade frågor. Han hade gjort detta långt borta från något universitet i egenskap av skolman och fältforskare. Det var med hans bakgrund naturligt, att han sökte inarbeta en naturgeografisk komponent även när han befann sig inne på det ekonomiska och sociologiska fältet. Viktigare var dock, att han ifråga om ämnesval förde fram en betoning av nu och här och ifråga om metod av direkt observation och intervju. På 1910-talet kunde denna inriktning måhända till någon del te sig som ett återupptagande av 1700- och 1800-talens akademiska bygdebeskrivningar. I dag avtecknar sig Nelsons insatser snarare som en av upptakterna till den nutida empiriska samhällsforskningen.

Vad som nyss sagts bestyrkes kanske bäst om man följer Nelsons engagemang i det enda tema som han personligen åter och åter uppehöll sig vid under hela sin forskargärning, nämligen det befolkningsgeografiska. Nelson, som åren 1906—09 var lärare vid Ölands folkhögskola, kom in på detta område genom att han fick Emigrationsutredningens uppdrag att i serien av bygdeundersökningar utföra en studie av den öländska emigrationen och dess bakgrund. Analysen förankras i en beskrivning av näringslivets utveckling under 1800-talet och dess aktuella tillstånd. Det är intressant att

observera, att när Nelson konstaterat det öländska jordbrukets dåtida efterblivenhet, så vill han förklara saken inte bara som en följd av de något ogynnsamma naturförutsättningarna och ägoförhållandena utan framförallt som en följd av lantbrukarnas låga kunskapsnivå samt bristande yrkeskompetens och organisationsförmåga. Argumenteringen är i förvånande grad densamma som tillgripes idag, när man diskuterar utvecklingsfrågor. Det vore inte korrekt att påstå, att Nelson skaffat sig sitt vetande om de öländska förhållandena genom ett systematiskt intervjuförfarande av modernt snitt, men han har dock med stöd av sin mera fritt bedrivna metod lyckats plocka fram en lång rad aspekter på emigrationen, som senare har kunnat tjäna till utgångspunkt för fortsatta studier.

Nelson iakttog redan här säsongarbetets betydelse som förstadium till flyttning och som regulator vid val av flyttningsmål. Han observerade den återföringseffekt, som höll emigrationen igång i bestämda Ortsrelationer sedan den väl börjat, något som synes präglad all slags flyttning. Han lyckas vidare dra fram uppgifter som medger jämförelser mellan emigranternas yrke hemma och ute och härleder från dessa förklaringen till de hemvändandes märkvärdigt obetydliga roll som kulturförmedlare på det ekonomiska och tekniska området.

Själv kom Nelson så småningom att särskilt fångas av frågan om sambandet mellan emigranternas hemort i Sverige och val av bostadsort i Nordamerika. Han utgick måhända från hypotesen, att de svenska koloniserarna sökte sig till miljöer, som ifråga om landskapstyp och klimat så vitt möjligt liknade vad de var vana vid hemifrån. Bevisbar eller ej gav tankegången Nelson anledning att genomföra en geografisk inventering av den svenska befolkningsgruppens utbredning i Nordamerika, vilken tog honom över två årtionden och förde honom ut på fyra halvårslånga insamlingsresor i svenskbygderna. Den teoretiska utgångspunkten kom honom därvid att huvudsakligen intressera sig för landsbygden och svenskarnas roll i markens uppodling.

Resultatet av den kombinerade fältforskningen och genomarbetningen av censusdata kom ut i en lång serie av interimrapporter under 1920- och 1930-talen och i universitetsföreläsningarna. Först 1943, sedan kriget lagt hinder i vägen för fortsatta besök i Amerika, utgavs slutsammanfattningen i två volymer med titeln »The Swedes

and the Swedish Settlements in North America». I historiskt perspektiv följer Nelson här svenskarnas rörelser västerut och norrut, gruppkolonisationerna, markägandet, relationen till andra folkgrupper och den gradvisa språkliga och kulturella assimileringen.

Även om Helge Nelsons pionjärarbete inte kom att få en publicitet, som kan jämföras med den som kommit senare litterär eller seriös emigrationsalstring till del, är det otvivelaktigt så att Nelson varit vår främste sakkunnige på området. Då man numera inom andra discipliner synes bereda sig på att fördjupa bilden av emigrationsförloppet såväl i hemlandet som i Amerika, blir Nelsons skrifter givna utgångspunkter. Härtill kommer, att de stora samlingar av brev, excerpter och andra dokument rörande emigrationen, som Nelson delvis i sista minuten bragte samman under sina långa resor, innehåller betydande mängder ännu outnyttjat källmaterial.

I fortsättningen lät Nelson åter sin forskning ta sikte på Sverige. Efter emeriteringen 1947 tog han itu med sin ålderdoms stora arbetsinsats, nämligen studiet av det inbördes sambandet i Sverige mellan näringslivets utveckling under 1800- och 1900-talen och alla slag av mera omfattande befolkningsrörelser: säsongarbeten, arbetsvandringar, emigration och inre omflyttning. Han uppmärksammade särskilt de viktigare emigrationsregionerna i landet och därjämte de småbrukarbygder inom vilka ett deltidjordbruk kombinerats med säsongarbeten och arbetsvandringar. Nelsons grundsyn på vad han ville göra förblev även under denna forskningsperiod densamma som vad den varit förut. Han intresserade sig för den tidrymd, »då ännu arbetsliv och kultur fick stark individuell påverkan av naturens särprägel och bygdernas avskildhet i olika delar av vårt land».

De citerade orden är hämtade ur inledningen till den sexhundra-sidiga volym som åttioettåringen gav ut 1963. Denna ter sig måhända till stor del som en regionalt ordnad materialsamling med kommentarer. Ett viktigt nytt bidrag som ges är emellertid belysningen av arbetsvandringarna. Dessa hade inte förut behandlats med sådan bredd som här. Nelson tycks ha varit den förste som observerat, eller i varje fall utnyttjat, passförteckningar vilka i samband med arbetsvandringarna förts av prästerskapet i vissa socknar. De gav ett dataunderlag av en typ som Nelson värdesatte högt. Han önskade nämligen alltid om möjligt belägga sina påståenden med kvantitativa uppgifter. Vid sidan av det rikhaltiga siffermaterialet

överflödar skriften av något så ovanligt i ett geografiskt arbete som biografiska notiser. Det är nyckelpersonerna i den ekonomiska utvecklingen ute i bygderna som Nelson på detta sätt velat rikta uppmärksamheten på.

Själv var Nelson knappast benägen att betona, att han i betydande grad kommit att specialisera sig på det befolkningsgeografiska fältet. Han definierade inte sina strävanden som en fråga om att lösa kategorimässigt isolerade problem. Han ställde upp syntesen som sitt mål, och med den menade han den allsidiga behandlingen av geografiska områden. Specialundersökningar var bara till för att belysa den stora och komplicerade helheten. Det var därför ur hans synpunkt helt konsekvent att han på ett tidigt stadium av sin emigrantforskning i Amerika producerade två brett upplagda regionalgeografiska monografier, nämligen »Canada, nybyggarlandet» (1922) och »Nordamerika. Natur, bygd och svenskbygd. 1—2» (1926), för övrigt de enda framställningar av denna art som fram till idag har kommit till i vårt land. Ännu hans ålderdoms stora verk innehåller stora avsnitt av allmänt regionalgeografisk karaktär rörande svenska bygder, något som otvivelaktigt kan verka förvirrande för den som söker systematiskt vetande och inte känner till i vilken riktning Nelson i realiteten syftade.

Fastän belägen något vid sidan av den nu skisserade huvudlinjen i Helge Nelsons forskning var det den tidigt utgivna »En bergslagsbygd. En historiskt-geografisk överblick» (1913) som bäst kom att svara mot det regionalgeografiska idealet inom den produktion vilken byggde på originalkällor. Här lyckades Nelson med fast grepp teckna den situation som naturutrustning, näringsliv och bebyggelse bildade, sedda tillsammans. I hans egen produktion står skriften ensam i sitt slag, men den kom att bli ett mönster för den följande generationen av geografer, något som den långa raden av monografier över bergsbruksområden och jordbruksbygder bär vittne om. Studierna av denna typ ändrade givetvis med tiden karaktär, allteftersom kraven steg på behandlingen av det historiska källmaterialet. De sökte sig allt längre bakåt i tiden och blev allt mer analytiska. Nelson själv kom så småningom att i mycket av denna utveckling se ett missförstånd av hans ursprungliga intentioner. Det är nog inte alldeles oriktigt att i hans sista arbete intolka ett nästan heroiskt försök att ensam utföra det som efterföljarna inte mäktat till-

sammans, nämligen att skildra den omedelbara bakgrunden till det nutida Sveriges ekonomiska och sociala geografi.

Den stadsgeografiska forskningen i vårt land har i huvudsak sina rötter på andra håll än i Helge Nelsons vetenskapliga författarskap. Den som sätter regionalgeografisk syntes som sitt mål kan emellertid inte gå förbi ett så viktigt fält och Nelson gjorde det inte heller. Han publicerade ett större stadsgeografiskt arbete och en rad smärre uppsatser. Det förstnämnda, med titeln »Geografiska studier över de svenska städernas och stadlika orternas läge» (1918) ter sig idag något isolerat från senare huvudströmningar. Uppsatserna blev där- emot utgångspunkt för ett mycket stort antal seminariearbeten och elevpublikationer över frågor som alltjämt har full aktualitet.

Inledningsvis nämndes, att Helge Nelson från början hade en naturvetenskaplig utbildning. Doktorsavhandlingen »Om randdeltan och randåsar» (1910) kom i själva verket att bli en klassisk under- sökning inom svensk geomorfologi. Redan 1923 kom Nelson dock att avsluta sin rent naturvetenskapliga forskning. Det skedde med skriften »Om förhållandet mellan tektonik och glacialerosion inom Säveåns flodområde». Därefter var han personligen helt fångad av mänskligt material, även om han som akademisk lärare under hela sin tid hade att svara för såväl natur- och kulturgeografi, en distink- tion vilken han för övrigt aldrig ville erkänna som något annat än nyanser inom en kring regionalgeografin samlad disciplin.

Den tid som Nelson hade över sedan forskningen fått sin del ägna- de han åt pedagogisk verksamhet av skiftande slag. Utöver den universitetsundervisning som följde med ämbetsutövningen, före- läste han flitigt under långa turnéer i landet. Det var kanske särskilt dessa resor, som med tiden gav honom ett ofantligt topografiskt vetande om Sverige. De gav honom också en högt skattad kontakt med människor från skilda verksamhetsområden utanför den aka- demiska sfären vilkas synpunkter hjälpte honom att uttolka ekono- misk-geografiska frågor. Han hörde också till den rad av lundapro- fessorer, som ofta lät sin röst höras i radions föredragsprogram på den tid då publiken ännu ansågs kunna fatta sådana.

Det var emellertid framförallt skolan, som intresserade Nelson. Tillsammans med olika medarbetare ur lärarkåren författade han skolböcker i geografi för alla stadier och han kom genom den stora spridning dessa fick att under många årtionden prägla geografi-

undervisningen med sin mycket bestämda uppfattning om vilken karaktär den borde ha. Han höll sin hand över skolan också genom att år efter år turnera som censor i studentexamen. Det var en särskild källa till glädje för honom att träffa före detta elever bland lärarna och uppmuntra dem med råd och anvisningar.

Helge Nelson blev en framgångsrik organisatör. På hans initiativ stiftades 1921 Geografiska Föreningen i Lund, en förening som har till uppgift att på ett personligt plan sammanföra lärare och studenter av skilda årgångar inom institutionens ram. Några år senare, 1925, tillkom Sydsvenska Geografiska Sällskapet, en stödorganisation, som genom finansieringen av publikationen Svensk Geografisk Årsbok givit möjligheter att publicera uppsatser i ett lokalt organ och att få till stånd byten av skriftserier med institutioner inom och utom landet. År 1933, slutligen, tog Nelson första steget till bildandet av Geografilärarnas Riksförening, vars organ Geografiska Notiser tjänar till att förmedla pedagogisk upplysning och diskussion för skolans bruk.

Vid universitetet fick Helge Nelson så småningom till stånd en geografisk institution, som länge var en av de bäst utrustade i Europa, och han arbetade outtröttligt långt efter det han lämnat chefskapet med att genom byten och gåvoavtal föröka samlingarna med kartverk, böcker, småtryck och instrument. Eftersom visuella hjälpmedel var självfallna i hans undervisning långt innan sådana ting kommit på modet i massutbildningens tecken var Nelson förutseende nog att från början bereda rum för en välordnad och ovärderlig reproduktionsavdelning vid institutionen.

Nelsons kunnande inom geologi, botanik, demografi, ekonomisk historia och etnografi tillsammans med hans virtuosa minne för realia och siffror gav honom rikligt material till en synoptisk världsbild av en typ som andra mera specialinriktade akademiker och skolmän måhända ofta hade svårt att helt uppskatta. När man läser Helge Nelsons text med dess ibland något abrupta sammanställningar, bör man inte glömma bort mot vilken rik bakgrund av associationer han själv såg sina påpekanden. I sin skrivningsmetod kunde Nelson ha mycket av den drivne matematikerns tendens att skjuta in ett underförstått »man inser lätt». Han var otålig, när omgivningen inte ville inse vad han själv så klart ansåg sig veta. Av de hårda prövningarna under de sista levnadsåren var kanske, trots

allt, de personliga sorgerna mindre tyngande än det att få se den del av livsverket, som berörde geografiundervisningen i skolan, oförstått och raserat.

Utan att någonsin ha gett sig tid till några privata intressen, knappast ens till vanlig rekreation, hade Nelson outtröttligt arbetat med och vakat över sitt ämne under nära sex decennier, när han i en ålder av 84 år gick bort den 23 januari 1966.

ELSA NORBERG (1909—1966)

AV

GUNNAR QVARNSTRÖM

27.6.1909—15.4.1966

Elsa Norberg inträdde i Vetenskaps-societeten år 1961. Hon hade då sedan 1958 varit lektor vid Högre allmänna läroverket för flickor i Malmö och tidvis verkat vid litteraturhistoriska institutionen i Lund. Dit överflyttades hennes docentur, från Uppsala, år 1962. Dessförinnan hade hon tjänstgjort som lektor vid Folkskoleseminariet i Gävle 1954—58 och, som docentstipendiat, vid litteraturhistoriska institutionen i Uppsala. Hon disputerade 1944 på en avhandling om Geijers väg från romantik till realism.

Elsa Norbergs doktorsavhandling uppvisar en bredd och ett djup av högst respektabla mått, och hennes personliga engagemang i de problem hon bearbetar är aldrig att ta miste på. Avhandlingen är, som Anton Blanck, hennes lärare, framhöll i sitt betygsutlåtande, ett betydande arbete där författaren visat mångsidighet, lärdom, känslighet för intellektuella och litterära nyanser, ett moget omdöme och metodisk säkerhet; egenskaper och kvalifikationer som fortsatte att präglade hennes verksamhet som lärare och forskare.

Doktorsavhandlingen fördjupar och skärper kunskapen om Geijer, hans personliga och intellektuella utveckling och hans reaktioner på det europeiska kulturklimatet. Det är ett komplicerat skede i den andliga odlingens historia som Elsa Norberg tecknar, och hon gör det med en klarhet och vidd i de tankehistoriska perspektiven som är imponerande. Geijerboken är en ovanlig gradualavhandling; men så var det också en ovanlig människa som skapade den, en personlighet som inte lät sig hindras av den i tidig barndom etablerade höftsjukan som genom sina följdverkningar gjorde åtskilligt för att stäcka energin och skaparlusten, utan att lyckas.

Elsa Norbergs intresse för teologiska spörsmål och filosofi konstituerar en viktig aspekt av hennes doktorsavhandling, och det fortsatte att bestämma hennes val av forskningsobjekt. Hon föreläste år 1951 i Uppsala om existentialismen i litteraturhistorisk belysning och

tre år senare om den religiösa nyorienteringen i svensk romantik. Det var synnerligen välbesökta föreläsningar, liksom också hennes skickligt genomförda serie om Heinrich Heine och den franska romantiken, hennes huvudintresse som docentstipendiat. Materialsamlingen om Heine, delvis hopbragt under en längre forskningssejour i Paris, är omfattande, men den nådde aldrig sin publika form, annat än som katederföreläsningar hållna efter stolpar. Hon berättade att det som mest fascinerade henne hos Heine, och det i så hög grad att hon delvis råkade ur den tänkta kursen, var hans erfarenheter som jude i en antisemitisk miljö: Hon ägnade oproportionerligt lång tid åt att studera och sätta sig in i den utstöttes livssituation, men hon ångrade det inte.

Produktiv i gängse mening var Elsa Norberg inte, hållen tillbaka mindre av kroppsliga besvär än av ett självkritiskt sinne som under årtal av akademisk hårdning vandes att kujonera skapardriften. Men forskningen släppte aldrig sitt grepp om henne, och hon aldrig greppet om den — fast hon i det längsta drog sig för publicering. Hon var, när hon skrev, en versionernas vän.

Under lektorsåren i Gävle och Malmö blev det inte mycket tid över för vetenskapligt arbete, särskilt som Elsa Norberg var en pedagog som satsade generöst på sin gärning under en tid av omvälvning inom skolans värld. Hon upplevde skolans arbetsgemenskap som en frigörelse och ett stimulerande stöd, efter år av akademisk ensamhet. Hennes sakkunskap inom sitt ämnesområde och hennes skarpa stridbarhet — på den rationellt konservativa kanten — togs i anspråk vid tillfällen då det gällde viktigare utlåtanden från kollegiets sida. Hon var framgångsrik som lärare och uppbyren. Det fanns någonting graciöst och elektrifierande i hennes väsen, en gnista som hennes elever kände, yngre som äldre; och hon ägde en glädje som gav hennes personlighet pondus, en själens tyngd.

Trots sin krävande gymnasietjänst publicerade Elsa Norberg förträffliga kapitel i Ny illustrerad svensk litteraturhistoria, om Geijer och göticismen, samt om Den religiösa nyorienteringen och 1819 års psalmbok. Många arbetstimmar, bland dem några av sina sista, ägnade hon Selma Lagerlöf, och det var konstnärskapet som fängslade henne, i synnerhet bildspråket och dess strukturella funktioner. Hon ville gärna se metaforiken mot bakgrund av den jungska arketyp läran, sådan den tillämpats på litteraturvetenskapens område.

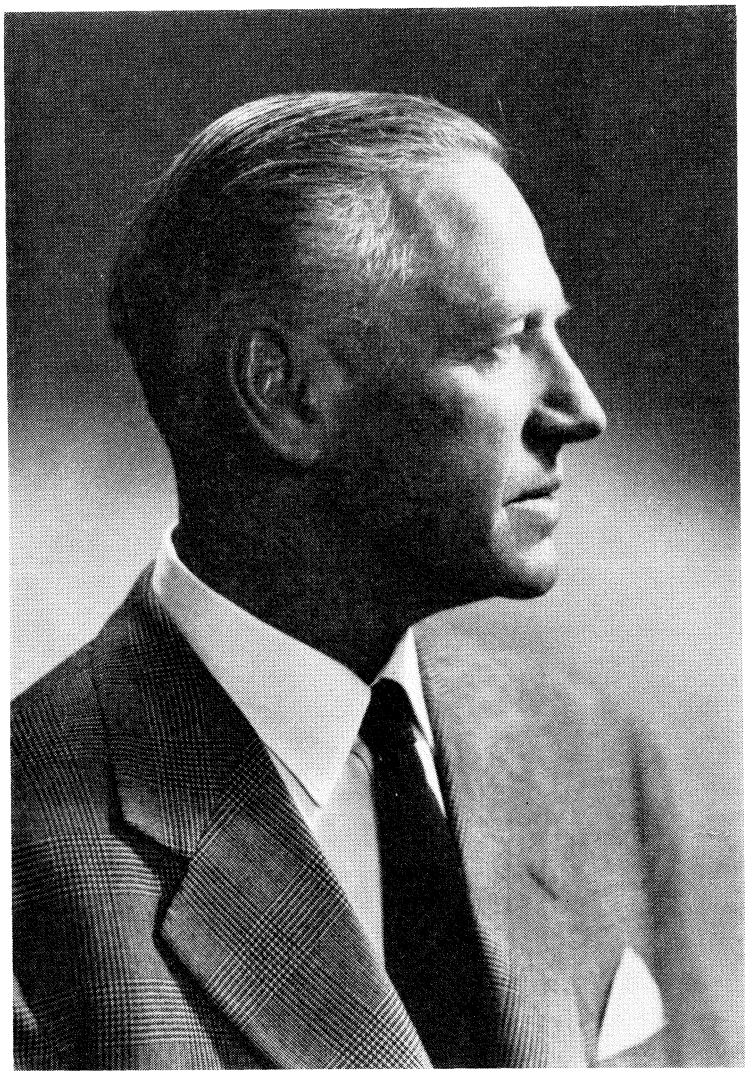
Hon föredrog alltid att hålla kapillärer öppna mellan konstverket och konstnären, mellan konstskapandet och det mänskliga, allmänmänskliga.

Elsa Norberg var humanist i kräsen mening. Det var människor hon mest av allt intresserade sig för, mer än för böcker och lärdom. Därför upplevde hon samarbetet med ungdomarna i malmögymnasiet som en ovärderlig tillgång, en källa till glädje och förnyelse. Men hon var inte den som tog utan att ge; och hon hade mycket att ge, för hon var en levande och rik människa, och tapper.

CARL PALMSTIERNA (1900—1966)

AV

ERIC VON POST

3.1.1900—12.10.1966

Friherre Carl Palmstierna ägnade sig i yngre år åt den militära banan och blev 1920 fänrik och 1925 löjtnant vid dåvarande Kronprinsens Husarregemente. I samband med regementets indragning 1928 gick han på övergångsstat. 1935 blev han ryttmästare och inträdde 1950 i reserven. Till tjänstgörande hovjägmästare utnämndes han 1941. Dessa officiella data säger emellertid föga om hans egentliga livsinsatser, som till stor del kom att ligga på andra områden.

Efter att ha lämnat den aktiva militärtjänsten utbildade Carl Palmstierna sig till lantbrukare och skogsman. Han genomgick 1929—30 den längre kursen vid Önnestads Lantmannaskola och sistnämnda år en skogskurs vid Rödjenäs varefter han under några år skötte en arrendegård under Kavlás i Västergötland. En stor förändring i hans liv inträdde 1933, då han efter sin morbror greve Jacob de la Gardie ärvde det stora godset Maltesholm, som han innehade och brukade till sin död. Hans huvudsakliga krafter ägnades åt skötseln av denna egendom, som han moderniserade: han förbättrade byggnaderna, utvecklade åkerbruket och förkovrade de redan förut stora och vackra skogarna genom plantering av träd, varvid inte minst de i samverkan med Skogshögskolan bedrivna omfattande försöksplanteringarna tilldrog sig uppmärksamhet. Alldeles speciellt studerade han härvid olika svenska och utländska lärkträdsarters användbarhet för svenska förhållanden. Genom bygandet av över 50 km skogsvägar möjliggjorde han en rationell och bärkraftig skogsdrift. Hans sinne för organisation och ekonomi kom honom härvid väl till pass och det är allmänt omvitnat, att han på ett mönstergillt sätt fullgjorde de med ansvaret för godset, ett verkligt kulturarv, förenade många och skiftande uppgifterna.

Det var helt naturligt, att en man med Carl Palmstiernas intelligens och arbetsförmåga, parad med en praktisk och klok läggning, skulle tas i anspråk för allmänna värv. I yngre dagar var han med-

lem av kommunalnämnden och taxeringsnämnden. Ett av hans viktigaste uppdrag var som av Kungl. Maj:t utsedd ordförande sedan 1956 i Skogsvårdsstyrelsen i Kristianstads län, på vilken post hans stora erfarenheter av rationell skogsskötsel kom allmänt samhällsliga intressen till godo. En högt skattad insats gjorde han också som ordförande i styrelsen för Skånes Jordägares Skogsintressenter, var till han var initiativtagare.

Palmstierna intresserade sig också varmt för verksamheten vid Institutet för växtförädling av frukt och bär (Balsgård) och var sedan dess tillkomst 1960 av Kungl. Maj:t förordnad ordförande i dess styrelse liksom han var vice ordförande i styrelsen för Föreningen för växtförädling av fruktträd. Inte minst innan staten börjat att i ökad omfattning lämna det på enskilt initiativ tillkomna Balsgårdsinstitutet ekonomiskt stöd främjade Palmstierna detta genom att anskaffa betydande privata bidrag liksom han överhuvudtaget alltid var beredd att rycka in närhelst hans hjälp påkallades. För det internationella samarbetet på växtförädlingsområdet hyste Palmstierna ett livligt intresse och vid den internationella specialkongressen för frukt och bär på Balsgård 1964 — den första i sitt slag — gjorde han en aktiv insats.

Bland Palmstiernas uppdrag i övrigt må nämnas hans ordförandeskap i styrelsen för Svenska Handelsbankens Kristianstadsavdelning, där hans goda omdöme i ekonomiska frågor och ingående kännedom om länets förhållanden gjorde hans arbete värdefullt. I sammanhanget må också framhållas, att han var medlem av styrelsen för det stora industriföretaget Nymölla AB och av ett par rederistyreiser.

Stiftande ledamot av Vetenskaps-Societeten i Lund blev Carl Palmstierna 1965. Han var också ledamot av Svenska Skogs- och Lantbruksakademin, Skogsvårdsstyrelsernas Förbunds Förtroenderåd och styrelsen för Önnestads lantmannaskola.

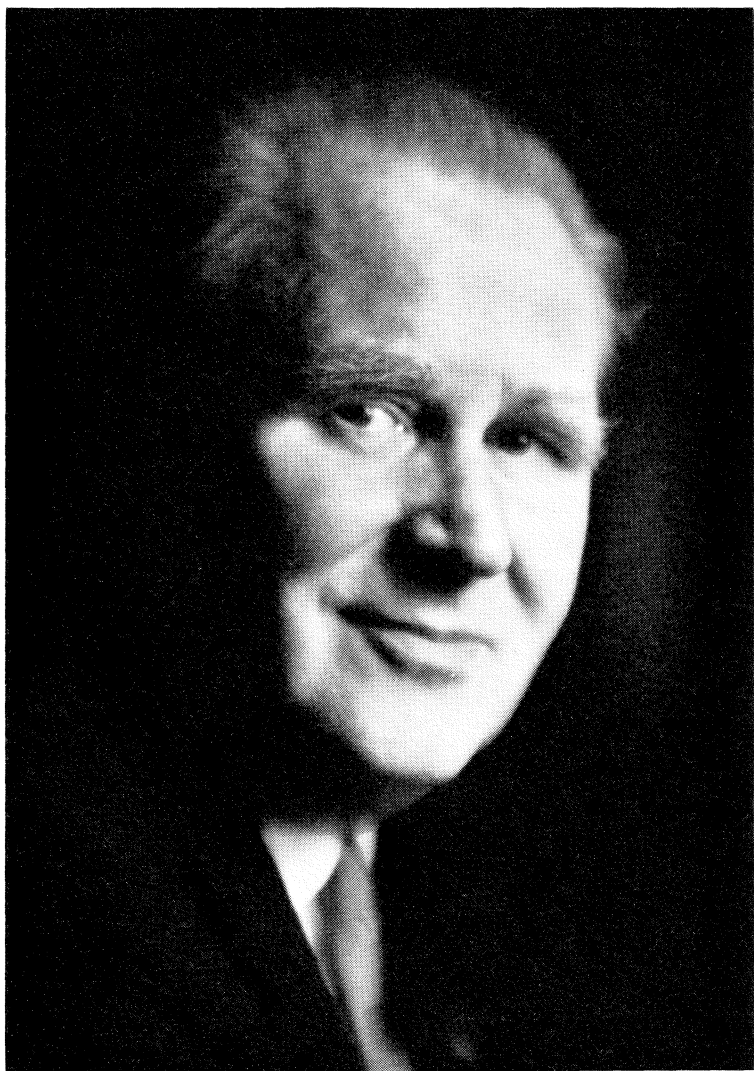
Palmstierna var en sportsman och friluftsmänniska. Under skoltiden hade han höjdhopp som favoritgren, hade sedan framgångar som ryttare och i lerduveskytte deltog han i tävlingar både om europeiskt och världsmästerskap. Hela livet igenom var jakten hans stora intresse, varom bl.a. Maltesholmskenneln för engelska settrar bär vittne. Kanske var Carl Palmstierna aldrig lyckligare, aldrig mera i harmoni med tillvaron än när han strövade omkring i skog och mark på jakt med sina vänner.

Rikt begåvad och pliktmedveten, samvetsgrann och handlingskraftig, framsynt och välorienterad var Carl Palmstierna också alltid glad, vänlig och positiv, en riddersman, som trivdes väl i vänners lag, på strövtåg i Guds fria natur eller vid middagar på Maltesholm, där han med stöd av sin maka utövade en omfattande gästfrihet. Han klokhet och driftighet framträdde på de många områden där han gjorde bestående insatser.

ERIK WELIN (1907—1966)

AV

KRISTER HANELL

24.12.1907—27.6.1966

När i somras budet nådde oss att universitetslektorn, docenten Erik Welin gått bort, kom det inte oväntat. Cancern, detta mänsklighetens gissel, hade sedan ganska länge angripit honom och brutit ner krafterna hos en högt begåvad forskare och utmärkt lärare.

Erik Algot Welin var lundapojke, född julafton 1907 och uppväxt i kvarteret mellan Winstrupsgatan och Bytaregatan. Student blev han vid Katedralskolan våren 1926 och fortsatte därefter omedelbart sina studier i klassiska språk och klassisk fornkunskap vid universitetet. 1920- och 30-talen var en lysande blomstringstid för de klassiska studierna här i Lund. De våldsamma antihumanistiska stormar, som nu vräker fram över vårt land, hade då ännu inte börjat blåsa. Martin Persson Nilsson och Einar Löfstedt, två lysande forskare och lärare, hade fört fram vårt universitet till platsen som ett av den internationella antikforskningens huvudcentra, och just året 1926 fick de i Albert Wifstrand en tredje stjärna av samma storleksordning vid sin sida. Det är föga märkvärdigt, att studenter med humanistisk orientering på den tiden ägnade sig åt klassiska studier.

Erik Welin var en av de ungdomar, som då gjorde sig redo att föra den klassiska, humanistiska bildningstraditionen vidare. Fil. mag. blev han 1932 och samma år amanuens vid seminariet för klassisk fornkunskap och antikens historia. Han hade redan då tillbragt en termin — våren 1932 — som stipendiat vid Svenska Institutet i Rom, och den personliga bekantskap med den eviga staden och den klassiska södern, som han därvid gjorde, blev livsavgörande för honom. Hade han tidigare visat en viss förkärlek för den latinska filologin, gick han nu definitivt över till den klassiska fornkunskapen. 1934 återvände han till Italien, tog 1935 licentiatexamen i klassisk fornkunskap och antikens historia och fortsatte 1936 till Grekland för att hösten samma år återvända till Rom och Svenska Institutet, där han kom att stanna som assistent i tre år.

Här vid institutet började nu Erik Welin sina djupgående forskningar i det antika Roms topografi och religionshistoria, vilkas pub-

licerade resultat var uppsatsen om de båda festdagarna vid kejsar Augustus' fredsaltare i *Dragma*, festskriften för Martin Nilsson 1939. År 1939 ingick han äktenskap med numismatikern Ulla Linder och var därefter under större delen av 1940-talet bosatt i Stockholm, där han var verksam som lärare. 1948 flyttade emellertid familjen tillbaka till Lund, och Erik Welin återupptog nu med energi sina romtopografiska forskningar. På nyåret 1953 framlade han sin doktorsavhandling, »Studien zur Topographie des Forum Romanum», där han på ett synnerligen förtjänstfullt sätt utredde en rad besvärliga problem rörande de olika domartribunalen vid Forum. Avhandlingen ledde till docentur i klassisk fornkunskap och antikens historia och följdes redan nästa år (1954) av den viktiga undersökningen över Marsfältet, »Ara Martis in Campo. Zur Frage der Bedeutung und des Umfanges des Campus Martius» i »Opuscula Romana I» (Skrifter utg. av Svenska Institutet i Rom, 18). De romtopografiska forskningarna fortsattes och resulterade bland annat i de viktiga uppsatserna om Tullianum, det gamla romerska statsfängelset i Capitoliums sluttning ner mot Forum, och om Vicus Tuscus, den ryktbara gata som i antiken förde från Forum till Tibern, båda i Pauly's Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft.

Sommaren 1957 utsågs Erik Welin till föreståndare för Svenska Institutet i Rom, en befattning som han innehade till år 1961, då han tillträdde det nyinrättade universitetslektoratet i klassisk fornkunskap och antikens historia här i Lund.

Romåren var för Erik Welin en lycklig tid. I Rom trivdes han. Här hade han föremålen för sina forskningar kring sig, och här blev han för en rad studentårgångar den skicklige och entusiasmerande introduktören till det antika och fornkristna Rom och därmed till hela den klassiska kulturvärlden. Som institutets föreståndare fick han också ledningen av de arkeologiska utgrävningarna vid San Giovenale, som igångsattes 1956 och vars första fem grävningssäsonger han har skildrat i boken om San Giovenale (1960).

När Erik Welin hösten 1961 återvände till Lund som universitetslektor, väntade honom en stor och mångsidig arbetsbörda, som han med energi och intresse tog itu med. Hans hälsa var emellertid redan nu angripen, men med en beundransvärd viljestyrka fullgjorde han sina åligganden och med ett lika beundransvärt tålamod bar han sitt tunga lidande fram till slutet.

GUNNAR WIGSTRAND (1903—1965)

AV

KRISTER HANELL

11.1.1903—19.11.1965

För jämnt ett år sedan, på dagen för högtidssammanträdet, som var den 20 november 1965, fick Vetenskaps-Societeten sorg. Då kom, plötsligt och oväntat, skräckbudet att vår skattmästare, ingenjören Gunnar Wigstrand och hans hustru dagen innan omkommit vid en svår trafikolycka på gränsen mellan Småland och Blekinge. Vi hade svårt att fatta detta. Gunnar Wigstrand, nyss så vital och fylld av intresse och arbetslust, och fru Ingrid Wigstrand, som vi alla satte så högt och tyckte så mycket om, hade ryckts bort av ett blint ödes slag.

Gunnar Wigstrand var född den 11 januari 1903 som son till disponenten vid Karlshamns yllefabrik Hemil Wigstrand och hans maka, född Danielsson. Fabriken ifråga ligger inte i själva staden Karlshamn utan vid Åkeholm, 15 km längre norrut, vid en av forsarna i Mörrumsåns dalgång. Häruppe, i en på en gång leende och ståtlig natur, växte Gunnar Wigstrand upp, och här grundlades den djupa kärlek till det blekingska landskapet och till dess växt- och djurliv, som utmärkte honom. I Karlshamns realskola blev han och jag för jämnt 50 år sedan, hösten 1916, klasskamrater, och eftersom det vid tiden för första världskriget inte fanns något gymnasium i Karlshamn, flyttade vi båda hösten 1918 till Kristianstads högre allmänna läroverk, där vi blev studenter våren 1922. Gunnar Wigstrand gick latinlinjen liksom jag, men det ämne som under skoltiden fångade hans intresse och där han var oss andra i klassen vida överlägsen, var biologi. Dock var hans inställning till biologien inte egentligen en naturforskarens utan snarare en humanists. Han intresserade sig för djurens, särskilt fåglarnas, vanor och sätt att uppträda, deras psykologi. Och i det gamla humanistiska gymnasiet grundlades och utvecklades också hos honom det intresse och den förståelse för humaniora och humanistisk forskning, som med åren blev mer och mer framträdande. Hans intresse för böcker hade vaknat redan under gymnasietiden, och till slut blev han en kräsen bibliofil.

Efter studentexamen skildes våra vägar för ett par decennier för att så småningom åter mötas här i Societeten. Gunnar Wigstrand kom inte till Lund som student. Han var sina föräldrars enda barn, och det stora familjeföretaget, som grundats av hans morfar, tog honom i anspråk. Det var en given sak, att han skulle utbilda sig i textilbranschen, och redan på 1940-talet, medan fadern ännu levde, övertog han i realiteten det ledarskap, som han efter faderns död 1951 innehade även formellt.

Tio kilometer söder om Åkeholm, i Mörrum, tillbragte en annan trogen son av Blekinge sin tillgängliga fritid, den för oss alla här oförglömlige Albert Wifstrand. Och mellan dessa båda män, som väl hade sett varandra, om än flyktigt, redan under skoltiden i Karlshamn, utvecklade sig en intim och bestående vänskap. Det var också Albert Wifstrand, som introducerade Gunnar Wigstrand i Vetenskaps-Societeten, där han 1944 blev stiftande ledamot. Här i Societeten trivdes Gunnar Wigstrand synnerligen väl och kom gärna till sammanträdena, i regel tillsammans med sin högt bildade hustru, fru Ingrid Wigstrand, som delade sin mans intressen och även hon trivdes i vår krets. Från årshögtiderna kunde endast mycket tungt vägande skäl hålla dem borta. Så vitt jag har kunnat konstatera, har Ingrid och Gunnar Wigstrand under de 20 år de tillhörde Societeten endast varit frånvarande från två årshögtider. Det trogna intresset för Societeten och dess liv fick också gensvar i denna krets. Redan 1949 invaldes Gunnar Wigstrand i styrelsen, och då Thorild Dahlgren efter trettioårig tjänst 1964 nedlade skattmästarämbetet, var det närmast självklart att Gunnar Wigstrand skulle efterträda honom. Hans verksamhet på denna post blev blott alltför kort. När ett år gått, var han borta.

Gunnar Wigstrand var en framstående fackman på sitt område och en skicklig företagsledare. Men han älskade inte att synas. Han var tillbakadragen för att inte säga blygsam. Men han var sina vänners vän, och många är de censorer som vid sina besök i Karlshamn fått åtnjuta Ingrid och Gunnar Wigstrands gästfrihet i deras hem i Åkeholm. Rakryggad och självständig var han, och det har med rätta sagts, att ingen någonsin har hört honom fälla ett elakt omdöme om någon. Hela hans personlighet präglades av gedigen arbetsinsats, hög bildning, försynthet och mänsklig godhet. Hans hustru Ingrid var likadan. Här i Societeten saknar vi dem.

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

1966

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

Beskyddare

H. M. KONUNGEN

Bortgångna hedersledamöter

Montelius, Gustaf Oscar Augustin, riksantikvarie, f. 9/9 1843, † 4/11 1921.
Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, excellens, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.

Tegnér, Esaias Henrik Vilhelm, professor, f. 13/1 1843, † 21/11 1928.
v. Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, excellens, professor, f. 22/12 1848, † 25/9 1931.

Müller, Sophus Otto, museumsdirektör, f. 24/5 1846, † 24/2 1934.

Kock, Karl Axel Lichnowsky, professor, f. 2/3 1851, † 18/3 1935.

Meillet, Paul Jules Antoine, professor, f. 11/11 1866, † 21/9 1936.

Evans, Sir Arthur John, professor, f. 8/7 1851, † 11/7 1941.

Wölfflin, Heinrich, professor, f. 21/6 1864, † 19/7 1945.

Hirn, Yrjö, professor, f. 7/12 1870, † 23/2 1952.

Croce, Benedetto, senator, f. 25/2 1866, † 20/11 1952.

Heckscher, Eli Filip, professor, f. 24/11 1879, † 23/12 1952.

Löfstedt, Haimon Einar Harald, professor, f.d. praeses, f. 15/6 1880, † 10/6 1955.

Weibull, Lauritz Ulrik Absalon, professor, f.d. praeses, f. 2/4 1873, † 2/12 1960.

Ekwall, Bror Oskar Eilert, professor, f. 8/1 1877, † 23/11 1964.

Josephson, Ragnar professor, f.d. praeses, Lund, f. 8/3 1893, † 27/3 1966.

Nilsson, Nils Martin Persson, professor, Lund f. 12/7 1874, † 7/4 1967.

Styrelse

Praeses: *Carl Fehrman* (1964).

V. praeses: *Bertil Ejder* (1961).

Sekreterare: *Sven Sandström* (1965).

Skattmästare: *Axel Roos* (1965).

Medlemmar: *Thorild Dahlgren* (1933), *Elam Tunhammar* (1961), *Claes Schaar* (1961), *Gösta Carlsson* (1962), *Lars-Arne Norborg* (1966).

Suppleanter: *Birger Sallnäs* (1963), *Berta Stjernquist* (1965), *Sören Halldén* (1966).

Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: *Birger Sallnäs* (1957), *Hans Regnéll* (1957), *Gösta Carlsson* (1964), *Berta Stjernquist* (1965).

Suppleanter: *Bertil Ejder* (1957), *Kerstin Hadding-Koch* (1965).

Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: *Claes Schaar* (1959), *Hans Regnéll* (1961), *Staffan Björck* (1963), *Birgitta Odén* (1964).

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: Societetens Praeses.

Sekreterare: *Birgitta Odén*.

Medlemmar: *Thorild Dahlgren*, *Holger Arbman*, *Krister Hanell*, *Jerker Rosén*, *Erik Cinthio*.

Revisorer

Carl-Erik Quensel, *Olof Nordström* (1965).

Suppleanter: *Hans Regnéll*, *Sven Ekbo*.

Bortgångna stiftande ledamöter

v. Hallwyl, Walter, greve, f. 26/1 1839, † 27/2 1921.

Edstrand, Reinhold Theodor Werner, direktör, f. 15/6 1882, † 25/11 1923.

Swartz, Carl Johan Gustaf, universitetskansler, f. 5/6 1858, † 6/11 1926.

Petrén, Karl Anders, professor, f. 2/12 1868, † 16/10 1927.

Wachtmeister, Axel Wilhelm, greve, kammarherre, f. 16/7 1869, † 24/8 1929.

Engeström, Max Emil Leopold, konsul, f. 15/11 1867, † 25/3 1930.

v. Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf, ryttmästare, godsägare, f. 8/2 1965, † 16/5 1930.

v. Hallwyl, Anna Fredrika Wilhelmina, f. *Kempe*, grevinna f. 1/10 1844, † 27/7 1930.

Haffner, Johan, stadsläkare, f. 6/9 1876, † 14/4 1931.

Sahlin, Johan Albert, fabriksägare, f. 7/9 1868, † 17/5 1936.

Swartz, Pehr Johan Jacob, direktör, f. 21/10 1860, † 5/6 1939.

Westrup, Johan Wilhelm Magnus, v. konsul, f. 13/5 1862, † 9/11 1939.

Lundahl, Nils, fil. d:r, f. 23/5 1858, † 16/6 1940.

Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm, friherre, hovstallmästare, f. 15/10 1887, † 9/4 1941.

Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie, f. friherrinnan *Cederström*, f. 16/3 1859, † 28/8 1941.

Montelin, Adolf Fredrik, apotekare, f. 17/1 1871, † 28/10 1941.

- Sahlin, Carl Andreas*, fil. d:r, f. 15/12 1861, † 22/1 1943.
Jacobsen, Helge, direktör, f. 24/12 1882, † 21/6 1946.
Lundberg, Sven Emil, bergsingenjör, direktör, f. 21/8 1889, † 24/3 1947.
Lundblad, Nils Waldemar, hovrättsassessor, direktör, f. 7/12 1888, † 25/9 1947.
Munksgaard, Ejnar Johannes, forlagsboghandler, dr. phil., f. 28/2 1890, † 6/1 1948.
Thott, Gustaf Otto Tage Stig, greve, hovjägmästare, f. 29/1 1885, † 4/7 1948.
Sahlin, Bo Carl Henrik, med. lic., direktör, f. 24/7 1901, † 18/2 1949.
Nordqvist, Gunhild Theresia Elvira, f. *Edstrand*, doktorinna, f. 23/9 1883, † 18/12 1951.
Roos, Axel Bernhard, jur. d:r, advokat, f. 4/3 1886, † 24/8 1957.
v. Schmitterlöw, Adelheid Emma Otburgis, godsägare, f. 15/8 1875, † 16/5 1959.
Edstrand, Karin Thekla Eleonora, fröken, f. 3/7 1880, † 7/12 1959.
Sandberg, Ivar Nils Gotthard, direktör, f. 28/7 1881, † 2/1 1961.
Berger, Svante Edwin Larsson, direktör, f. 13/5 1871, † 2/2 1962.
Dunker, Henry Christian Louis, fabriksdisponent, f. 6/9 1870, † 3/5 1962.
Lundeqvist, Gösta Evald Andreas, civilingenjör, direktör, f. 3/10 1892, † 12/7 1962.
Nevsten, Andreas Edvard, byggmästare, f. 18/3 1885, † 27/9 1962.
Sahlin, Stig Erik Gunnar, ambassadör, f. 2/8 1899, † 10/6 1963.
Wiberg, John Åke Truls, överintendent, f. 30/3 1902, † 25/11 1963.
Berger, Carl Magnus, direktör, f. 18/3 1915, † 20/11 1964.
Bergh, Thorsten Christian Howard, jur. o. fil. kand., konsul, f. 1/10 1901, † 11/1 1965.
Wigstrand, Gunnar, disponent, f. 11/1 1903, † 19/11 1965.
Palmstierna, Carl Otto, friherre, hovjägmästare, Maltesholm, f. 3/1 1900, † 12/10 1966.

Stiftande ledamöter

- Lundström, Margit Johanna Palæmona Cecilia*, f. *von Geijer*, generalska, Landskrona, f. 24/2 07, 32.
Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild, fil. d:r, assuransdirektör, Malmö, f. 25/6 88, 33.
Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia, f. *Fahlbeck*, professorska, Göteborg, f. 18/1 97, 34.
Wijkander, Klara Severina, f. *Kock*, fru, Göteborg, f. 28/11 88, 40.
Ehrnberg, Gösta Theodor, direktör, Simrishamn, f. 26/5 95, 42.
Wehtje, Ernst Jonas, tekn. d:r, direktör, Malmö, f. 17/7 91, 45.
Hjelme-Lundberg, John, konsul, Tenhult, f. 26/5 02, 50.
Crafoord, Holger Alf Erik, direktör, Lund, f. 25/7 08, 52.
Thott, Greta Linnéa, grevinna, Holmeja, f. 25/2 08, 53.
Hammariskiöld, Sven Ludvig, direktör, f.d. hovrättsråd, Malmö, f. 14/12 01, 54.

- Bendz, Olof Gregor Mortimer*, godsägare, Vallberga, f. 15/9 04, 54.
Sandblom, Grace, f. *Schaefer*, professorska, Lund, f. 13/5 07, 54.
Bergengren, Axel Göran Magnus, civilekonom, Lund, f. 16/6 21, 55.
Hansen, Einar Anton, direktör, Malmö, f. 14/11 02, 55.
Gyllenkrok, Thure-Gabriel, friherre, Björnstorp, f. 23/5 22, 57.
Tunhammar, Elam Wihlgott, direktör, Malmö, f. 18/1 03, 58.
Hansen, Jozzi Ella, f. *Jensen*, verkst. direktör, Malmö, f. 23/7 12, 59.
Jensen, Arthur Marinus, direktör, Köpenhamn, f. 13/2 91, 60.
Möller, Frans Ballieu, direktör, Lund, f. 25/2 97, 60.
Thomasson, Tage Emanuel, civilingenjör, direktör, Klippan, f. 16/10 94, 60.
Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, verkst. direktör, Malmö, f. 11/2 04, 60.
Graebe, Eiler Otto, domkyrkoarkitekt, Lund, f. 23/7 92, 62.
Eklblom, Sven Gustav Ingemar, konsul, Hälsingborg, f. 17/3 03, 62.
Rausing, Gad Anders, fil. lic., direktör, Lund, f. 19/5 22, 62.
Holmström, Nils Gunnar Teodor, jur. kand., direktör, Malmö, f. 30/10 04, 63.
Rausing, Hans Anders, direktör, Lund, f. 25/3 26, 63.
Larsson, Sven Gunnar, direktör, Stockholm, f. 29/5 11, 64.
Roos, Axel Bernhard, bankdirektör, Malmö, f. 16/6 22, 64.
Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. *Boon*, fru, Halmstad, f. 19/6 15, 65.
Hallström, Hadar Erik H:son, direktör, Hälsingborg, f. 15/6 00, 65.
Acking, Carl-Axel, professor, Lund, f. 8/3 10, 66.
Lauritzson, Tore, civilingenjör, Hälsingborg, f. 19/4 13, 66.

Seniorer

- Fabricius, Knud Frederik Krog*, professor, Köpenhamn, f. 13/8 75, 25.
Eidem, Erling, f.d. ärkebiskop, Uppsala, f. 23/4 80, 20.
Lindkvist, Erik Harald, rektor, Hälsingborg, f. 14/10 81, 20.
Landquist, John, professor, Stocksund, f. 3/12 81, 21.
Lindblom, Christian Johannes, professor, Lund, f. 7/6 82, 34.
Belfrage, Sixten Esbjörn Mauritz, fil. d:r, Åkarp, f. 27/7 83, 27.
Pedersen, Johannes Peder Ejler, professor, Köpenhamn, f. 7/11 83, 27.
Nyman, Alf Tor, professor, f.d. praeses, Lund, f. 12/3 84, 20.
Sahlgren, Gustaf Fredrik Jöran, professor, Uppsala, f. 8/4 84, 20.
Kjellin, Tor Helge, professor, museiintendent, Karlstad, f. 24/4 85, 20.
Liljegren, Sten Bodvar, professor, Uppsala, f. 8/5 85, 20.
Lagerroth, Lars Fredrik Barthold, professor, Lund, f. 10/9 85, 20.
Jaakkola, Kaarle Jalmari, professor, Helsingfors, f. 1/1 85, 35.
Mörner, Agnes Marianne, rektor, Lund, f. 4/1 86, 20.
Weibull, Curt Hugo Johannes, professor, Göteborg, f. 19/8 86, 20.
Nordal, Sigurdur, minister, Reykjavik, f. 14/9 86, 36.
Bull, Francis, professor, Oslo, f. 4/10 87, 32.
Friis-Johansen, Knud, professor, Köpenhamn, f. 1/11 87, 37.
Fraenkel, Eduard, professor, Oxford, f. 17/3 88, 33.

- Rooth, Erik Gustaf Theodor*, professor, Lund, f. 22/4 89, 33.
Galster, Georg, fil. d:r, museumsinspektör, Köpenhamn, f. 17/5 89, 44.
Karlgren, Klas Bernhard Johannes, professor, Stockholm, f. 5/10 89, 20.
Andrén, Georg, f.d. landshövding, Lerum, f. 10/12 90, 36.
Hedström, Karl Fredrik Gunnar, professor, Lund, f. 31/12 90, 37.
Ruin, Hans Valdemar, professor, Lund, f. 18/6 91, 40.
Thomson, Arthur Natanael, f.d. universitetskansler, Lund, f. 6/11 91, 27.
Nordman, Carl Axel, fil. d:r, f.d. statsarkeolog, Helsingfors, f. 28/1 92, 45.
Brandt, Frithiof, professor, Köpenhamn, f. 23/5 92, 32.
Kjellberg, Sven Torsten, museiintendent, Lund, f. 22/6 92, 44.
Hammerich, Louis Leonor, professor, Köpenhamn, f. 31/7 92, 36.
Werin, Algot Gustaf, professor, Lund, f. 19/10 92, 25.
Olinder, Olof Gunnar, docent, rektor, Göteborg, f. 10/7 93, 34.
Richter, Herman Bror, förste bibliotekarie, docent, Lund, f. 6/9 93, 35.
Pleijel, Hilding Athanasius, professor, Lund, f. 19/10 93, 35.
Löfstedt, Ernst Martin Hugo, professor, Uppsala, f. 13/12 93, 34.
Siegvold, Herman Sigban, professor, Lund, f. 13/2 94, 48.
Carlsson, Nils Gunnar, professor, Hälsingborg, f. 7/3 94, 26.
Collinder, Nils Alfred Torbjörn (Björn), professor, Uppsala, f. 22/7 94, 36.
Tilander, Artur Gunnar, professor, Stockholm, f. 22/7 94, 31.
Olsson, Bror Hjalmar, förste bibliotekarie, Lund, f. 6/8 94, 39.
Lindquist, Ivar Artur, professor, Lund, f. 31/5 95, 25.
Pipping, Hugo Edvard, professor, kansler för Åbo akademi, Helsingfors, f. 12/6 95, 44.
Åkerman, Johan Henrik, professor, Lund, f. 31/3 96, 34.
Rubow, Poul Victor, professor, Köpenhamn, f. 9/1 96, 30.
Skautrup, Jens Peter Andreas, professor, Aarhus, f. 21/1 96, 46.
Holtmark, Anne Elisabeth, professor, Oslo, f. 21/6 96, 49.
Barr, Kaj, professor, Köpenhamn, f. 26/6 96, 49.
Knutsson, Knut Peter, professor, stadsbibliotekarie, Stockholm, f. 5/3 97, 28.
Elovson, John Harald, docent, lektor, Lund, f. 1/6 97, 37.
Olivecrona, Knut Hans Karl, professor, Lund, f. 25/10 97, 35.
Gjerstad, Erik Paul Einar, professor, Lund, f. 30/10 97, 41.
Dedering, Sven Emanuel, professor, Lund, f. 10/12 97, 38.
Valmin, Mattias Natan, lektor, Växjö, f. 30/5 98, 37.
Amundsen, Leiv, professor, Oslo, f. 30/5 98, 49.
Bøggild-Andersen, Carl Olof, professor, Aarhus, f. 20/6 98, 46.
Steen, Sverre, professor, Oslo, f. 1/8 98, 46.
Bayer, Raymond, professor, Paris, f. 2/9 98, 47.
Aspelin, Gunnar, professor, Lund, f. 23/9 98, 29.
Skard, Eiliv, professor, Oslo, f. 19/10 98, 51.
Harrie, Ivar Olav, chefredaktör, Malmö, f. 18/3 99, 32.
Andersson, Carl Ingvar, riksarkivarie, Stockholm, f. 19/3 99, 31.
Helgason, Jón, professor, Köpenhamn, f. 30/6 99, 38.

- Postan, Michael*, professor, Cambridge, f. 24/9 99, 51.
Sveinsson, Einar Ólafur, professor, Reykjavik, f. 12/12 99, 45.
Hannerberg, Carl David, professor, Stockholm, f. 29/7 00, 52.
Frisk, Jöns Ivan Hjalmar, professor, Göteborg, f. 4/8 00, 44.
Wieselgren, Per Väinö, lektor, Eslöv, f. 4/8 00, 47.
Strömbäck, Dag Alvar, professor, Uppsala, f. 13/8 00, 35.
Mägiste, Julius, professor, Lund, f. 19/12 00, 53.
Kjöllerström, Sven Gottlieb, professor, Lund, f. 28/1 01, 39.
Moltke, Erik, dr. phil., Köpenhamn, f. 4/4 01, 43.
Svensson, Sigfrid Oskar, professor, Lund, f. 1/6 01, 47.
Mackensen, Lutz, professor, Bremen, f. 15/6 01, 32.
Elling, Christian, professor, Köpenhamn, f. 14/11 01, 45.
Kakridis, Johannes, professor, Saloniki, f. 17/11 01, 47.
Diano, Carlo, professor, Padova, f. 2/2 02, 53.
Lombard, Alf, professor, Lund, f. 8/7 02, 40.
Åkerlund, Alvar Walter, universitetslektor, Lund, f. 23/12 02, 36.
L'Orange, Hans Peter, professor, Oslo, f. 2/3 03, 40.
Syme, Ronald, professor, Oxford, f. 11/3 03, 48.
Gustafson, Alrik, professor, Minneapolis, U.S.A., f. 23/4 03, 48.
Schreiner, Johan Christian, professor, Oslo, f. 25/5 03, 45.
Clark, Sir Kenneth McKenzie, museidirektör, London, f. 13/7 03, 42.
Blatt, Franz, professor, Århus, f. 31/8 03, 34.
Johannisson, Ture Gustaf, professor, Göteborg, f. 26/9 03, 41.
Svensson, John Alfred, docent, Lund, f. 5/2 04, 45.
Hafström, Adolf Gerhard G:son, professor, Lund, f. 27/3 04, 55.
Svendsen, Paulus, professor, Oslo, f. 17/4 04, 58.
Ek, Sven Theodor, docent, lektor, Lund, f. 17/5 04, 52.
Hanell, Krister, professor, Lund, f. 8/8 04, 38.
Janzén, Assar Götrik, professor, Berkeley, Calif. U.S.A., f. 22/8 04, 51.
Ahldén, Tage Robert, professor, Lund, f. 24/8 04, 55.
Arbman, Holger, professor, f.d. praeses, Lund, f. 8/9 04, 46.
Hald, Kristian, professor, Köpenhamn, f. 9/9 04, 53.
Arngart, Olof Sigfrid, professor, Lund, f. 15/4 05, 42.
Webster, Thomas Bertram Lonsdale, professor, London, f. 3/7 05, 49.
Jankuhn, Herbert, professor, Göttingen, f. 8/8 05, 58.
Sundberg, Sune Waldemar, docent, Lund, f. 18/1 06, 60.
Falk, Knut-Olof, professor, Lund, f. 19/4 06, 46.
Dahlberg, Anders Torsten, professor, Göteborg, f. 18/8 06, 44.
Svalenius, Ivan Håkan, docent, lektor, Lund, f. 7/9 06, 44.
Christensen, Aksel Erhard, professor, Köpenhamn, f. 11/9 06, 50.
Rydbeck, Monica Augusta Elisabeth Christina, docent, förste antikvarie, Stockholm, f. 11/11 06, 44.
Ahlström, Gustaf Gunnar, docent, Stockholm, f. 25/11 06, 45.
Ljunggren, Karl Gustav, professor, f.d. praeses, Lund, f. 6/12 06, 37.
Axelsson, Bertil Folke Bonde, professor, Lund, f. 22/12 06, 38.

- Gierow, Krister Adolf*, överbibliotekarie, Lund, f. 11/5 07, 56.
Ejurling Oscar Anders, professor, Lund, f. 12/5 07, 56.
Billeskov Jansen, Frederik Julius, professor, Köpenhamn, f. 30/9 07, 54.
Quensel, Carl-Erik, professor, Lund, f. 9/10 07, 46.
Jarring, Gunnar Valfrid, ambassadör, Moskva, f. 12/10 07, 37.
Kapsomenos, Stylianos Georg, professor, Saloniki, f. 29/11 07, 50.
Yrwing, Hugo Ulrik, docent, lektor, Lund, f. 23/1 08, 61.
Zilliacus, Johan Henrik, professor, Helsingfors, f. 23/1 08, 54.
Staiger, Emil, professor, Zürich, f. 8/2 08, 54.
Welinder, Per Emil Carsten, professor, Lund, f. 28/4 08, 54.
Segerstedt, Torgny, professor, Uppsala universitets rektor, Uppsala, f. 11/8 08, 36.
Wikander, Oscar Stig, professor, Uppsala, f. 27/8 08, 48.
Bendz, Claës Gerhard Mortimer, professor, f.d. praeses, Köpenhamn, f. 16/10 08, 43.
Edlund, Söen Göran, professor, Lund, f. 12/1 09, 54.
Pfannenstill, Bertil Algot, docent, Lund, f. 22/2 09, 48.
Neumann, Sven Gösta, docent, Lund, f. 10/3 09, 62.
Rosén, Jerker Ingmar, professor, f.d. praeses, Lund, f. 6/5 09, 45.
Moritz, Manfred, professor, Lund, f. 4/6 09, 55.
de Boüard, Michel, professor, Caen, f. 5/8 09, 54.
Poulsen, Vagn Häger, museumsdirektör, Köpenhamn, f. 25/8 09, 51.
Nilsson-Ehle, Hans Gregor Gunnar, professor, Göteborg, f. 17/7 10, 49.
Bengtsson, Bengt Svante, museiintendent, Lund, f. 2/3 10, 62.
Lönnroth, Nils Erik Magnus, professor, Göteborg, f. 1/8 10, 62.
Westergård-Nielsen, Christian Emil, professor, Århus, f. 24/11 10, 61.
King, Arthur Henry, docent, London, f. 20/2 10, 62.
Riis, Poul Jørgen, professor, Köpenhamn, f. 26/5 10, 62.
Lindblad, Gustaf Martin Esaias, professor, Stockholm, f. 26/2 11, 50.
Westin, Gunnar Torvald, professor, Stockholm, f. 29/10 11, 52.
Kjellman, Nils Reinhold, docent, rektor, Lund, f. 8/2 11, 60.
Glob, Peter Wilhelm, riksantikvar, Köpenhamn, f. 20/2 11, 54.
Halldórsson, Halldór Torfi, Gudmundur, professor, Reykjavik, f. 13/7 11, 59.
Ahlbäck, Torvald Olav Otto, professor, Helsingfors, f. 28/3 11, 59.
Fischer-Jørgensen, Eli, universitetslektor, Köpenhamn, f. 11/2 11, 60.
Foerste, William Gustav Heinrich, professor, Münster, f. 3/12 11, 62.
Jensen, Poul Johannes, professor, Köpenhamn, f. 3/5 11, 62.

Arbetande ledamöter

a. Inländska

- Malmberg, Bertil*, professor, Lund, f. 22/4 13, 48.
Carlsson, Sten Carl Oscar, professor, Uppsala, f. 14/12 17, 49.
Althin, Carl-Axel Gustaf, fil. d:r, direktör, Kallinge, f. 12/2 15, 50.
Fehrman, Carl Abraham Daniel, professor, praeses, Lund, f. 3/2 15, 50.
Korlén, Hans Gustav Vilhelm, professor, Stockholm, f. 27/1 15, 50.
Gerleman, John Gillis Harry, professor, Lund, f. 27/3 12, 51.
Lundström, Sven Gunnar, professor, Uppsala, f. 30/1 14, 51.
Ejder, Gustaf Åke Bertil, docent, Lund, f. 2/11 16, 52.
Björck, Tor Erland Staffan, professor, Lund, f. 5/8 15, 52.
Nilsson, Sven Augustinus, professor, Uppsala, f. 9/11 14, 52.
Stjernquist, Nils Nilsson, professor, Lund, f. 29/8 17, 53.
Schaar, Claes Göran Gustav Viktor, professor, Lund, f. 18/5 20, 53.
Regnéll, Hans Otto, docent, Lund, f. 30/1 19, 54.
Benson, Sven Archer, docent, arkivchef, Lund, f. 22/1 19, 55.
Normann, Carl-Edvard, professor, Lund, f. 26/1 12, 55.
Sallnäs, Birger Ingemar, docent, universitetslektor, Lund, f. 4/2 12, 55.
Naert, Pierre, professor, Åbo, f. 29/5 16, 55.
Ekbo, Sven Arnold, docent, ordbokschef, Lund, f. 7/8 15, 56.
Waller, Sture Magnus, docent, Lund, f. 8/3 15, 56.
Hägerstrand, Stig Torsten Erik, professor, Lund, f. 11/10 16, 57.
Ollén, Gunnar, fil. d:r, Malmö, f. 22/11 13, 58.
Stjernquist, Berta Ingeborg, docent, Lund, f. 26/4 18, 58.
Åsdahl Holmberg, Ella Märta Matilda, docent, Uppsala, f. 24/8 19, 58.
Odén Dunér, Agnes Birgitta, professor, Lund, f. 11/8 21, 58.
Rystad, Nils Göran, docent, Lund, f. 31/7 25, 58.
Back, Pär-Erik, professor, Umeå, f. 20/9 20, 59.
Carlsson, Nils Gösta, professor, Lund, f. 19/9 19, 59.
Löwendahl, Gösta Emil Oskar, docent, universitetslektor, Lund, f. 13/6 20, 59.
Palm, James Vilhelm Jonas, professor, Uppsala, f. 29/6 25, 59.
Sandström, Sven Erik Åke, docent, Lund, f. 26/2 27, 59.
Smith, Gudmund John Wilhelm, professor, Lund, f. 29/1 20, 60.
Qvarnström, Gunnar O:son, docent, Lund, f. 9/3 20, 60.
Rooth, Anna Birgitta, docent, Lund, f. 15/5 19, 60.
Sundqvist, Anders, docent, Lund, f. 15/9 16, 61.
Cinthio, Erik Axel Hampus, preceptor, Lund, f. 26/2 21, 61.
Andrén, Carl-Gustaf, byråchef, docent, Lund, f. 1/7 22, 61.
Weibull, Hans Jörgen, docent, Lund, f. 25/4 24, 61.
Swahn, Jan-Öpvid, docent, Lund, f. 15/5 25, 61.
Andersson, Sven Helge Sigfrid, docent, Lund, f. 27/10 22, 62.
Fridlzius, Joel Gunnar Ferdinand, docent, Lund, f. 29/6 22, 62.
Holm, Hans Ingvar, docent, Lund, f. 25/10 23, 62.

Norborg, Lars-Arne, docent, Lund, f. 27/10 19, 62.
Holm, Per Olof Gösta, professor, Lund, f. 7/8 16, 63.
Johannesson, Nils Gösta, docent, lektor, Eslöv, f. 19/10 13, 63.
Mogren, Jan Olof Märten Adolf, docent, Lund, f. 8/6 24, 63.
Pettersson, Hans Olof, docent, lektor, Lund, f. 17/4 20, 63.
Stjernquist, Per Nilsson, professor, Lund, f. 14/5 12, 63.
Wallén, Per-Edwin Magnus, professor, Lund, f. 15/4 25, 63.
Reutersvärd, Oscar Gustaf Adolf, professor, Lund, f. 29/11 15, 64.
Hadding-Koch, Kerstin, docent, Lund, f. 7/2 15, 64.
Rūke-Dravina, Velta Tatjana, docent, Lund, f. 25/1 17, 64.
Nordström, Axel Olof, docent, universitetslektor, Lund, f. 28/5 21, 64.
Sjöstedt, John Lennart, docent, Lund, f. 5/6 21, 64.
Åström, Paul Fredrik Karl, docent, Lund, f. 15/1 29, 64.
Halldén, Sören, professor, Lund, f. 19/5 23, 65.
Bringéus, Nils-Arvid, docent, Lund, f. 29/3 26, 65.
Södergård, Östen, docent, universitetslektor, f. 26/8 17, 65.
Kihlstedt, Curt, professor, f. 8/12 27, 66.
Kragh, Ulf, docent, f. 25/2 20, 66.
Lagerroth, Erland, docent, f. 10/1 25, 66.
Rudberg, Stig, professor, f. 28/10 20, 66.

b. Utländska

v. Wright, Georg Henrik, professor, Helsingfors, f. 14/6 16, 53.
Virtaranta, Erkki Pertti Ilmari, professor, Helsingfors, f. 20/5 18, 53.
Fink, Troels Marstrand Trier, professor, generalkonsul, Flensburg, f. 18/4
 12, 55.
Becher, Carl Johan, professor, Köpenhamn, f. 3/9 15, 59.
Enkvist, Nils Erik August, professor, Åbo, f. 27/9, 25, 59.
Thomsen, Rudi, professor, Århus, f. 21/7 18, 59.
Roelandts, Karel, professor, Louvain, f. 6/5 19, 60.
Noreng, Harald, professor, Bergen, f. 25/4 13, 61.
Sundby, Bertil Johannes, professor, Bergen, f. 21/7 19, 61.
Hagen, Anders, professor, Bergen, f. 15/5 21, 61.
Jacobsen, Eric August, professor, Köpenhamn, f. 5/4 23, 61.
Gravier, Maurice Pierre Albert, professor, Paris, f. 7/6 12, 62.
Halvorsen, Eyvind Fjeld, professor, Oslo, f. 4/5 22, 62.
Beyer, Edvard Freydar, professor, Oslo, f. 6/10 20, 63.
Egerod, Søren, professor, Köpenhamn, f. 8/7 23, 63.
Gabrieli, Mario, professor, Rom, f. 23/9 15, 63.
Glamann, Kristof, professor, Köpenhamn, f. 26/8 23, 63.
Huldén, Lars Evert, professor, Helsingfors, f. 5/2 26, 63.
Önnersfors, Alf Roland, professor, Berlin, f. 30/11 25, 63.
Oberholzer, Otto, professor, Zürich, f. 11/12 19, 64.
Togeby, Knud, professor, Köpenhamn, f. 28/1 18, 64.
Røstvig, Maren-Sofie, dosent, Oslo, f. 27/3 20, 65.

- Blegvad, Mogens*, professor, Köpenhamn, f. 25/6 17, 65.
Thors, Carl-Eric, professor, Helsingfors, f. 8/6 20, 65.
Barck, Per Olov, professor, Åbo, f. 12/5 12, 66.
Mannsåker, Dagfinn, riksarkivar, Oslo, f. 30/6 16, 66.
Fenger, Henning, Århus f. 9/8 21, 66.
Smidt, Kristian, Oslo, f. 20/11 16, 66.
Lárusson, Magnus Már, professor, Reykjavik, f. 2/9 17, 66.

VETENSKAPS-SOCIETETENS VERKSAMHET
ARBETSÅRET 1966

Till *stiftande ledamöter* har under året kallats professor Carl-Axel Acking, Lund, och civilingenjör Tore Lauritzson, Hälsingborg.

Som *inländska arbetande ledamöter* har invalts professor Curt Kihlstedt, professor Stig Rudberg, docent Ulf Kragh och docent Erland Lagerroth, Lund.

Som *utländska arbetande ledamöter* har under året invalts professor Per Olov Barck, Åbo, professor Magnus Már Lárusson, Reykjavik, riksarkivarie Dagfinn Mannsåker, Oslo, professor Henning Fenger, Århus, samt professor Kristian Smidt, Oslo.

Den 14 mars hölls ett *sammanträde* med föredrag av professor Gudmund Smith, Lund, över ämnet »Varseblivning — verklighet och fantasi». En studie i den visuella perceptionens tidiga stadier.

Den 25 september företog Societeten en *utfärd* till Själland. Färden gick i bussar till Hälsingborg, via färjan till Helsingör och därifrån till Fredensborg, vars slottsfasader och park demonstrerades av museumsinspektör Stefen Linvald, Köpenhamn. Därefter intogs lunch på Kystens Perle, varvid direktör Einar Hansen stod för trakteringen. Bussarna fortsatte till Nivågård, vars konstsamling besågs med vägledning av museets guide, och därpå avslutades utfärden med besök på Ordrupsgård, vars konstsamlingar visades av sekreteraren.

Den 24 oktober hölls ett *sammanträde* med föredrag av professor P. J. Riis, Köpenhamn, över ämnet »Graeske bopladser på den syriske kyst».

Vid *högtidssammanträdet* den 26 november föreläste professor Per Palme, Oslo, över »Kärleken och döden, ett motiv i Picassos ungdomskonst».

Societeten har tagit initiativ till en *symposieserie* över perceptionens roll i den estetiska upplevelsen. Professor Gudmund Smith har i samarbete med sekreteraren och docent Ingvar Holm lagt upp samt vid sin institution utfört och förberett experimentserier som underlag för tre symposier, med begränsat deltagarantal.

Av trycket har under året utgivits:

I skriftserien:

56. Birgitta Odén, Kronohandel och finanspolitik 1560—1595.

57. Erland Lagerroth, Selma Lagerlöfs Jerusalem.

Med sistnämnda nummer har den typografiska ramen för serien ändrats.

Årsbok 1966.

Ur Olga och Thorild Dahlgrens fond för samhällsvetenskaplig forskning har professor Sten Carlsson och professor Nils Stjernquist tilldelats belöningar på vardera 2.000 kronor.

Ett *resestipendium* på 750 kronor har tilldelats docent Velta Ruke-Draviņa för kongressresa till London,

ett *resestipendium* på 1.750 kronor har tilldelats docent Göran Rystad för resa till USA,

ett *resestipendium* på 1.750 kronor har tilldelats docent Berta Stjernquist för kongress- och forskningsresa till Prag och Frankfurt,

ett extra *resestipendium* ur Gleerupska stipendiefonden har tilldelats docent Gunnar Qvarnström för forskningsresa till Paris och Wien, beloppet var på 750 kronor.

Ur anslaget för smärre och tillfälliga bidrag för vetenskaplig forskning har utdelats på våren:

till docent Nils-Arvid Bringéus 645 kronor för utskrift och kontroll av arbete om Unnareboarnes seder och liv,

till docent Anna Birgitta Rooth 304 kronor för renskrivning och renritning för flera arbeten,

samt till docent Hugo Yrwing som extra anslag 184:50 kronor för utskrift av uppsats.

Under hösten har dessutom utdelats ur anslaget:

till docent Nils Arvid Bringéus 861 kronor för utskrift och kontroll av arbete över Lasses i Lassaberg anteckningar om folklivet i S. Unnaryd,

till docent Anna Birgitta Rooth 370 kronor för renskrift av upp-teckningsarbeten,

till docent Berta Stjernquist 300 kronor för renritning och översättning för föredrag och uppsats om »Spring-cults in scandinavian prehistory».

Lund den 26 november 1966.

Sven Sandström

SAMMANDRAG
AV VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND RÄKENSKAPER
ÅR 1966

Balanskonto den 1 januari 1966

<i>Tillgångar</i>		<i>Skulder</i>	
Obligationer	406.500:—	Grundfond	309.000:—
Förlagsbevis	30.000:—	Dispositionsfond	28.020:66
Aktier	83.000:—	Resestipendiefond	28.619:—
Banktillgodohavanden ..	22.947:52	»Skånsk senmedeltid och renässans»	133.492:—
Postgiro och kontant kassa	9.280:14	Olga och Thorild Dahlgrens fond	24.592:—
		AB C. W. K. Glerups fond	13.004:—
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000:—
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000:—
	Kronor 551.727:66		Kronor 551.727:66

Vinst- och förlustkonto år 1966

<i>Inkomster</i>		<i>Utgifter</i>	
Räntor å obligationer	16.055:—	Stämpel, courtage	7:30
Räntor å förlagsbevis	1.675:—	Nedskrivning å aktier ...	599:—
Utdelning å aktier	7.161:—	Sekreteraren	1.000:—
Räntor å banktillgodohavanden	1.417:42	Föreläsare	2.045:—
Inträdesavgifter	2.000:—	Forskningsbidrag	2.664:50
Årsavgifter	13.000:—	Resestipendier	4.250:—
Årsböckerna:		Anslag ur Dahlgrenska fonden	4.000:—
Tryckningsbidrag	5.000:—	Anslag ur Glerupska fon- den	750:—
Skriftserien:		Årsböckerna:	
Tryckningsbidrag	2.500:—	Tryckning etc.	12.005:30
Försäljning	10:30	Skriftserien:	
»Skånsk senmedeltid och renässans»:		Tryckning etc.	5.133:86
Bidrag från Wallenbergska Stiftelsen ...	10.000:—	»Skånsk senmedeltid och renässans»:	
Tryckningsbidrag	40.000:—	Författarsättningar	13.100:—
Fondminskningar	14.851:52	Tryckning etc.	50.111:54
		Övriga utgifter	5.003:74
		Fondökningar	13.000:—
	Kronor 113.670:24		Kronor 113.670:24

Balanskonto den 31 december 1966

<i>Tillgångar</i>		<i>Skulder</i>	
Obligationer	406.500:—	Grundfond	322.000:—
Förlagsbevis	30.000:—	Dispositionsfond	23.514:14
Aktier	93.400:—	Resestipendiefond	27.724:—
Banktillgodohavanden ...	14.952:15	»Skånsk senmedeltid och renässans»	127.025:—
Postgiro och kontant kassa	5.023:99	Olga och Thorild Dahl- grens fond	21.748:—
		AB C. W. K. Gleerups fond	12.865:—
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000:—
		Knut och Alice Wallen- bergs fond	5.000:—
	<hr/>		<hr/>
	Kronor 549.876:14		Kronor 549.876:14

Malmö den 31 december 1966.

Axel Roos

SPECIFIKATIONER AV OBLIGATIONER, FÖRLAGSBEVIS
OCH AKTIER
DEN 31 DECEMBER 1966

<i>Obligationer</i>	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Staten	3	1/2 1937	2.000:—	1.500:—
» »	3	1/3 1937	10.000:—	10.000:—
» »	3,5	15/12 1941	25.000:—	25.000:—
» » (3. försvarslånet)	3,5	15/8 1942	10.000:—	10.000:—
» »	3,5	15/3 1943	10.000:—	10.000:—
» »	3,5	15/4 1943	20.000:—	20.000:—
» »	3,5	1/11 1943	25.000:—	25.000:—
» »	3,5	15/12 1944	10.000:—	10.000:—
» »	4	10/11 1954	5.000:—	5.000:—
» »	4,5	9/5 1955	5.000:—	5.000:—
» »	4,75	10/12 1956	5.000:—	5.000:—
» »	5	5/10 1959	5.000:—	5.000:—
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	3	1/6 1937	5.000:—	4.000:—
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	3	1/11 1934	5.000:—	4.000:—
» » »	3	15/11 1937	45.000:—	45.000:—
» » »	3	1/12 1939	10.000:—	10.000:—
» » »	3,5	15/1 1944	10.000:—	10.000:—
» » »	3	15/4 1945	15.000:—	15.000:—
» » »	3	15/4 1946	2.000:—	2.000:—
» » »	5,5	10/4 1960	5.000:—	5.000:—
» » »	5,5	10/10 1960	5.000:—	5.000:—
Svenska Bostadskreditkassan	3,6	15/1 1942	10.000:—	10.000:—
» »	5,75	10/1 1960	5.000:—	5.000:—
» »	5,75	10/10 1960	5.000:—	5.000:—
» »	5,75	10/7 1961	5.000:—	5.000:—
Svenska Fartygskredit AB	5,5	27/12 1957	5.000:—	5.000:—
» » »	5,5	26/11 1962	5.000:—	5.000:—
Stockholms Intecknings Garanti AB	3	1/12 1934	5.000:—	5.000:—
Stockholms Stad	3	15/3 1945	10.000:—	10.000:—
» »	3	31/10 1946	10.000:—	10.000:—
» »	5,5	18/12 1963	10.000:—	10.000:—
Göteborgs Stad	6	20/2 1962	5.000:—	5.000:—
AB Stockholms Spårvägar	3	1/9 1947	10.000:—	10.000:—
Sandvikens Jernverks AB	3,25	1/11 1947	10.000:—	10.000:—
» » »	6	2/11 1960	5.000:—	5.000:—
Allmänna Svenska Elektriska AB	3,5	15/1 1948	15.000:—	15.000:—
Hjälta AB	3,25	1/5 1948	10.000:—	10.000:—
» »	3,25	1/4 1949	5.000:—	5.000:—
Örebro Elektriska AB	6	28/12 1960	5.000:—	5.000:—
Sydsvenska Kraft AB	6	5/6 1961	5.000:—	5.000:—
Korsnäs AB	6	10/11 1961	5.000:—	5.000:—
Munksjö AB	6	6/12 1961	5.000:—	5.000:—
Knutsbro Kraft AB	6	12/2 1962	5.000:—	5.000:—
Uddeholms AB	6	1/3 1962	5.000:—	5.000:—
Facit AB	5,25	29/10 1962	5.000:—	5.000:—
Edsele Kraft AB	5,5	15/1 1964	5.000:—	5.000:—
Sångkällforsen AB	5,5	7/1 1964	5.000:—	5.000:—
			Kronor	406.500:—

<i>Förlagsbevis</i>	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Handelsbanken	5,5	20/5 1959	5.000:—	5.000:—
Skånska Banken	5,25	20/2 1963	5.000:—	5.000:—
Skandinaviska Banken	5,75	10/10 1963	5.000:—	5.000:—
Kockums Mek. Verkstad AB	5,5	15/2 1963	5.000:—	5.000:—
AB Iföverken	5,5	10/4 1963	5.000:—	5.000:—
Sångkällforsen AB	6	7/1 1964	5.000:—	5.000:—
			Kronor	30.000:—

Aktier

85 st AB Bofors	8.500:—	10.000:—
63 » Bolidens Gruv AB	6.300:—	7.000:—
50 » Höganäs-Billesholms AB, stam	5.000:—	7.000:—
150 » AB Iföverken	15.000:—	15.900:—
20 » AB Skånska Cementgjuteriet	1.000:—	3.500:—
250 » Svenska Sockerfabriks AB	15.000:—	17.000:—
140 » Skånska Banken	7.000:—	8.000:—
175 » Svenska Handelsbanken, stam	17.500:—	25.000:—
	Kronor	93.400:—

Malmö den 31 december 1966.

Axel Roos

REVISIONSBERÄTTELSE

Undertecknade, utsedda att granska Vetenskaps-societetens räkenskaper för år 1966, hava denna dag fullgjort vårt uppdrag och funnit räkenskaperna i allo noggrant och omsorgsfullt förda och försedda med nödiga verifikationer.

Tillgångarna ha under året minskat, framförallt enär under året flera arbeten utgivits i Vetenskaps-societetens skriftserier.

Vi tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet åt skattmästaren och styrelsen för den tid revisionen omfattar.

Lund i maj månad 1967.

Olof Nordström

Carl-Erik Quensel

INNEHÅLL

ARTIKLAR

<i>Alf Nyman</i> : Viktor Rydberg och Fichte den yngre	3
<i>Gudmund Smith</i> : Symposier över estetisk perception	39
<i>Humanistisk forskning i Lund</i>	47
Drama — teater — film — forskning 49 — Engelska språket och litteraturen 51 — Fonetik 52 — Historia 53 — Klassisk fornkunskap och antikens historia 55 — Konsthistoria 56 — Kulturgeografi och ekonomisk geografi 58 — Kyrkohistoria 59 — Landsmålsarkivet 60 — Litteraturhistoria 61 — Medeltidsarkeologi 65 — Nordiska språk 66 — Nordisk och jämförande folklivsforskning 70 — Nordisk och jämförande fornkunskap 71 — Pedagogik 72 — Praktisk filosofi 76 — Institutionen för praktisk teologi med kyrkorätt 78 — Psykologisk forskning i Lund 79 — Religionsfilosofi 82 — Religionshistoria 83 — Romanska språk 84 — Rättshistoria 86 — Semitiska språk 87 — Sociologi 88 — Teologisk filologi och textkritik 90 — Teoretisk filosofi 91 — Tyska språket 91	

MINNESORD

<i>Olof Pettersson</i> : Erland Ehnmark	93
<i>Birgitta Odén</i> : Astrid Friis	101
<i>Sven Sandström</i> : Ragnar Josephson	107
<i>Jörgen Weibull</i> : Halvdan Koht	121
<i>Torsten Hägerstrand</i> : Helge Nelson	129
<i>Gunnar Qvarnström</i> : Elsa Norberg	139
<i>Eric von Post</i> : Carl Palmstierna	145
<i>Krister Hanell</i> : Erik Welin	151
<i>Krister Hanell</i> : Gunnar Wigstrand	155

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

Styrelse, nämnder, revisioner, ledamöter	161
Verksamhetsåret 1966	171
Räkenskaper	174
Revisionsberättelse	178

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund:

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. 1921. 30:—
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920. 10:—
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923. 10:—
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924. 20:—
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925. 16:—
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927. 12:—
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927. 12:—
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928. 14:—
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928. 6:—
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928. 6:—
11. Stockholms stads tänkebok 1524—1529 av *M:r Olauus Petri Phase*, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1—2. 1929. 25:—. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940. 6:—
12. *Gudmundi Olavi Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ*, utg. av *G. Kallstenius*. 1930. 12:—
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931. 7:—
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932. 10:—
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Siguna-galdern. 1932. 7:—
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933. 15:—
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935. 15:—
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936. 20:—
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936. 12:—
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937. 12:—
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938. 19:—
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938. 12:—
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939. 7:—
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösastenen. 1940. 20:—
- 25: 1. *Jesper Swedbergs Lefvernes Beskrifning* utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941. 50:—
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941. 9:—
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian — Minucius Felix. 1941. 14:—
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944. 15:—
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945. 20:—
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946. 17:—
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948. 12:—
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644—1699. 1948. 8:—
33. *Thede Palm*. Trädskult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion). 1948. 8:—
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949. 13:—
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism). 1951. 13:—
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs). 1951. 12:—
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois). 1951. 8: 50.
38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275—1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275—1281). 1952. 13:—
39. *A. Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalslagstiftning. 1951. 15:—

40. *San. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelaten-
sium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952. 20: —
41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526—1594. Mit
deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526—
1594). 1952. 15: —
42. *Arthur Peetre*. Sko klostrets medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
15: —
43. *Carl Fehrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-fals-
diktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Stu-
dies in 18th century English and Swedish literature). 1954. 12: —
44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954. 20: —
45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i Finderup. Nordiska förvecklingar under
senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The
regicide at Finderup. Politic complications in Scandinavia during the later
part of the reign of Erik Klipping). 1954. 18: —
46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954. 24: —
47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde be-
träffande underåriga elever skolemnad. With a summary in English.
(On the prognostic value of the Kalmar readiness test). 1955. 15: —
48. *Sixten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deut-
scher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllen-
hielms). 1955. 18: —
49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527.
Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und
der Reichstag zu Västerås 1527). 1956. 16: —
50. *Pietro Belloni* e *Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti
al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandì. 1957. 15: —
51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordförrådsutvecklingen hos barn i skol-
åldern. 1957. 20: —
52. *Gunnar T. Westin*. Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslin-
jer i Sverige 1512—1517. 1957. 25: —
53. *Carl Fehrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och
1800-talens litterära ikonologi. 1957. 15: —
54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissig-
jährigen Krieges. 1960. 25: —
55. *Gerhard Bendz*. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964. 23: —
56. *Birgitta Odén*. Kronohandel och finanspolitik 1560—1595. 1966. 35: —
57. *Erland Lagerroth*, Selma Lagerlöfs Jerusalem. 1966. 15: —

Skånsk Senmedeltid och Renässans. Skriftserie utgiven av Vetenskaps-Societeten
i Lund:

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a sum-
mary in English. (The Scanian church and the reformation). 1947. Pris
häft. 25 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658.
With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture
prior to 1658). 1949. Pris häft. 25 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
3. *Karl F. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a sum-
mary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658). Med ett
tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658—1679. 1950. Pris häft.
25 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
4. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nu-
varande Malmöhus län. 1950. Pris häft. 25 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
5. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nu-
varande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952.
Pris häft. 35 kr., kan erhållas inb. i hfr bd
6. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Till-
komst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Pris häft. 45 kr., kan
erhållas inb. i hfr bd
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medel-
tidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Pris häft.
35 kr., kan erhållas inb. i hfr bd

Årsbok 1920—1966. (Årsbok 1946 innehåller register 1920—1945.)